

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI**

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN İKTİSADİ DÜŞÜNCESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Anıl BAŞARAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şiir YILMAZ**

Ankara – 2012

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI**

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN İKTİSADİ DÜŞÜNCESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Anıl BAŞARAN**

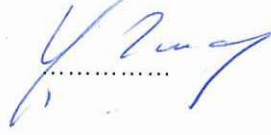
**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şiir YILMAZ**

Ankara – 2012

ONAY

Anıl BAŞARAN tarafından hazırlanan "John Kenneth Galbraith'in İktisadi Düşüncesi" başlıklı bu çalışma, 12/07/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı/başarısız bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim / Uluslararası İktisat Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

Prof. Dr. Serdar Yılmaz

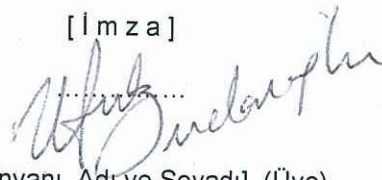
[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Prof. Dr. Eyüp Özveren

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Prof. Dr. Ufuk Serdaroğlu

ÖNSÖZ

John Kenneth Galbraith, birçok kitabının dilimize çevrilmiş olmasına rağmen ülkemizde yeterince tanınmamaktadır. Sosyal bilimlerin birçok alanında eser vermiş olan Galbraith, etkileyici bir dile ve geniş bir entelektüel birikime sahiptir. Galbraith, disiplinler arası bir yaklaşımla geliştirdiği ve keskin bir gözlemci olma niteliğiyle birlikte oluşturduğu iktisadi ve sosyal fikirleri ile kendisini, sosyal bilimler camiasında hep tartışılan bir isim olmuştur. Bu fikirleri akademik meslektaşları tarafından hem övgüler almış, hem de büyük eleştirilere maruz kalmıştır.

Yirminci yüzyılın en parlak beyinlerinden birisi olarak kabul edilen Galbraith, sanayileşen Amerikan toplumunun yaşadığı dönüşümleri kendine has üslubuyla analiz etmiş ve iktisadi düşünce geleneği içerisinde kendine has bir yer edinmiştir. Bu çalışmanın temel amacı da, Galbraith'in toplumsal ve iktisadi gözlemlerinden hareketle ortaya koyduğu düşüncelerini değerlendirmektir.

Tez çalışmalarında karşılaşılan en büyük zorluklardan birisi, seçilen konunun ya da değerlendirilmek istenen meselenin sınırlarının çizilmesidir. Bu tezin konusu olarak seçilen Galbraith'in düşünceleri, bahsedilen zorluğu daha da belirgin hale getirmiştir. Galbraith, iktisadi meselelerin hemen hemen her türünde kalem oynatmış birisi olunca, tezin kapsamına alınacak konuların belirli bir sisteme göre tespit edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu tezde izlenen sistem, Galbraith'in özellikle en önemli üç eseri içerisinde incelediği iktisadi veya toplumsal meseleleri öne çıkarmak biçiminde tasarlanmıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken en büyük desteği ve yardımı tez danışmanımdan gördüğümü ifade etmek isterim. Kendisi, tez yazım süreci boyunca tıkanıp anlarda ve son derece ağır ilerlediğim zamanlarda beni uyardı ve daha hızlı çalışmam için beni hep teşvik etti. Bu vesileyle,

Çalışmamın taslaklarını kendisine her götördüğümde sabır ve titizlikle satır satır okuyan, beni yönlendiren ve kafamdaki soruların daha da netleşmesini sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Şiir Yılmaz'a en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca savunma jürisinde yer alan Prof. Dr. Eyüp Özveren ile Prof. Dr. Ufuk Serdaroğlu'na, tez hakkında yaptıkları değerlendirmeler ve eleştiriler için teşekkür ederim.

Son olarak belirtmek istediğim, çalışma içerisinde ortaya çıkabilecek hata ve eksiklikler varsa, bunlardan sadece benim sorumlu olduğumdur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN HAYATI VE İKTİSADA İLİŞKİN TEMEL GÖRÜŞLERİ

1.1. GALBRAITH ÜZERİNE GENEL BİLGİLER	7
1.1.1. Galbraith'in Özgeçmişi	7
1.2. BİR İKTİSATÇI OLARAK GALBRAITH	12
1.2.1. Galbraith: İktisat ve Pozitif Bilimler.....	13
1.2.2. İktisat ve Değişim	15

İKİNCİ BÖLÜM

GALBRAITH'İ ETKİLEYEN İKTİSADİ DÜŞÜNÜRLER VE DÜŞÜNCE OKULLARI

2.1. KURUMSAL İKTİSAT, VEBLEN VE GALBRAITH	20
2.1.1. Kurumsal İktisadın Doğuşu	20
2.1.2. Kurumsal İktisat Nedir?	22
2.1.3. Galbraith'in İktisat Düşüncesinde Kurumsal İktisadın ve Thorstein Veblen'in Yeri.....	25
2.1.3.1. Veblen'in Yerleşik İktisada Getirdiği Eleştiriler	27

2.1.3.2. Veblen İkilemi	29
2.1.3.3. Aylak Sınıf Teorisi ve Gösteriş Tüketimi.....	30
2.1.3.4. Endüstri – İşletme Çatışması, Yeni Düzen ve Yeni Sanayi Devleti	32
2.2. JOHN MAYNARD KEYNES VE GALBRAITH	34
2.3. POST KEYNESYEN İKTİSAT VE GALBRAITH.....	40
2.3.1. Post Keynesyen İktisadın Ortaya Çıkışı ve Özellikleri.....	40
2.3.2. Post Keynesyen İktisat ile Galbraith'in İlişkisi	43
2.4. PAUL SWEEZY, PAUL BARAN VE GALBRAITH.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN İKTİSADİ DÜŞÜNCE SİSTEMİ

3.1. Dengeleyici Güç Teorisi.....	55
3.1.1. Ekonomide Dengeleyici Gücün Ortaya Çıkması	55
3.1.2. Enflasyon, Dengeleyici Güç ve Hükümet Müdahalesi	58
3.1.3. Dengeleyici Güç Teorisinin Eleştirisi.....	61
3.2. BOLLUK TOPLUMU.....	63
3.2.1. Bolluk Toplumunun Doğuşu.....	63
3.2.2. Mevcut İktisat Düşüncesinin Eleştirisi: Geleneksel Akıl Kavramı	64
3.2.3. Bolluk Toplumunun Sorunları	66
3.2.3.1. Eşitsizlik, İktisadi Güvenlik ve Üretimin Önemi.....	66
3.2.3.2. Enflasyon ve Enflasyonun Kontrolü.....	69
3.2.4. Bolluk Toplumu ve Tüketim	71
3.2.4.1. Marjinal Faydanın Eleştirisi ve Bolluk	71
3.2.4.2. Bağımlılık Etkisi Kavramı ve İstek Yaratma	73
3.2.4.3. Tüketici Egemenliğinin Eleştirisi	76

3.2.5. Bolluk Toplumu'nda Sosyal Denge ya da Dengesizlik	79
3.3. YENİ SANAYİ DEVLETİ	82
3.3.1. Yeni Sanayi Devleti Analizi	82
3.3.2. Yeni Yönetici Sınıf: Teknostrüktür	86
3.3.3. Teknostrüktür, Tüketiciler ve Yenilenmiş Düzen	90
3.4. GALBRAITH'İN İKİLİ İKTİSADİ YAPISI: PİYASA SİSTEMİ VE PLANLI SİSTEM	94
 SONUÇ	100
KAYNAKÇA	106
ÖZET	117
ABSTRACT	119

GİRİŞ

2006 yılında ölen John Kenneth Galbraith, yazın hayatının büyük kısmını iktisada ayırmış olsa da, kendisi siyasetten diplomasiye; sanattan edebiyata kadar oldukça geniş bir yelpazede eser vermiştir. İlgili alanları bu denli çeşitli olan bir iktisatçının da, iktisadi düşünce içerisinde özgün bir yer edinmesinin şaşırtıcı olmaması gerekir. Zira Galbraith, gerek iktisat yazınına armağan ettiği kavramlar, gerekse zamanının ve hatta yaşadığı dönemin öncesine, iktisadi düşünce tarihi ve iktisadi gelişmeler tarihine getirdiği yorumlar itibarıyla, akademi çevresinde hep çok konuşulan bir isim olmuştur. Ortodoks veya anaakım iktisat denilen neoklasik iktisat okulu hakkında yaptığı değerlendirmeler ve sert eleştirileri, önemli tartışmalara yol açmıştır.

Galbraith'in sözü edilen ana akım iktisat eleştirilerinin yanı sıra, çağdaş profesyonel iktisada hâkim olan üslup ve analiz tarzından uzak oluşu, kendisinin özellikle Amerika'daki akademik iktisat çevrelerince ciddiye alınmamasına yol açmıştır. Buna karşılık Galbraith, yaşamının önemli bir bölümünde Amerikan siyasi hayatının içinde aktif olarak yer almıştır.

1933–1963 yılları arasında Amerikan Demokrat Partisi'nden seçilen tüm başkanlar, siyasi görüşü bakımından sosyal demokrat bir çizgiyi benimseyen Galbraith'i hep yanlarında görmek istemiştir. İlk olarak Franklin D. Roosevelt'in New Deal politikalarında aktif olarak çalışan Galbraith, daha sonra Harry S. Truman, John F. Kennedy ve Lyndon B. Johnson'la birlikte dört Amerika Birleşik Devletleri Başkanı ile gerek iktisadi alanlarda, gerekse kaleminin kuvvetli olması sebebiyle onların siyasi konuşma metinlerinin hazırlanmasında önemli görevler üstlenmiştir.

Amerikan siyasetinin ve akademi camiasının bu renkli iktisatçısının üzerinde durduğu iktisadi konuların çoğu, ekonomideki dev şirketler ile ilgilidir. Galbraith, eserlerinin büyük bölümünde, gittikçe büyüyen dev

şirketlerin üretim ve bölüşüm sorunları karşısındaki konumunun ve rolünün, toplumsal refah amacına ne ölçüde hizmet ettiğini sorgulamıştır.

Bu çalışmanın amacı, sosyal disiplinler arası bir çerçevede okuyan, düşünen ve yazan bir iktisatçıyı tanımak, onun düşünce yapısını anlamak ve iktisadi düşünce geleneği içerisindeki konumuna ilişkin değerlendirmeler yapmaktır. Galbraith'in iktisadi düşünceye yaptığı katkılar da, onun düşünce sistemi başlığı altında ve kendine özgü teorileri bağlamında incelenecektir.

Üç ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümü; Galbraith'in hayatına dair bazı biyografik bilgilerin yanı sıra, onun entelektüel dünyasını tanıtmaya dönük ayrıntılar içermektedir. Galbraith'in yerleşik ya da ana akım olarak adlandırılan iktisat düşüncesine nereden ve nasıl baktığı da bu bölüm içerisinde özetlenmektedir. Birinci bölümde, Galbraith'in iktisatçı kimliği ve iktisat üzerine ifade ettiği görüşleri, genel bir pencereden değerlendirilecektir.

İkinci bölümde ise, Galbraith'in iktisadi düşüncesinin oluşmasında etkilendiği diğer iktisatçılar ve iktisadi düşünce okulları, çeşitli alt başlıklar halinde incelenecektir. Akademik çevreler Galbraith için özellikle Kurumsal iktisatçı sıfatını uygun görmektedir. Çalışmaları ve hakkında yazılanlar irdelendikçe, Galbraith'in teorilerinin ve düşüncelerinin arkasında yatan temel unsurların genelde, Amerikan iktisat geleneği içinde doğan Kurumsal İktisat anlayışıyla bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu bağlantı, özellikle Thorstein Veblen ile Galbraith'in benzerlikleri bağlamında kurulacaktır.

Ayrıca Galbraith, Keynesyen İktisat ve Keynesyen İktisadın farklı bir yorumunu ortaya koyan Post Keynesyen İktisat düşüncesinden de etkilenmiş ve özellikle Post Keynesyen çerçevedeki iktisadi analizlere önemli katkılar getirmiştir. Galbraith, Keynesyen iktisat ile Post Keynesyen iktisadın uzlaştığı noktalarda analizler yapmıştır. Bu açıdan Galbraith'in, Keynesyen iktisadın en farklı yorumlarından birisi olarak gösterilen Post Keynesyenler'le ilişkisi de değerlendirilecektir.

Bu bölümde ayrıca Galbraith'in düşüncesine esin kaynağı olan diğer bir kesimle, çağdaş veya Neo Marksistler olarak da adlandırılan iktisatçıların önemli isimleriyle bağlantısı üzerinde de durulacaktır. Aslında bu bağlantı karşılıklı bir biçimde gelişmiştir. Galbraith'in düşüncesinde çağdaş Marksistlerin izleri bulunabileceği gibi, çağdaş Marksistlerin, özellikle de Sweezy ve Baran'ın çalışmalarında da Galbraith'in düşüncelerinin izlerine rastlanabilmektedir. Bu bağlamda tıpkı Galbraith gibi Amerikan ekonomisinin yapısını incelemeye alan Paul Sweezy ile Paul Baran'ın özellikle Tekelci Sermaye teorisinin, Galbraith'in düşüncesi üzerindeki etkileri de çalışmanın ikinci bölümünde yer alacaktır.

Üçüncü bölüm ise genel olarak, Galbraith'in kendisine ait özgün kavramlardan ve akıl yürütmelerinden oluşan düşünce sistemine ayrılmaktadır. Galbraith'in düşünce sistemi onun üç önemli eseri çerçevesinde değerlendirilecektir. Bunlardan birincisi olan *American Capitalism and the Concept of Countervailing Power* (Amerikan Kapitalizmi ve Dengeleyici Güç Kavramı) adlı eseri kapsamında, piyasa mekanizmasının işleyişine bir engel oluşturan hatta bu mekanizmanın bir alternatifi olarak düşünülen dengeleyici güç ya da karşı güç (*countervailing power*) teorisinin ekonomide ne gibi etkiler doğurduğu analiz edilecektir.

Galbraith'in piyasa kavramını sorgularken, "güç" olgusuna ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada, Galbraith'in piyasadaki güç ilişkilerine dair görüşlerine de ayrıca dikkat çekilmektedir. Galbraith, piyasa mekanizmasının içerisinde yer alan "güç" ve "karşı güç" gibi yerleşik iktisat teorisinin ihmal ettiğini düşündüğü ve bu teoriye alternatif olarak değerlendirilebilecek kendisine ait teoriler ya da kavramlar aracılığıyla, devlet müdahalesi ihtiyacının temelini ve nedenlerini ortaya koymaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan refah toplumunu ele alan *The Affluent Society* (Bolluk Toplumu) başlıklı kitabı, Galbraith'in akademik dünyada en ses getiren eseridir. Bu eser, savaş sonrası Amerikan

toplumunda oluşan zenginliğin ekonomide ve toplumsal hayatta meydana getirdiği değişimler üzerine yoğunlaşmaktadır. Galbraith'in bu kitabı, Thorstein Veblen'in *Leisure Class* (Aylak Sınıf) adlı çalışması gibi, topluma tutulan bir ayna olarak değerlendirilebilir. Toplumun sahip olduğu bolluk veya zenginliğin, insanların yaşam standartlarına nasıl yansıdığı ve yerleşik iktisat düşüncesinin bu zenginliği analiz ederken neleri gözden kaçırdığı konusundaki eleştirileri, Galbraith'in bolluk toplumu analizinin temel noktalarıdır.

İktisat düşüncesine yaptığı en büyük katkılardan biri sayılan ve toplum içinde yerleşmiş ve toplumu yönlendiren düşünceler olarak tasvir edilebilen “geleneksel akıl” (*conventional wisdom*) kavramı, bolluk toplumunun önemli parçalarından birisidir. Ayrıca Galbraith'in “bağımlılık etkisi” (*dependence effect*) adını verdiği ve tüketicilerle üreticiler arasındaki ilişkileri tahlil eden düşüncesi de, bolluk toplumu içerisinde yer alan tüketicilerin durumları üzerine farklı bir yaklaşım getirmektedir. Galbraith bağımlılık etkisi nedeniyle, toplumdaki yaygın “tüketici egemenliği” (*consumer sovereignty*) söyleminin de yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Galbraith'in iktisadi sistem içerisinde, üretim ve bölüşüm meselelerine dikkatle baktığı açıktır. Galbraith kamusal ihtiyaçlarla özel ihtiyaçların giderilmesi noktasındaki dengesizliklerin, toplumsal düzlemde de bir dengesizlik meydana getireceğini düşünmektedir. Galbraith toplumda oluşan zenginliği ele alırken, sosyal dengesizlik sorununun bu zenginliğin neresinde durduğuna dikkatleri çekmektedir. Bu bağlamda Galbraith'in, bolluk toplumunun en önemli meselelerinden birisi olarak gördüğü “sosyal denge” (*social balance*) meselesi incelenecektir. Bu mesele özelinde Galbraith'in, toplumdaki zenginliğin kamusal ve özel malların üretilmesinde bilinçli şekilde kullanılıp kullanılmadığını sorgulayan gözlemleri onun bir sosyal denge teorisi ortaya koymasına yol açmıştır.

Sanayileşmede yaşanan gelişmelerin hızlanmasıyla birlikte, iktisadi ve toplumsal hayat da değişime uğramaktadır. Galbraith'in üçüncü temel eseri olan ve sanayileşmenin yarattığı dönüşümlerin ortaya çıkardığına inandığı *New Industrial State* (Yeni Sanayi Devleti) çalışmanın üçüncü bölümünün alt başlıklarından bir diğeridir.

Teknolojik ve endüstriyel gelişmeler yeni bir iktisadi düzeni de beraberinde getirmiştir. Büyük şirketlerin de gittikçe yaygın bir hal alması ile ortaya çıkan bu yeni düzen içerisinde, önemli bir kesimi gösteren ve Galbraith'in kavramsallaştırmasıyla "teknostrüktür" (*technostructure*) adını alan yönetici sınıf da bu alt başlığın sınırlarında incelenecektir. Şirketlerin yönetim biçimlerinin de bir dönüşüm içerisinde olması sonucunda, artık şirketlerin kararlarını alırken sadece girişimcinin veya şirket sahibinin bireysel tercihleri değil, çeşitli uzmanlardan oluşan bir teknisyen – yönetici grubun katkıları rol oynamaya başlamıştır.

Nitelikli ve iyi bir eğitime sahip uzmanların oluşturduğu teknostrüktür, firmaların karar alma ve gelişim süreçlerinde önemli bir rol taşımaktadır. Dev şirketlerin sahip olduğu gücü kullanma yetkisini eline alan teknostrüktürler, tüketici tercihlerinden piyasa fiyatlarına kadar birçok şey üzerinde etkindir. Bu noktada onların, dev şirketler içerisinde ne gibi sorumluluklar aldığı, tüketiciler ve piyasa üzerinde nasıl etkileri olduğu da ayrıca değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Galbraith'e göre yeni sanayi devleti, "yenilenmiş bir düzeni" (*the revised sequence*) temsil etmektedir. Bu yenilenmiş düzen, "alışılmış düzen" (*the accepted sequence*) aksine; tüketicilerin söz sahibi olmadığı ve tüketicilerin talep davranışları ile zevk ve tercihlerinin, üreticilerin ve dolayısıyla teknostrüktürlerin kararları ile belirlendiği bir düzendir. Teknostrüktürlerin yenilenmiş düzen içerisindeki rolleriyle biçimlendirdiği tüketici talebi de, bu bölüm içerisinde ele alınacak önemli konular arasındadır.

Bu bölümün son kısmında ise Galbraith'in ekonomiyi, planlı sistem ve piyasa sisteminden oluşan ikili (*bimodal*) bir yapı olarak tanımladığı iktisadi analizi üzerinde durulacaktır. Galbraith'in bu analizi, neoklasik iktisattan farklı olarak ekonomik yapının sadece piyasa sisteminden oluşmadığını ele almaktadır. Galbraith, bu ikili iktisadi yapıya ilişkin görüşlerinin ana hatlarını Yeni Sanayi Devleti'nde çizmiş, ancak bu yapının detaylı bir halde incelenmesini *Economics and the Public Purpose* (İktisat ve Kamusal Amaç) adlı kitabında tamamlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN HAYATI VE İKTİSADA İLİŞKİN TEMEL GÖRÜŞLERİ

1.1. GALBRAITH ÜZERİNE GENEL BİLGİLER

1.1.1. Galbraith'in Özgeçmişi

John Kenneth Galbraith, 1908 yılında Kanada'da doğmuştur. Büyüdüğü ve yetiştiği yer ise otobiyografisinde topografik, etnik veya tarihsel çekicilikten yoksun bir yer olarak bahsettiği Güney Ontario'dur (Galbraith, 1961: 1). 1926 yılında Galbraith, Ontario Tarım Koleji'ne başlamış ve çiftçilikle uğraşan bir aileden gelmesi Galbraith'i tarım ekonomisi alanında çalışmaya itmiştir.

Ontario Koleji'nde geçirdiği beş yıllık eğitimden sonra aklında hep Californiya Üniversitesi'nde olmanın hayalleri yatan Galbraith (1961: 16), Berkeley'de açılan bir araştırma asistanı kadrosu sınavına başvurmuş ve burada çalışmak için kabul edilmiştir. Galbraith 1931'de, artık lisansüstü öğrenim yıllarını geçireceği Berkeley'dedir.

Galbraith'in düşünce sisteminin oluşmasında bu okulun büyük payı vardır. Burada elde ettiği birikim, onun akademik yaşamına yön vermiştir. Zira Berkeley yıllarının hayatının en güzel dönemlerinden biri olduğunu söyleyen Galbraith, burada aldığı derslerde Smith, Ricardo, Marx, Marshall, Veblen ve genç Keynes'e kadar eski ve yeni meşhur iktisatçıları tanımış ve Alman Tarihsel Okulu'nu da Berkeley'de öğrenmiştir. (Dunn ve Pressman, 2005: 164). Galbraith Berkeley'deki eğitimini üç yılda, Kaliforniya Eyaleti'nin harcamaları üzerine yazdığı doktora teziyle bitirmiş ve tam bu sıralarda Harvard Üniversitesi'nden öğretim elemanı olması için bir teklif almıştır. Kendisi çok sevdiği Berkeley'den ayrılmak istememiş ancak, gelen iş teklifindeki yıllık 2400 dolarlık maaş onu, 1800 dolar maaşlı mevcut işinden ayrılmaya ikna etmiştir (Galbraith, 1981: 26-27).

Böylece 1934 yılında Berkeley'de doktorasını tamamlayan Galbraith, aynı yıl Harvard Üniversitesi'nde akademisyenliğe başlamıştır. Harvard o dönemde iktisat eğitiminde oldukça farklı bir yere sahipti ve iktisatçı olmak isteyenler için bir cazibe merkeziydi. Harvard'ın o dönemki meşhur isimlerinden Schumpeter dünyadaki iktisadi rahatsızlık üzerine muhafazakâr ve derinlemesine analizlerini açıklıyor, Alvin Hansen Keynes'in "Yeni İktisadi"nin unsurlarını ortaya koyuyor ve Seymour Harris ile diğerleri de bu yeni doktrinin muhtemel etkilerini keşfetmeye çalışıyordu (Hession, 1972: 24).

Harvard'a gelene kadar çalışmalarını tarım ekonomisi ile sınırlamış olan Galbraith, bu noktadan sonra sınırlarını aşmaya başlamıştır. Yukarıda isimleri anılan Joseph Schumpeter, Alvin Hansen ve Seymour Harris ile birlikte çalışan Galbraith; iktisadi bakış açısını, makroekonomi ve endüstriyel organizasyon gibi alanları kapsayacak şekilde genişletmiştir (Ramrattan ve Szenberg, 2010: 31). Ayrıca aynı bölümün yeni kuşak iktisatçılarından Edward Chamberlain'la bir araya gelmesi de bu bağlamda Galbraith'in ufku açmıştır. Chamberlain'in monopolcü rekabet teorisi (o dönem İngiltere'deki Cambridge Üniversitesi'nde Joan Robinson'la eş anlı olarak

geliştirdiği) Marshall'ın alışlagelmiş iktisadına temel bir meydan okumayı temsil ediyordu (Parker, 2005: 69). Dolayısıyla Galbraith'in 1936 yılında yayımlanan "*Monopoly Power and Price Rigidities*" (Tekel Gücü ve Fiyat Katılıkları) başlıklı makalesinin bu etkileşimden doğduğu söylenebilir.

Yine 1936 yılında Amerika'nın en ilginç iş adamı olarak tasvir ettiği Henry Dennison'la tanışmış (Galbraith, 1981: 61) ve onunla birlikte Büyük Kriz (1929)'in nedenleri üzerine bir çalışma hazırlamaya karar vermiştir. Bu çalışma, temel olarak tekellerin etkilerine odaklanacak bir monografi şeklinde düşünülmüştür (Dunn ve Pressman, 2005: 165). Galbraith *Modern Competition and Business Policy* (Modern Rekabet ve İşletme Politikası) adındaki bu kitabı 1938 yılında tamamlamıştır.

Galbraith bu kitabı, Keynes'in *General Theory of Employment, Interest and Money* (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi)'nin yayımlandığı bir dönemde yazmıştır. Bunun öncesinde Galbraith Genel Teori'yi okumuştur fakat bu kitaptaki büyük krize ilişkin görüşler, Keynesyen bir nitelik göstermemiştir. İçindeki analizler daha çok tekellerin rekabet teorisinden ve o dönemdeki *New Deal* (Yeni Düzen) çerçevesinde şekillenen ulusal plan tartışmaları reçetelerinden etkilenmiştir (Parker, 2005: 77).

Galbraith 1937'de bir araştırma bursu kazanarak gittiği İngiltere'nin Cambridge Üniversitesi'nde, o sıralarda kalp krizi geçirmiş olan John Maynard Keynes ile buluşmamıştır ancak; Michal Kalecki, Joan Robinson, Richard Kahn ve Piero Sraffa'dan oluşan seçkin bir iktisatçı grubuyla tanışmıştır (Ramrattan ve Szenberg, 2010: 31). Piero Sraffa dışında Cambridge Keynesyenleri veya daha sonra Post Keynesyenler olarak adlandırılan bu grup, ileride Galbraith adının Post Keynesyen okul içerisinde anılmasına yol açacak derecede onun düşüncelerini ve dolayısıyla çalışmalarını etkilemiştir. Kendisi İngiltere'de iken ayrıca bir hafta boyunca, London School of Economics'te Friedrich von Hayek ve Lionel Robbins'in düzenlediği seminerlere katılmıştır (Galbraith, 1981: 78).

1938 yılında tekrar Harvard'a döndüğünde Galbraith'e Yeni Düzen'in kamusal programlarını gözden geçirecek bir komisyona başkanlık etmesi için bir öneri götürülmüştür. Ancak bu durum onun için politikaya ayrılması gereken daha çok zaman ve Washington'a sık sık yapılması gereken seyahatler demek olduğu için, Galbraith bu tür önerileri sürekli reddetmiştir (Parker, 2005: 115).

1940 yılı sonbaharında ise Galbraith, Roosevelt yönetiminden gelen ayrıcalıklı bir teklife dayanamamış ve bu teklifi kabul etmiştir (Galbraith, 1981: 98). Teklif, Amerikan Çiftçi Dernekleri Federasyonu (*American Farm Bureau Federation*) bünyesindeki bir iştir. Bu birlik, kendisine bir iktisatçı arıyor ve iktisadi araştırma birimi kurmak istiyormuş. Galbraith burada işe başlamıştır. Kısa sürede onun yazarlık yeteneği keşfedilmiş ve bundan sonra Galbraith, zamanının büyük bir kısmını politik konuşmalar ve 1940 yılı seçimleri için konuşma metinleri hazırlamaya ayırmıştır (Parker, 2005: 115).

Galbraith, 1941 yılında ise İkinci Dünya Savaşı'na giren Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinde istikrarı sağlamak ve savaş ortamında fiyatları kontrol altına almak üzere Başkan Franklin D. Roosevelt tarafından Fiyat Politikaları ve Kamu Gereksinimleri (OPA) Dairesinin Fiyat Birimi'nde görevlendirilmiştir. Galbraith (1943 yılında fiyat kontrolleri kalkana dek), Amerikan mallarının fiyatları konusunda etkili kontrol sağlamıştır. Galbraith'in burada edindiği tecrübe; onun enflasyona dair en etkili çözümün, ücret ve fiyat kontrolleri olduğu şeklindeki hayatı boyunca sürdüreceği görüşün de temellerini atmıştır (Dunn ve Pressman, 2005: 166).

1948 yılından sonra Galbraith, Harvard'daki akademik yaşamına daha da yoğunlaştı. Verdiği dersler genelde tarım ekonomisi ve endüstriyel organizasyon alanında olsa da, yazdığı eserler siyasetten iktisadi hayata sirayet eden olguları açıklayan nitelikteydi. Bu süreçte ilk hacimli eseri olan *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*'ı 1952 yılında tamamladı. Bu eser Ortodoks iktisadın geniş bir eleştirisiyle başlar ve aksak

rekabetin doğurduğu devlet dışı güçlerin, Amerikan ekonomisinin işleyişine nasıl etki ettiğini açıklar. Galbraith, Fiyat Dairesi'nde çalıştığı dönemde edindiği birikimin içinden doğan *A Theory of Price Control* (Fiyat Kontrolü Teorisi) adlı küçük kitabını da aynı yıl içerisinde yazmıştır. 1955 yılında ise kendisinin en çok okunan ve bilinen kitaplarından biri olan *The Great Crash 1929* (1929 Büyük Krizi)'ı, Wall Street üzerine keskin gözlemleriyle ve analizleriyle desteklediği üslubuyla kaleme almıştır.

Amerikan Kapitalizmi kitabı ile başlayan ve Galbraith'in meşhur üçlemesi olarak adlandırılan serinin diğer iki kitabı *The Affluent Society*'i 1958 yılında, *The New Industrial State*'i ise 1967 yılında bitirdi. Bu kitaplar yayımlandıktan sonra oldukça uzun bir süre, kitapçıların en çok satanlar listesinde kalmıştır. Kendisinin kitapları bunlarla sınırlı değildir; zira iktisatla alakalı birçok kitabının yanında *The Scotch* (İskoç) gibi bir hatıra, *The Triumph* (Zafer) gibi bir roman ve *The Liberal Hour* (Liberal Devir) gibi bir de siyaset kitabı vardır. 1981 yılında *A Life in Our Times* (Zamanımızda Bir Hayat) ismiyle yazdığı otobiyografisi de Galbraith'in eserleri arasındadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da çeşitli hükümetlerde önemli görevler alan Galbraith 1952 yılında Demokrat Parti lideri Adlai Stevenson'a danışmanlık, John F. Kennedy'nin başkanlığı döneminde ise 1961 yılından 1963'e kadar Hindistan Büyükelçiliği yapmıştır. Galbraith, aldığı bu diplomatik görev esnasında yaşadıklarını ve tecrübelerini ise 1969 yılında yazdığı *Ambassador's Journal: A Personal Account of the Kennedy Years* (Büyükelçinin Günlüğü: Kennedy Yıllarının Kişisel Bir Muhasebesi) adlı kitabında toplamıştır.

1972 yılında Amerikan Ekonomi Kurumu (*American Economic Association*) başkanlığı da yapan Galbraith 1975'te Harvard Üniversitesi'nden emekli olmuş, fakat bu tarihten sonra da üretkenliğine hiç ara vermeden kitaplar ve makaleler yazmıştır. 2006 yılında hastalanarak

yatırıldığı Massachusetts'teki hastanede iki hafta kaldıktan sonra 98 yaşındayken yaşama veda etmiştir.

1.2. BİR İKTİSATÇI OLARAK GALBRAITH

İktisadın artan şekilde çeşitli uzmanlaşma alanlarına ayrılmaya doğru yöneldiği bir dönemde Galbraith'in, geniş bir yelpazede tüm ekonomik ve sosyal sorunlarla ilgilendiği görülebilir. Galbraith, iktisadı çok daha yaygın bir nüfusa taşıma hedefiyle oldukça açık bir İngilizce kullanmış ve karmaşık olmayan üslubu ile diğer iktisatçılardan daha anlaşılır bir yazar olmuştur. Galbraith'in akademik üsluptan uzak ve mizahi bir dilinin olmasının, bu duruma etkisi büyüktür.

Belki Galbraith'i, eserleri her zaman en çok okunanlar içinde yer alan bir iktisatçı kılan da bu yönleridir. Paul Samuelson'un *“Biz Nobel ödüllü iktisatçıların çoğu kütüphanelerin tozlu raflarındaki dipnotlarda gizlenirken, Veblen gibi John Kenneth Galbraith de her zaman hatırlanacak ve okunacaktır”* şeklindeki ifadesi bu anlamda dikkat çekicidir. (Samuelson'dan aktaran Stanfield, 2001: 7).

Ancak Galbraith'in iktisadı geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırmadaki bu başarısı, iktisatçılar arasında genel olarak bir hoşnutsuzluğa sebep olmuştur (Breit ve Ransom, 1971; 161). Özellikle ABD'deki iktisatçılara göre Galbraith, iktisat teorisine hiçbir katkı sunmamıştır. Hatta kendisinin ortodoks iktisat düşüncesine getirdiği eleştirilerden ve popülaritesinden rahatsız olan bazı akademisyen meslektaşları Galbraith'i bir iktisatçıdan daha çok, bulanık düşünen (*fuzzy-thinking*) bir sosyal eleştirmen olarak görmüşlerdir (Landreth, 1976: 354).

Galbraith'in iktisada bakışı, oldukça farklı bir noktaya odaklanmıştır. Galbraith, yerleşik iktisadın soyut kavramlarının ve bu kavramlardan

hareketle yapılan analizlerin, dünyanın içinde bulunduğu gerçeklikten uzaklaşılmasına yol açtığını düşünür ve yerleşik iktisadın dünya gerçekliğine uymaktan ziyade, mevcut gerçekliği kendisine uydurmakta olduğunu ifade eder (Galbraith, 1989a: 413). Bu anlamda Galbraith'in yerleşik iktisadın kavramlarına mesafeli durduğu su götürmez bir gerçektir. Reisman Galbraith'in; marjinal maliyet, marjinal hasılat, tüketici artığı ve azalan verimler vb. gibi kavramların yerine; entelektüel gelişme, kurumsal ilerleme ve devletin düzenleyici rolü gibi kavramları kullandığını dile getirmiştir (Reisman, 2005: 129).

1.2.1. Galbraith: İktisat ve Pozitif Bilimler

Galbraith'e göre iktisat, sürekli devam eden bir dönüşüm içindedir ve bu dönüşüm, fizik, kimya gibi pozitif bilimlere doğru ilerleyen, iktisadın bir tür asimilasyonu biçimindedir (Galbraith, 1991: 41). Ancak Galbraith'in vurguladığı bu dönüşümle birlikte ortaya çıkan bir sorun göze çarpmaktadır. Kimya, fizik ya da herhangi bir pozitif bilimin incelediği nesne durgun bir karakter arz etmektedir. İktisadın ele aldığı konular ise dinamik bir özellik göstermekte ve sürekli değişim geçirmektedir. Örnek verilecek olursa; insanların tutum ve davranışları, gelenekleri ve görenekleri, firma ve tüketici davranışları, hükümetlerin politikaları ve sendikaların konumları her dönem farklı şekillenmektedir.

İktisadın yaşanan bu değişimler karşısındaki durumu üzerine ise Galbraith, şöyle bir öneri getirmektedir: İktisat kendini bu değişimlere uyarlamak zorundadır. Zira bunu yapmadığı takdirde, özetle yeni bilgileri özümseyip yorumlarını ona göre değiştirmede ve temel kurumlar değişirken, kendisi de değişmediği müddetçe işe yaramaz bir duruma gelecektir (Galbraith ve Salinger, 2002: 18). Oysa geleneksel iktisada bakıldığında, ekonomik kurumların ve onları oluşturan toplum veya insan davranışlarının çok yavaş değiştiği gibi bir varsayımla karşılaşmak muhtemeldir.

Pozitif bilimler ile iktisat arasında incelenen nesne açısından bir ayrışma gözlenmektedir. Bu ayrışma, ele aldığı nesnenin (insan, toplum veya kurumlar) gösterdiği değişimlere karşı iktisadın da birtakım değişimler ya da gelişmeler göstermesine ortam hazırlamaktadır. Bu noktada Galbraith şunları dile getirir (Galbraith, 1964b: 118)¹:

İktisat pozitif bilimlerden farklı olarak iki tür değişime meyillidir: Bu değişimlerin birincisi, mevcut olgunun yorumlanmasında, ikincisi ise iktisadi davranış veya kurumların değişimi karşısında gerekli olan uyumdadır. 1930'lardaki sosyal hesaplamaların (milli gelir, gayri safi yurtiçi hasıla ve bileşenleri) gelişimi, 1940'lardaki girdi-çıktı analizlerinin gelişimi, 1950'lerdeki ve 1960'lardaki parasal akım analizinin, işlem analizlerinin ve iktisadi verilere bilgisayar tekniklerinin uygulanmasının gelişimi gibi tüm bu örnekler birinci türdeki değişime örnektir. Ticari birliklerin yükselişine veya büyük şirketlerin gelişimine ya da ortalama insanın geçmişteki standartları bakımından görece yoksulluktan refaha ulaşmasından kaynaklanan davranış değişikliklerine karşı iktisat teorisinin uyumu ise, ikinci türdeki değişime örnek teşkil eder.

Galbraith yerleşik iktisadın pozitif bilimlerde olduğu gibi, zihinlere bir defa yerleşen ekonomik bir gerçekliğin, pek kolay değiştirilemez olduğu şeklindeki algısını kulağa hoş gelen ama doğruluktan son derece uzak kalan bir yaklaşım olarak değerlendirir (Galbraith, 1990b: 14). Ekonomik kurumların ve birey alışkanlıklarının gayet hızlı bir biçimde değişmesi ve bu değişimlerle birlikte yeni bilgilerin, yeni anlayış biçimlerinin ortaya çıkması ve bu iktisadi bilgilerin yerini yenilerinin alması oldukça kısa süreler içinde gerçekleşmektedir.

¹ Bu çeviri ve tezde yer alan diğer çevirilerin tümü bana aittir. (Y.N.)

1.2.2. İktisat ve Değişim

Neoklasik iktisadın dengesi ve statik analizleri üzerinden, sürekli değişim geçiren insanı ya da toplumu anlayabilmek oldukça güçtür. neoklasik iktisat toplumsal meselelere Newtoncu bir gözle yaklaşmaktadır, oysa Galbraith ve düşünsel anlamda referans aldığı Kurumsal iktisatçılar² (özellikle Veblen), Darwinci ya da evrimsel bir yöntemi benimsemektedir. Galbraith'in evrimci yaklaşımı, değişen koşulları keşfetmekte ve fikirlerin yeni oluşan durumlara uyarlanması için gereken ihtiyacı ortaya koymaktadır (Oser, 1970: 363). Değişim olgusu, Galbraith'in iktisadi düşüncesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Dünyada yaşanan tüm değişimler, iktisadi da kaçınılmaz biçimde etkilemektedir. İktisadi düşüncelerin sürekli ve doğrudan kendi zaman ve mekânlarının ürünü olduğu ve yorumladıkları dünyadan ayrı olarak görülemeyecekleri de açıktır (Galbraith, 2004: 12). İktisadın zaman ve mekân boyutundan asla soyutlanmaması gerektiğini önemle vurgulayan Galbraith, içinde yaşadığı zamana ve mekâna da kayıtsız kalmamıştır. Galbraith'in analizleri kendisinin etkilendiği olaylar, koşullar ve politik felsefe tarafından şekillenmiştir (Dunn, 2011: 16).

Tarih içinde dünyaya yön veren önemli olaylar, iktisadi düşünce bağlamında da karşılığını her zaman bulmuştur. Bu anlamda iktisat tarihi ya da ekonomik gelişmeler tarihini, bir akademik uğraş alanı olan iktisadın tarihinden kopuk biçimde düşünmek zor görünmektedir. Galbraith, iktisat tarihine özel bir önem atfeder ve iktisat tarihine dair bir farkındalık olmadan, iktisadın anlaşılmasının mümkün olmayacağını ileri sürer (Galbraith, 2004: 11).

² Galbraith ile Kurumsal İktisadi Düşünce arasındaki bağlantılar, ikinci bölümde ayrıntılarıyla değerlendirilecektir.

Galbraith bazı özgün iktisadi düşünceleri tarihsel bağlamı içerisine şöyle oturtmaktadır: Sanayi Devrimi kökenli erken travma içinde Adam Smith'in, devrimin daha olgun aşamalarında David Ricardo'nun, denetimsiz kapitalist güç döneminde Karl Marx'ın, Büyük Buhran'ın süregiden felaketi üzerine John Maynard Keynes'in fikirlerini içinde yaşadıkları dünyanın bir yansıması olarak görmekte ve ekonominin olmadığı yerde ve zamanda iktisadi düşüncelerin önemi olmadığına vurgu yapmaktadır (Galbraith, 2004: 12). Dolayısıyla bu noktadan hareketle, iktisatçıların büyük ölçüde yaşadıkları dönemin birer gözlemcisi oldukları ve gözlemledikleri iktisadi olgulardan beslenerek düşüncelerini oluşturdukları söylenebilir.

Her bilim dalında olduğu gibi iktisatta da “işlev” sorunsalı ya da ekonomik sistemin amacının ne olması gerektiği üzerine çeşitli düşünceler ortaya konmuştur. Üretimin kutsanması ve ekonominin yegâne itici gücünün üretim olduğunun vurgulanması, yerleşik iktisadın ders kitaplarında yer alan yaygın bir tutumdur. Galbraith, en iyi ekonomik sistemin insanlar neyi en çok istiyorlarsa, istediklerinin en çoğunu sağlayabilen sistem olduğunu ifade eden ve ekonomik sistemin amacının; insanların istedikleri malları ve hizmetleri üretmesi biçiminde açıklayan ders kitaplarındaki bu tutumu, son derece basit bir yaklaşım olarak değerlendirir (Galbraith, 1990b: 21). Oysa iktisadın işlevi ve ekonomik sistemin amacı, daha karmaşık ve kapsamlı bir meseledir.

Galbraith'e göre ekonomik sistemin amacı ile birlikte, iktisat bilimi de bu bağlamda yeniden gözden geçirilmelidir (Galbraith, 1990b: 22). “İktisat ne işe yarar?” biçimindeki bir soru, Galbraith'in zihnini meşgul eden başlıca meselelerden birisidir. Ekonomik sistemin birey odaklı olması ve onun tüm isteklerinin gerçekleştirilmesi gerektiği üzerine kurulması, iktisadın da bir bilim olarak bu amaca yönelik faaliyetleri incelemek gibi bir hüviyete bürünmesine yol açmakta ve dolayısıyla iktisada bu şekilde bir görev yüklemek, yanıltıcı olabilmektedir.

İktisadı tanımlamak, aslında bir bakıma iktisadın ne ile ilgileneceğine dair sınırları da çizmektedir. Galbraith'e göre her bilim adamı gibi iktisatçılar da tanımlamalarına derin ve evrensel bir anlam katma kaygısı gütmektedir. Lionel Robbins'ın en çok bilinen ve yerleşik iktisadın temeline oturan "Kıt kaynaklarla, sonsuz ihtiyaçlar arasındaki ilişkiyi incelemek" şeklindeki iktisadın en ünlü tanımı da, tam olarak bu düzleme oturmaktadır (Robbins'ten aktaran Galbraith, 1990b: 22).

Galbraith ise çalışmalarında sık sık Alfred Marshall'ın iktisat tanımına başvurur (Laperche ve Uzunidis, 2005: 1). Alfred Marshall'ın insanlığın günlük yaşamında sergilediği davranışların incelenmesi olarak özetlenebilecek iktisat tanımı, Galbraith'in kafasında çizdiği iktisat bilimi çerçevesine daha çok uymaktadır. Ancak Galbraith bu tanımı eksik bulmakla birlikte bu tanıma, insanların ekonomik gereksinimlerini gidermek üzere büyük işletmelere, sendikalara ve hükümetlere başvuru biçimlerinin ve bu örgütlerce güdülen amaçların genel yararlar ne ölçüde uyuşup ne ölçüde çatıştığının incelenmesini de katar (Galbraith ve Salinger, 2002: 15). Bu tür örgütlerin sahip olduğu "güç" olgusu, Galbraith'in bu çalışma içerisinde daha sonra incelenecek olan görüşlerinde ve analizlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Galbraith 1972 yılında Amerikan Ekonomi Kurumu başkanlığına seçildiğinde bir konuşma yapmıştır. Sonradan bir dergide makale olarak da yayımlanan bu konuşmasında mevcut yerleşik iktisadın eksik bir biçimde normatif olduğunu ve yerleşik iktisatta modellemenin bir araçtan ziyade amaç halini aldığını belirtmektedir (Galbraith, 1973: 1)³. Bu aşamada Galbraith'in dikkat çekmeye çalıştığı ve şiddetle eleştirdiği noktaların başında gelen, iktisadın matematiksel bir eksene kaymasıdır.

³ "Power and the Useful Economist", *The American Economic Review*, 1973.

Galbraith hakkında en hacimli biyografiyi yazan Richard Parker, iktisadın matematikselleşmesi hususunda Galbraith'in uyarılarının olduğunu belirtir (Parker, 2007: 30). Artık iktisatçılar insan ilişkilerinin bir tür yeni fizikçileri gibi algılanmakta fakat insan, atom ve elektronlar gibi unsurlardan oluşmadığından neoklasik iktisadın mikro varsayımlarında olduğu gibi tam bir rasyonalite içinde hareket etmemekte ve doğası gereği matematiksel modellere sığmayacak irrasyonellikler, tutkular, yanlış hesaplar ve yanlış anlamalara eğilimli davranışlar göstermektedir (Parker, 2007: 30).

Yerleşik iktisadın, iktisadı sosyal niteliğinden uzak kılmasına dönük her türlü girişimi Galbraith'in tepkisini çekmiştir. Galbraith, ekonominin siyasetle olan ilişkisini de göz ardı etmemekte ve bu noktada yerleşik iktisat düşüncesindeki; iktisadın siyasetten bağımsız olduğu ya da iktisadın siyasete ve siyasal değerlendirmelere daha üstün geldiği şeklindeki yaklaşımları da reddetmektedir.

John Kenneth Galbraith'in Adam Smith'le başlayan, David Ricardo, John Stuart Mill ve Karl Marx'la devam eden "ekonomi politik" geleneğine yaslandığı düşünülebilir ve dolayısıyla Galbraith'in ekonomi ve politika arasında sıkı bir bağ olduğuna inanması da bununla ilişkilendirilebilir. Galbraith, iktisadın politik ve sosyal çevreyle yakından ilintili olduğu ve bundan ayıramayacağı hususunda ısrar etmektedir (Waligorski, 1997: 68).

Yukarıdaki tüm değerlendirmeler ışığında Galbraith'in, iktisadın daha çok toplumsal yönüne parmak basmaya çalışan ve insanı sosyal özellikleriyle ele almaya çalışan düşünceler ürettiği söylenebilir. Ayrıca Galbraith bu düşüncelerini matematiksel ve mekanik modellerden ziyade tarihe, sosyolojiye ve hatta siyaset bilimine dayandırmaktadır. Zira eserlerini hep disiplinler arası bir anlayışla yazmaya çalışmış olan Galbraith de, çoğu insana göre yirminci yüzyılda, Amerikan hayatının önde gelen bir sosyal eleştirmeni olarak ortaya çıkmıştır (Breit ve Ransom, 1971; 160).

Galbraith'in yukarıda anılan bu sosyal eleştirmen olma niteliği (Amerika'nın toplumsal yapısını eleştirmesi) bundan sonraki bölümde, kendine özgü düşünce yapısını oluştururken etkilendiği isimler başlığı altında değinilecek olan Thorstein Veblen ile benzerlikleri açısından da son derece önemlidir. Anaakım iktisatçıların, iktisatçı olarak kabul etmek istemedikleri bu iki önemli isim, Amerikan sosyal hayatı üzerine yaptıkları değerlendirmeler ve analizleriyle sosyal bilimler alanına damga vurmuşlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

GALBRAITH'İ ETKİLEYEN İKTİSADİ DÜŞÜNÜRLER VE İKTİSADİ DÜŞÜNCE OKULLARI

2.1. KURUMSAL İKTİSAT, VEBLEN VE GALBRAITH

2.1.1. Kurumsal İktisadın Doğuşu

Kurumsal İktisat, Amerika Birleşik Devletleri'nde yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve ismi genellikle Thorstein B. Veblen (1862-1929), John R. Commons (1862-1945) ve Wesley C. Mitchell (1874-1948) gibi iktisatçılarla anılan bir iktisadi düşünce akımıdır. Kurumsal iktisatçılar, toplumdaki ekonomik davranışların kurumsal boyutunu göz önüne alarak yerleşik iktisadi eleştirmektedirler.

1970'li yıllara gelindiğinde Kurumsal İktisadın dışında, "Yeni Kurumsal İktisat"⁴ adıyla başka bir düşünce sistemi daha ortaya çıkmıştır. Yeni Kurumsal İktisat, neoklasik iktisadın kavramlarıyla ve neoklasik iktisada özgü yaklaşımlarla hareket eden bir akım olmuştur. Dolayısıyla bu akım kendisine,

⁴ Kurumsal İktisadın Galbraith'le ilişkisi ile sınırlı olan bu çalışmada, Yeni Kurumsal İktisadın yöntemine ve iktisadi düşünce tarihinde nasıl konumlandığına değinilmeyecektir. Zira Galbraith'in üzerinde etkisi olan Kurumsal İktisat, daha çok Thorstein Veblen'le başlayan ve bugün yazında, Asıl Kurumsal İktisat (*Original Institutional Economics*) olarak anılan okuldur.

Kurumsal İktisat'ın ilk çıktığı dönemdeki anlayışından ve geleneksel çizgisinden uzak bir analiz yolu seçmiştir.

Bu noktada, Asıl Kurumsal İktisat'ın yeşermeye başladığı dönemdeki ABD'nin sosyal ve ekonomik durumuna da göz atmak gerekecektir. Amerikan İç Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki süreçte Amerika ekonomik açıdan oldukça yüksek bir gelişme hızı sağlamış ve bu süreç, dünyanın en büyük ve en güçlü ekonomisini doğurmuştur. Öbür taraftan bu gelişme, Amerikan toplumuna eşit bir biçimde dağılmamış ve geçimini emeğiyle sağlayan ücretli sınıf için hayat, çok daha zor bir duruma gelmiştir. İşçi sınıfının sosyal güvenceden yoksun olması, çalışma saatlerinin uzunluğu ve barınma koşullarının yetersiz olması, anılan bu emekçi kesim için büyük sıkıntılar meydana getirmiştir.

Galbraith'in yazılarında sıkça rastlanılan tekelleşme eğilimleri de, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek yoğunlaşmaya başlamış ve dev şirketler gerek ekonomik, gerekse politik anlamda büyük güç elde etmişlerdir. Bu duruma karşı 1890 yılında çıkarılan Sherman Antitröst Yasası, bu şirketlerin politik gücü ve yozlaşan mevcut siyasi ortam yüzünden o dönem itibarıyla uygulama alanı bulamamıştır (Oser, 1970: 330).

Sözü edilen bu düzensizlik ortamında, yerleşik iktisada ve marjinalistlerin varsayımlarına olan inanç kaybedilmeye başlamıştır. Bu okul, o sırada (yirminci yüzyıl başları) gerçekleşmekte olan kapitalizmin yapısal dönüşümünü dikkate alarak tekeli şirketleri, sendikal oluşumları, devletin iktisadi etkinliklerini ve belirsizliğin neden olduğu ekonominin denge dışı seyrini kuramsallaştırmayı amaçlamıştır (Özveren, 2007: 23).

Kurumsal İktisat ortaya çıktığı ilk dönem itibarıyla neoklasik İktisadın aşırı soyutlamacı, tümdengelimci yöntemine ve devletin piyasadaki yerinin en düşük düzeyde olmasını savunan görüşlerine bir tepki olarak doğmuştur. Yerleşik iktisadın sözü edilen bu soyutlamacı, tümdengelimci ve hatta akılcı

yöntemine ilk eleştiriler Kurumsal Okul öncesinde, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan ve büyük ölçüde Alman kaynaklı olan Tarihsel Okul'dan gelmiştir. Bu noktada ilk dönem Kurumsal iktisatçıların da Tarihsel Okul'dan büyük ölçüde etkilendikleri açıkça söylenebilir (Oser, 1970: 330). İki okul da iktisatta, mutlak olandan ziyade göreceli olanı ortaya koymaya çalışmıştır.

Kurumsal iktisatçıların düşünsel anlamda kaynağını ABD'nin felsefe yazınına armağan ettiği Pragmatizm düşüncesinden aldığı bilinmektedir (Kazgan, 1980: 210). Kurumsal iktisatçıların da amacı, Tarihsel Okul gibi iktisat kanunlarının evrensel olmadığını göstermektir. Tarihsel Okul bunu yaparken tarih araştırmalarından istifade etmiş, Kurumsal iktisatçılar ise kurumların, davranışların ve geleneklerin irdelenmesinden hareket etmişlerdir. Kurumsal Okul'un, Pragmatik felsefeye uygun bir yöntemle denemeyi esas kabul eden, gelenekleri eleştiren ve reformu destekleyen nitelikte bir yaklaşımı vardır (Kazgan, 1980: 211).

2.1.2. Kurumsal İktisat Nedir?

Kurumsal İktisat Okulu, iktisadi kurumsallaşmış bir süreç olarak gören ve analizlerini bu balamda yapmaya çalışan iktisatçılardan oluşmaktadır. İsimlerinde yer alan kurum⁵ kavramı, Kurumsal iktisatçıların iktisadi analizlerinin merkezine oturmuştur. Kurumsal iktisatçılara göre kurum, sadece bir okul, bir hastane veya bir banka gibi belli faaliyetler için oluşturulmuş bir takım kurumlar anlamına gelmemektedir.

⁵ Bu çalışmada "Kurumsal İktisat" olarak anılan bu okul, bazı eserlerde "Kurumcu İktisat" olarak da geçmektedir. Bkz. (Demir, 1996 ve Kazgan, 1980). Ancak genel kabul, "Institutional Economics" Türkçe'ye çevrildiğinde doğrusunun "Kurumsal İktisat" olması gerektiği şeklindedir.

Institutional Economics'in "Kurumcu İktisat" ya da "Kurumsalcı İktisat" olarak çevrilmesi sonucu Kurumsal İktisadın, sadece kurumları ve onların etkilerinin en yüksek düzeye çıkarılması gerektiğini savunan (tıpkı ulusu önceliğe alan "Ulusçuluk" ya da toplumu merkeze alan "Toplumculuk" gibi) bir kimliğe dönüştürülmesi anlamına gelebilir. Yani burada sadece çeviri ile ilgili değil, tanımla ilgili de bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bkz. Özveren (2007: 15).

Kurum, toplumun içinde bulunduğu düşünce alışkanlıkları ya da belli bir kültürün içinde özümşenen toplumsal davranış biçimleridir. Kurumsal iktisatçılar, ekonomik yaşama yön veren unsurların iktisadi kurallar değil, kurumlar olduğunu ifade etmişlerdir.

Toplumsal davranış veya grup davranışı adıyla zikredilen kurumlar, marjinalist teorinin bireyciliğinin karşısındadır. Kurumsal iktisatçıların bu nedenlerden dolayı, birer kurum saydıkları kredi, monopol, işçi-işveren ilişkileri, sosyal güvenlik ve gelir bölüşümü konuları üzerinde özellikle durduğu söylenebilir (Savaş, 2000: 647).

Liberalizm düşüncesinin “Bırakınız yapsınlar” şeklindeki öğretisi, Marjinalizmin temelinde yatan bireyciliğin kaynağını teşkil eder. Kurumsal iktisatçılar ise bu öğretinin, ekonomide en iyi sonuçları vereceği şeklindeki klasik inancı paylaşıyorlar ve dikkatlerini monopol, fakirlik, durgunluk ve ekonomide yaygın bir hal alan israf üzerinde yoğunlaştırarak, bu aksaklıkların geleneksel iktisat teorisi ile açıklanamadığını belirtiyorlardı (Savaş, 2000: 646).

Kurumsal iktisatçılar, yerleşik iktisadın kesin sonuçlara ulaşabilme odaklı pozitivist ve Newtoncu yaklaşımından ziyade, Darwinci evrim yaklaşımını benimsemişlerdir. Onlara göre iktisatta denge değil, hareket esastır ve özellikle sistemler arası ilişkiler ve değişim üzerinde durulmalıdır. Çünkü bireyler aynı anda hem kendileri değişmekte hem de toplumu değiştirmektedir (Demir, 1996: 65). Bu yüzden yerleşik iktisat teorisinin, zaman ve mekân olgularını önemsemeyen evrensel yasalar elde etmesi mümkün değildir.

Kurumsal iktisatçılar, bireysel tercihlerin kurumsal faktörlere göre şekillendiklerini, sadece bu tercihlerin değil çeşitli iktisadi sistemlerin de büyük bir sosyal ya da kültürel sistemin altında yer alan bir sistem olduğunu düşünürler. Bu kültürel sistemin değişimi, devamlı kendisini yenileyen tarihsel

bir boyuta da sahiptir. Dolayısıyla Kurumsal İktisat, sosyal değişime evrimci bir pencereden bakan, dikkatini kurumlar üzerine veren ve toplumun benimsediği değerlerin toplum üzerinde nasıl etkiler yarattığını araştıran ve iktisadi süreçlerin ancak bu şekilde anlaşılabilceğini temellendiren bir düşünce sistemi olarak tanımlanabilir.

Bu okulun kendisine, devrimci bir nitelikten ziyade reformcu bir nitelik attettiği görülmektedir. Servet ve gelir dağılımının âdil bir şekilde olması, Kurumsal iktisatçıların sürekli ilgilendiği bir konudur. Kurumsal iktisatçılar, bu dağılımda yaşanacak herhangi bir eşitsizliğin demokratik reformlarla giderilmesi gerektiği yönünde düşüncelere sahiptirler. O dönemde yaygın bir kabul gören, piyasa fiyatlarının bireylerin ya da toplumun refah düzeyini gösteren bir ölçüt olduğu şeklindeki kanıya ve bu fiyatların kaynakların etkin dağılımını temin ettiği doğrultudaki görüşlere karşı çıkmışlardır. Onların önem verdiği kavramlar, toplumsal maliyet ve toplumsal yarar gibi bütüncül kavramlardır.

İktisadi faaliyet kavramı aslında, sanıldığından çok daha fazla boyutu olan bir meseledir. Kurumsal iktisatçılara göre her iktisadi faaliyetin arkasında kültürel, siyasi, tarihi ve dini etkiler vardır. Toplumdaki değişim sürekli olduğundan, bu faaliyetler bir ya da birkaç faktörle açıklanamaz. Ekonomi bir bütün olarak incelenmeli, küçük parçaların birbirinden bağımsız gibi ele alınması yöntemi terk edilmelidir, zira ekonomi gibi karmaşık bir mekanizmayı bu şekilde anlamak olanaksızdır (Oser, 1970: 331).

Dolayısıyla iktisadi sistemi tekil unsurlar çerçevesinde ele alan yerleşik iktisat teorisi, Kurumsal İktisat mensuplarınca yoğun bir eleştiriye tâbi tutulmaktadır. Bu açıdan yerleşik iktisadın *ceteris paribus* varsayımı altında, Kurumsal İktisat'ın kurum olarak analizinin merkezine aldığı bireysel istekler, tercihler, alışkanlıklar ya da seçimleri veri olarak kabul etmesi yanıltıcı olacaktır. Görüldüğü gibi yerleşik iktisadın veri olarak kabul ettiği unsurlar, Kurumsal İktisat'ın başlıca inceleme alanına girmektedir.

Yerleşik iktisadın iktisadi yaşamda bir uyum olduğu ve her şeyin belli bir düzen dâhilinde işlediği şeklindeki düşüncesi de, Kurumsal Okul tarafından eleştirilmektedir. Kurumsal iktisatçılar, topluma hâkim olan unsurun uyum değil, çıkarlar arası çatışma olduğunu ifade eder. Örneğin üreticiyle tüketici, işverenle işçi gibi piyasada karşı karşıya gelen gruplar arasında bir uyum değil, çıkar çatışması vardır ve bu çıkar grupları arasında yansız davranacak bir otoritenin varlığına her zaman ihtiyaç bulunmaktadır (Oser, 1970: 332).

2.1.3. Galbraith'in İktisat Düşüncesinde Kurumsal İktisat'ın ve Thorstein Veblen'in Yeri

Galbraith, Harvard ve MIT Üniversitelerinde Keynesyen bir grubun öncüsü olarak yükselse de, daha çok Kurumsal İktisat düşüncesinin bir üyesidir (Hill, 1997: 1096). Hatta onun, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde; Kurumsal iktisadi analiz perspektifinin bilinen en çağdaş yorumunu ortaya koyan ve bununla birlikte ana akım iktisada, Kurumsal İktisat içerisinde en güçlü eleştiriler getiren iktisatçı olduğu açıktır (Mair ve Miller, 1991: 217).

Veblen'in yerleşik iktisada getirdiği eleştiriler hem kendi döneminde, hem de günümüzde pek çok iktisatçıyı etkilemiştir. John Kenneth Galbraith de bunlardan birisidir. Galbraith, *A life in Our Times* başlığıyla yazdığı otobiyografisinde Berkeley'deki öğrenciliği süresince Adam Smith, David Ricardo, genç John Maynard Keynes gibi isimleri okuduğundan söz etmiş ve tarihte gerçeği arayan büyük Alman iktisatçı Werner Sombart'ın da ciddi şekilde bilincine yerleştiğini söylemiştir (Galbraith, 1981: 29).

Ancak, iktisadi düşüncesini asıl etkileyen ismin Alfred Marshall'dan sonra Thorstein Veblen olduğunu vurgulamıştır. Kurumsal İktisat'ın kurucusu kabul edilen Thorstein Bunde Veblen, Galbraith'in düşünsel arka planını

oluşturmasında kendisine yardımcı olan isimlerin en başında yer alır. Dahası Galbraith, modern bir Veblen olmaya en yakın adaydır (Skousen, 2003: 284).

Galbraith ile Veblen; analiz yöntemleri, kullandıkları kavramlar ve topluma bakış açıları itibariyle büyük benzerlik gösterirler. Modern kültür ve kapitalizme ironik açıdan bakabilmeleri, ikisi arasındaki ortak noktalardan birisidir (Buchholz, 2005: 244). Ancak aralarındaki benzerlik sadece akademik niteliklerinde değil, hayat hikâyelerinde ve üsluplarında da göze çarpar. Zira hem Veblen hem de Galbraith tarımla uğraşan ve çok çalışkan olan göçmen ailelerden gelmiştir ve ikisi de saygın Harvard Üniversitesi'nin birisi Norveç (Veblen), diğeri ise İskoçya (Galbraith) kökenli Amerikan olmayan mensuplarındandır (Mair and Miller, 1991: 217). Galbraith de Veblen gibi yazılarında mizahi, iğneleyici ve kesin zekâ ürünü bir üslup kullanır. Ancak ikisi de kırsal kökenli, alaycı bir zekâ ve edebi kabiliyete sahip olsalar da, Galbraith'te Veblen'in aksine daha dengeli bir kişilik vardır ve Galbraith, yine Veblen'e nazaran son derece başarılı bir hayat yaşamıştır (Canterbery, 2001: 338).

Veblen'in Norveçli göçmen bir ailenin çocuğu olması, Amerikan halkının diline ve hayat tarzına uyum sağlamasını güçleştirmiştir. O dönemde içine kapanık ve çevreye karşı savunma refleksleriyle yaşayan Veblen, çevresine alaycı bir noktadan bakmıştır. Galbraith de, Veblen'in o meşhur sert üslubunun altında Veblen'in yaşadığı çevrede gözlemlediği karşıtlığın yattığını söylemiş ve bunu şöyle dile getirmiştir (Galbraith, 1989b: 55) :

“Veblen'in Norveç'teki yurttaşları sayıca fazla, değerli ve tutumlu kişilerdi. Bu yeni topraklarda (ABD) yerleşen birkaç Norveçliyse, tembel savurgan beş para etmez zenginler olup çıkmışlardır. Veblen işte bu karşıtlığı bağışlayamıyor ve hazmedemiyordu. Onu böylesine sivri dilli ve acımasız bir yazar yapan da budur.”

2.1.3.1. Veblen'in Yerleşik İktisada Getirdiği Eleştiriler

Veblen, diğer tüm Kurumsal iktisatçılar döneminin hâkim iktisat görüşü olan neoklasik iktisada tamamen karşı bir yaklaşım geliştirme çabası içinde olmuştur. Örneğin Keynes, Adam Smith tarafından temeli oluşturulan neoklasik iktisadi eksikliklerinden kurtarmaya çalışmış, Veblen ise bu egemen iktisadın tamamen ortadan kaldırılıp yerine; antropolojiden, sosyolojiden, biyolojiden, psikolojiden ve tarihten oluşan bütüncül ve modern bir bilim anlayışı getirmeyi amaçlamıştır (Veblen, 1898: 1). Çünkü Veblen'e göre insanlık tarihi, toplumsal kurumların evriminin tarihidir ve toplum, gerileyen ya da gelişen ve yeni durumlara uyum sağlayan ya da sağlamayı başaramayan hayli karmaşık bir organizmadır (Hunt, 2005: 398). Dolayısıyla bilim, bu yapıları anlayabilmek için mutlaka daha farklı bir perspektiften bakmalıdır. Durağan bir bilimsel anlayış, Veblen'in düşünce sistemine aykırıdır. Zaten Veblen'e göre toplumsal gerçekliği arayan bilim anlamını, kesinlikte (*certainty*) değil, evrimde (*evolution*) bulur.

Veblen'in yerleşik iktisada itirazı, onun ulaştığı sonuçların yönteminden daha çok, çözümlemelerinin altında yatan hazcı ve atomistik insan doğası (özetle Jevons-Marshall'ın tüketici davranışı teorisi) kavrayışı üzerinedir (Blaug, 1997: 701). Veblen'e göre neoklasik iktisadın teorik sistemi işlevsizdir. Veblen'in burada dikkat çekmeye çalıştığı nokta, neoklasik iktisadın çözümlemelerinin, veri varsayımlar altında geçersiz olduğu değil, böyle bir yaklaşımın gerçeklerden uzak olduğudur (Demir, 1996: 92). Smith'den Marshall'a kadar iktisadi sistem, bir uyum varsayımına dayanmıştır. Bu varsayım, Smith'in teorisinde “görünmez el”, Marshall da ise “normal fiyat” ve “denge” kavramlarında kendisini göstermiştir.

Bu noktada Veblen'in iktisat teorisinin felsefi kökenlerine ilişkin gözlemleri göze çarpmaktadır. “Görünmez el” kavramı Veblen'in eleştirilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Olgulardan ve deneye dayalı analizlerden yana olan Veblen, Adam Smith'in görünmez ele dayanan iktisadi

yaklaşımını animistik⁶ bulmaktadır (Veblen 1899, 396). Veblen, iktisadi bilimsel olma özelliğinden uzaklaştıran asıl sebebi, “görünmez el”in iktisattan çıkarılamaması olarak görür (Veblen, 1899: 397).

Veblen’in yerleşik iktisat teorisindeki denge kavramına da itirazları vardır. Veblen’e göre Ortodoks iktisatçıların kullandığı “denge” kavramı normatif bir niteliktedir ve iktisatçılar ispata gerek duymaksızın dengenin iyi bir durum olduğunu ve dengeye ulaşan piyasaların sosyal açıdan yararlı neticeler vereceğini iddia ederler (Savaş, 2000: 650). Denge de gerçek dışı ve metafizik bir ögedir. Görünmez el’den sonra denge kavramı ve bunlara “laissez faire (bırakınız yapsınlar)” anlayışının da katılmasıyla birlikte, Veblen’in yerleşik iktisadi tamamen reddetmesine neden olan “metafizik animizm” tamamlanmaktadır (Kızılkaya, 2003: 90).

Veblen’den Commons ve Mitchell’a, oradan Myrdal ve Galbraith’e Eski Kurumsal İktisat geleneği, bireyin “veri” olarak alınmasına karşı çıkmaktadır (Hodgson, 1998: 177). Veblen iktisadi analizlerde metodolojik bireyciliğin değil, metodolojik bütünselliğin esas alınmasını tercih etmektedir. Veblen’e göre Klasik iktisat teorisinin yalıtılmış, amaçsız, dışarıdan gelen etkilere tepki veren pasif bir birey yaklaşımı son derece yanlıştır (Veblen’den aktaran, Demir, 1996: 92)⁷.

Galbraith, Amerikan heterodoks iktisatçıları çizgisinin, özellikle de Thorstein Veblen’in mirasçılarından birisidir. Kurumsal İktisat geleneğinden gelen bu iki ismin yazdıkları büyük öneme sahiptir. Galbraith’in önemi Veblen’de olduğu gibi, endüstriyel ve refaha ulaşmış ülkelerin anlaşılmasında ortaya çıkar. İkisi de küçük ölçekli rekabetçi kapitalizmden, büyük şirketlerin

⁶ Animistik yaklaşıma göre gerçekliğin nihai temeli, Tanrının bir tasarımıdır ibarettir Bkz. (Demir, 1996: 91). Bu sistem, evrendeki her nesnenin bir ruh ya da ruhani bir varlık tarafından idare edildiğini kabul etmektedir.

⁷ Veblen, Thorstein; The Place of Science in Modern Civilization, London, Transaction Publishers, 1990.

hâkimiyeti altına giren ekonomik düzene geçişle alakalı analizler yapmıştır (Reynolds, 1989: 89).

2.1.3.2. Veblen İkilemi

Veblen'e göre toplumlarda iki türlü davranış ya da düşünce biçimi vardır. Bunlar “teknolojik veya araçsal (*instrumental*) davranış” ile “kurumsal veya törensel (*ceremonial*) davranış” olarak adlandırılan davranışlardır. Veblen, bu davranış biçimlerini anlamaya ve açıklamaya çalışan Kurumsal iktisatçıların başında gelir.

Araçsal davranış, zorlayıcı olmayan ve ortaya çıkardığı belirtiler itibariyle, neden-sonuç ilişkisi bağlamında ve ampirik olarak kanıtlanabilir niteliktedir. Törensel davranış ise, bunun aksine toplum içerisinde değerlendirilen ve toplumsal baskı ile dayatılan özellikler göstermektedir. “Veblen ikilemi” (*Veblenian dichotomy*), teknolojik ve yenilikçi bir süreci takip eden ve gelişmeyi destekleyen araçsal davranışlar ile bu gelişmenin karşısında yer alan ve bu gelişmeyi sınırlayan törensel davranış arasındaki bir gerilim ilişkisini içinde taşır (Stanfield ve Wrenn, 2005: 28). Veblen'in bu ikilemi kullanmasının arkasındaki neden, toplumsal gelişmenin ya da evrimin insanlığı getirmiş olduğu noktadır (Şenalp, 2007: 57).

Kurumsal ya da törensel davranışlar, toplumun tarihsel olarak meydana getirdiği birikimleri ifade eder. Bunlar, toplumun ortaklaşa kabul ettiği; hukuk, töre, gelenek veya siyaset gibi statik nitelikte düşünce alışkanlıklarıdır. Bu davranış biçimleri; tüketim kalıpları, zevkler ve tercihler gibi gündelik hayatın parçaları ve toplumsal şartlar etrafında şekillenmektedir (Stanfield ve Wrenn, 2005: 28). Araçsal davranışlar ise bilim ve teknolojik ilerlemenin anahtarı olan ve ekonomik gücün dinamik özelliğini temsil eden düşünceler bütünüdür.

Galbraith ve Kurumsal iktisatçılar, teknolojik gücün en temel unsur olduğu hususunda hemfikirdirler. Teknoloji hayatın kendisi olarak görülmekte ve bilim adamları, mühendisler ve bu teknolojiyi geliştirme amacına yönelik çalışan herkes, sürekli olarak daha iyi üretim teknikleri ve daha etkin yönetim sistemlerini kâr kaygısı gütmekten araştırmaktadır (Fusfeld, 1966: 92). Ancak araçsal davranışların sonucunda ortaya çıkan teknolojik gelişme, bu gelişmenin törensel davranışlar sonucunda yerleşmiş sosyal kurallara uyum sağlamada problemlerle karşılaşabilir. Bu iki davranış biçimi, sürekli çatışma halindedir.

İşte Veblen ikilemi olarak ifade edilen durum da budur. Bu noktada Veblen ikilemi; Galbraith'in ekonomiyi teknoloji sürecini düzenleyen bir güç yapısı ve sürekli gelişen teknolojik ilişkiler bütünü olarak gören düşüncesiyle paralellik göstermektedir (Stanfield ve Wrenn, 2005: 34). Galbraith'e ve Kurumsal iktisatçılara göre toplumsal ekonomi, sürekli gelişmekte ve ilerlemekte, statik bir düzlemde kalmamakta ve daima toplumun bu değişime ayak uydurmasını sağlayacak birtakım sosyal reformların yapılması gereğini ortaya çıkarmaktadır.

2.1.3.3. Aylak Sınıf Teorisi ve Gösteriş Tüketimi

Endüstriyelmiş toplumlarla birlikte doğan zengin sınıfı ya da Veblen'in kavramsallaştırmasıyla (Veblen, 1973: 12) "aylak sınıf" (*leisure class*) ve onların "gösteriş tüketimleri" (*conspicuous consumption*) Galbraith'i etkileyen düşüncelerin en başında gelir. Gösteriş tüketimi kavramı, Veblen'in törensel davranış olarak ifade ettiği davranış biçiminin en tipik örneğidir.

Veblen'in en çok okunan ve üzerinde tartışmalar çıkaran teorisi, Aylak Sınıf Teorisi (*The Theory of the Leisure Class*)'dir. Bu teori Veblen'in iktisadi, psikolojik ve sosyolojik analizlerinin hepsini bir arada barındırır (Ekelund ve Hebert, 1997: 417). Veblen, teorisiyle aynı ismi alan Aylak Sınıf Teorisi

kitabında, dönemin Amerika'sındaki zengin sınıfların davranışlarını incelemiş ve alaycı diliyle, onların tüketim kalıplarından toplum içindeki statülerine kadar, her şeyi acımasızca eleştirmiştir. Veblen bu kitabında, şiddetle eleştirdiği çalışmayan sınıfın, aşırı harcamalarla üstünlüğünün reklamını yaptığını ve kendilerinin en belirgin özelliği olan avare yaşama tarzını çevresindekilerin görmesinden büyük zevk duyduğunu öne sürüyor ve daha pahalının onlar için daha iyi olduğu gibi bir algıya sahip olduklarını bir çok örnekle destekliyordu (Heilbroner, 2003: 200).

Veblen'in incelediği Amerikan toplumundaki yüksek gelirli kesimin büyük kısmı, aylak sınıfı oluşturur. Bu sınıf, toplum içinde kendi zenginliklerini gösterme çabasındadır. Burada insanların taklit davranışları toplum içinde etkili hale gelmekte ve gösterişçi davranışlar hızla yayılmaya başlamaktadır. Aylak sınıfın, servetlerini toplumda öne çıkarmaya yönelik bu davranışları, Veblen'in bir diğer önemli kavramı olan gösterişçi tüketimi doğurmuştur. Gösterişçi tüketimin altında, bir malın ya da hizmetin niteliği ve faydası gibi unsurlar değil, kişinin o malı alırken servetinin büyüklüğünü gösterme ve başkalarına gösteriş yapma kaygısı yatar (Demir, 1996: 100).

Galbraith, Veblen'in toplumsal davranışları konu edinen bu analizinin ekonomiye, ancak daha çok sosyolojiye yaptığı en kalıcı katkı olarak görmektedir (Galbraith, 1989b: 59). Aylak sınıf teorisinin temelinde, zengin kesimin servetlerinden doğan üstünlük içgüdüsü vardır. Veblen'in teorisinde sözü edilen bu zengin kesimin asıl çabası, servetlerini teşhir ederek bu üstünlüklerini koruma çabasıdır. Bu kişilerin boş zamanlarının çok olması ve yaptıkları aşırı ve gereksiz tüketimler de (gösteriş tüketimi), bu çabanın sonuçlarıdır.

Servet ve servetin teşhiri için yapılan tüketim, iç içe geçmiştir. Ancak Veblen'e göre, kişinin iyi şöhretini, toplumsal konumunu korumaya dönük yaptığı her harcama gereksizdir (Galbraith, 2001: 210). Galbraith de Veblen'in bu düşüncelerini paylaşmaktadır. Ayrıca Galbraith'e göre taklit ve

gösterişçi tüketim, reklamların da desteğiyle, kamusal ihtiyaçların ve malların ihmal edildiği, tasarruf oranlarının düştüğü bir düzenin yolunu açmaktadır (Dunn, 2011: 56).

2.1.3.4. Endüstri – İşletme Çatışması, Yeni Düzen ve Yeni Sanayi Devleti

Veblen'e göre ekonomide bir Endüstri-İşletme çatışması vardır ve bu çatışmanın endüstri kanadı üretim ve yaratıcılığı temsil ederken, işletme kanadı ise kâr amacı güden kapitalist bir odaktır. İşletme, bu özelliğiyle kapasite kullanımını düşürüp, fiyatları yükseltme eğilimine girmekte ve endüstri kesiminin üretim mekanizmasının gelişimini engellemektedir. Veblen'in burada dikkat çekmeye çalıştığı önemli nokta, hem teknolojinin hem de işletmenin ayrı birer kurum olmasıdır. Fakat teknoloji; doğası gereği hızlı bir değişim kabiliyeti gösterirken, işletme; bu değişimi yavaşlatıcı, hatta bazen engelleyici bir nitelik taşımaktadır (Özveren, 2007: 26).

Sanayide ve teknolojide meydana gelen değişimlerle birlikte yeni bir düzen ortaya çıkmıştır. Galbraith, neoklasik iktisatçıların bu yeni kurumsal düzenin temel özelliklerini anlama konusunda ihmalkâr davrandıklarını ifade etmektedir. Hem Kurumsal iktisatçılar, hem de Galbraith, neoklasik iktisadın tarihsel bir bakış çerçevesinde, bu yeni düzene ilişkin bir analiz geliştirmekte başarısız olduğu noktasında hemfikirdirler.

Galbraith'in Kurumsal iktisadi yaklaşımı, teoride ve politikada yeni bir anlayışa ihtiyacın bulunduğu dikkat çeker. Veblen'in Yeni Düzen (New Order) düşüncesi, Galbraith'in Yeni Sanayi Devleti (The New Industrial State) analizine bu bağlamda esin kaynağı olmuştur. Galbraith'in Yeni Sanayi Devleti, aslında Veblen'in 1900'lerde geliştirdiği Yeni Düzen'in olgunlaşmış biçimidir (Leathers ve Evans, 1973: 420).

Veblen'in Yeni Düzeni'nde büyük ölçekli firmaların kontrolü, daha çok küçük ölçekli girişimlerin yer aldığı bir çağda öne sürülmüş olan klasik iktisadi ilkelere bağlı yöneticilerin ve finansörlerin elindedir. Rekabetçi piyasa teorisindeki, girişimci merkezli firmanın yönetim tekniklerinin, modern sanayi teknolojisi ile uyumsuz olması Galbraith ile Veblen'in benimsediği bir gerçektir (Leathers ve Evans, 1973: 421).

Yeni Düzen'in yükselişiyle meydana gelen kurumsal değişimler; endüstriyel teknikler, ürünlerin standardizasyonu ve teknolojik gelişmeyle uyumlu insan davranışlarının ortaya çıkması gibi durumları kapsayan makineleşme sürecinin (*machine process*) bir fonksiyonudur. Bu sürecin yayılmasında taşıyıcı ve sorumlu olan teknisyenler, şirket yöneticilerinin ve finansörlerin karşı cephesinde yer alırlar. Yöneticiler ve finansörler; kârlılık gibi, sadece "satılabilir malları" (*vendible goods*) üretmek gibi işletmesinin ilkelerine bağlı iken, teknisyenlerin kaygıları; teknolojik ilerlemenin sağlanması, üretim maksimizasyonu ve "faydalı malların" (*serviceable goods*) üretilmesidir.

Endüstriyel sistemi oluşturan mühendisler, teknik elemanlar, işçiler, üretim planlamacıları gibi işgücü birimleri Veblen'in düşünce dünyasında "iyi adamlar" (*good guys*) iken, İşletme dünyasının reklamcıları, pazarlamacıları, finans ve bunlara benzeyen her türlü çalışanlar Veblen için "kötü adamlar"dır (*bad guys*). Ayrıca bu kötü adamlar, görevi üretimin niteliğini artırmak olan iyi adamların faaliyetlerini hep kontrol ederler (Reynolds, 1989: 101). Veblen, modern şirketlerin mülkiyeti ile idaresinin birbirinden ayrıldığına ilişkin görüşler de sunmaktadır. Veblen'in bu görüşlerini, özellikle yirminci yüzyılın büyük şirketlerini ele alarak geliştirenlerden birisi de Galbraith'tir (Rutherford, 1994: 109).

Makineleşme sürecinin en üst noktasını, Galbraith'in Yeni Sanayi Devleti temsil eder. Galbraith' e göre büyük endüstri şirketlerinin idaresi, yüksek derecede uzmanlaşma gerektiren ve karar alma süreçlerinin küçük

grupların veya tek bir şahsın elinde toplanmadığı bir biçimde örgütlenmelidir. Karar alma gücü; her biri kendisine ait uzmanlaşma sahası olan ve yapacağı işin kalifiye eğitimine sahip uzmanların kontrolünde olmalıdır. Bu uzmanlar Galbraith'in teknostrüktür adını verdiği kişilerdir. Bu kişilerin en temel görevi, hizmetinde çalıştığı firmanın modern teknolojinin gereklerine uyum sağlayabilmesi için ortam hazırlamaktır. Yeni Sanayi Devleti'nde⁸ teknostrüktür ve bu nitelikli kadrolar, verimliliğin ve teknik yeniliklerin temel kaynaklarıdır (Olson, 1989: 82).

2.2. JOHN MAYNARD KEYNES VE GALBRAITH

“Say’ın Mahreçler Yasası geçerliiyken, iktisadi inancın sosyal ve politik rolünün en azından mükemmele eşit olduğu düşünülüyordu ama şimdi biz, Keynes öncesinde bu önermenin ekonomiye hâkim olmasına şaşırıyoruz” (Galbraith, 1970; 469).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, fakat özellikle 1929'da başlayan Büyük Buhran'ın yarattığı etkiler sebebiyle gelişmiş ülkelerde yaygın ve kronik bir hal alan işsizlik problemini, Klasik İktisat Düşüncesinin otomatik tam istihdam mekanizmasının ya da Say Yasası'nın çözemeyeceği açık bir şekilde ortaya çıkmıştı. Bu durumun ortaya çıkmasında Keynes bir öncü isim olarak kabul edilir. Galbraith'e göre Keynes'in yıkmış olduğu sadece Say Yasası değil, ayrıca kendi kendini canlandırabilecek ekonomik bir düzenin varlığına olan hayallerdir (Salinger ve Galbraith, 2002: 36).

1936 yılında yayımlanan ve en önemli eseri olan “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde Keynes, Klasik kuramı eleştirerek işsizliğin temel nedenini talep yetersizliği olarak göstermiştir. Keynes, Say

⁸ Galbraith'in Yeni Sanayi Devleti ve bunun içerisinde yer alan teknostrüktür kavramı üçüncü bölümde detaylı olarak inceleneceğinden, bu bölümde bu konulara fazla değinilmemiştir.

Yasası'nın aksine, ekonomide satın alma gücü kıtlığının da olabileceğini ortaya koymuştur.

Galbraith, J. M. Keynes'in Genel Teorisi'nde ifade etmek istediklerini en geniş biçimiyle vurgulayan bir iktisatçıdır ve Klasik iktisat okulunun kurucusu Adam Smith'in görünmez el metaforuna dayanan otomatik denge mekanizmasını kıyasıya eleştirmektedir. Galbraith'e göre Keynes'in başarısı, geleneksel iktisadi düşünceyi savunan kişilerin, ekonomik sistemin kendi haline bırakıldığında dengesini bulacağı ve tam istihdamı sağlayacağı şeklindeki varsayımını zora sokan birtakım güçlerin varlığını sezmesiydi (Galbraith, 1990a).

John Maynard Keynes'in temel itirazı, Klasiklerin otomatik denge meselesi etrafında şekillenmektedir. Keynes iktisadının temelinde, kapitalizmin keskin uçlarını yumuşatmak gibi bir reform arayışı olmamıştır (Galbraith, 1985: 57). Keynes'in niyeti, alışlagelen düşünce sisteminin dışında bir yaklaşım getirmektir. Zaten kendisi de bu niyetle, Klasik ve Neo-Klasik iktisat okullarının "kendiliğinden tam istihdam dengesi"ne dayanan teorik temellerini ve bu temellerle paralel olarak giden bazı ana ilkelerini altüst etmiş ve iktisat teorisinde bir devrim meydana getirmiştir (Kazgan, 1980: 249).

Keynes, bunalımların kendi kendini otomatik olarak yok edeceği ve ekonominin belirsiz bir işsizlik miktarıyla dengesini bulacağı inancına karşı atakların öncüsü olmuştur (Galbraith, 1960a: 212). Kapitalizmin görünmez elle işlemesinin mümkün olmadığı, 1929'daki Büyük Krizle birlikte iyice ortaya çıkmıştır.

Keynes'in politika önerilerini içeren mesajlarını, İkinci Dünya Savaşı döneminin Yeni Düzeni'ne tercüme etmeyi başaran isim Galbraith'tir. Bu bakımdan Galbraith'i kurumsal bir iktisatçıdan çok, Keynesyen düşünce içerisinde yer alan bir iktisatçı olarak görme eğiliminde olan meslektaşları da

azımsanmayacak sayıdadır. Ancak Galbraith bu tür kategorizasyonlarla pek ilgilenmemiş ve Keynesyen görüşler için Monetaristlerle, özellikle Milton Friedman’la birçok tartışmada karşı karşıya gelmiştir.

1950 ve 60’lı yılların makroekonomisine hâkim olan Ortodoks Keynesyen düşünce ile Galbraith’in ilişkisi, onun neoklasik makroekonomiye karşı getirmek istediği alternatif Kurumsal İktisat hususunda kendisine önemli faydalar sağlamıştır. Galbraith, John Hicks ve Alvin Hansen tarafından geliştirilen ve “neoklasik sentez” (*neoclassical synthesis*) olarak adlandırılan Ortodoks Keynesyen iktisat yorumunu hiçbir zaman benimsememiş, bunun yerine İngiltere Cambridge’deki farklı Keynesyen bakışı temsil eden Joan Robinson ve onun takipçilerinin, özellikle Post Keynesyenler’in görüşlerini dikkate almayı tercih etmiştir. (Mair ve Miller, 1991: 220).

Keynesyen makroekonominin, kıtlık kavramına dayanan iktisadın sonu anlamına geldiğini fark eden Galbraith olmuştur. Keynes, mal üretme yeteneğinde ne kadar hızlı gelişmeler olursa bunun kıtlığın aşılmasında o denli yardımcı olacağını düşünmektedir. Keynes’e göre kıtlık meselesinin çözülmesi en azından 100 yıllık bir süreç gerektirmektedir. Galbraith Keynes’in çok kötümser olduğunu söylemiş ve kıtlık sorununun, büyük oligopol firmalardan kaynaklanan hızlı verimlilik artışı ve tam istihdama yönelik politikaların yardımıyla 1950’li yıllarda çözüldüğünü ifade etmiştir.

Ekonomideki mevcut sorunların yegâne kaynağının tüketim eksikliği olduğu fikri, Say Yasası’ndan sonra herkesin belleğine Keynesyen Düşünce ile birlikte yerleşmiştir. Oysa Galbraith, bu noktada oldukça farklı şeyler söylemekte ve sosyal dengesizlik ve eşitsizlik sonucunu vereceğini düşündüğü uygulamalardan kaçınmaktadır. Dolayısıyla sadece üretime ve yatırıma odaklanan iktisatçılar, Galbraith’in sözünü ettiği sonuçları göz ardı ettiğini düşünmekte ve ölçüsüz yatırımlarla beraber toplam talebin haddinden fazla artırılmasını eleştirmektedir.

Ekonominin temelindeki problemler sadece üretim ve yatırımdan doğmamaktadır. Üretim ve toplam talep elbette artırılmalıdır fakat işsizliği yok etmek için de, yerli yersiz yatırım yapmaktan mümkün olduğunca uzak durulmalıdır. Aksi takdirde ekonominin karşılaşacağı sıkıntı enflasyon baskısıdır. Enflasyon baskısı da beraberinde toplumsal eşitsizlik ve birtakım sınıfsal düşmanlıklar yaratmaktadır.

Galbraith dile getirdiği bu enflasyon baskısını, ortaya çıkaracağı sosyal ve sınıfsal problemler nedeniyle çok önemsemiştir. Ona göre toplumun üretim enerjisini nispeten daha az faydalı olan tüketim mallarına sarf etmesi ve sonra da üretilen bu mallar için talep yaratma çabası oldukça büyük masraflara yol açmakta ve yapılan bu bilinçsiz yatırımlar sonucu enflasyon baskısı doğmaktadır. Galbraith, bu sakıncaları nedeniyle az faydalı ya da faydasız tüketim mallarının üretilmesine karşıdır.

Büyük şirketlerin ortaya çıkışları ve hâkimiyetlerini kurmaları ile enflasyonun temel bir makroekonomik problem olarak doğuşunun aynı zamanda meydana gelmesi Galbraith'e göre tesadüf değildir (Dunn ve Pressman, 2005: 185). Zira bu büyük ve modern şirketlerin, enflasyon baskısı yaratan yüksek talep düzeylerinin devam ettirilmesinde çıkarları vardır. Keynes'in enflasyonu kontrol etmek için önerdiği çözüm, ekonomideki talebin yönetilmesidir. Keynes İktisadı, temel olarak işsizliğin yok edilmesi ile aktif maliye ve para politikalarıyla yüksek ekonomik performansın sağlanmasını hedef almıştır. Yeterli düzeydeki milli gelir ve iktisadi büyümenin olduğu yerde iş imkânları doğacak ve gelirdeki artışlar enflasyondan daha büyük olacaktır.

Galbraith Keynes'in; vergileme, harcamaların azaltılması ve yüksek faiz gibi politikalar aracılığıyla enflasyona karşı getirdiği mali çözüm önerilerini eleştirmektedir. Çünkü istihdam ve gelir kaygılarıyla ekonomiyi tam istihdamda veya ona yakın bir noktada tutma çabası, ekonominin endüstriyel yapısındaki sorunları daha da artıracaktır. Enflasyona karşı Galbraith'in

önerdiği çözüm ise, toplumsal açıdan iyi bir politika olarak görülmesine de, Keynes'in aksine talebin kısılması ve işsizliğin bir miktar artırılmasıdır. Galbraith'e göre bu politikayla birlikte uygulanacak işsizlik sigortası ödemeleri ile doğabilecek sosyal problemlerin önüne geçilmesi mümkündür.

Galbraith, enflasyonu önlemenin en mantıklı yolunu; hükümetin, emek örgütlerinin ya da büyük firmaların piyasa gücünü sınırlandırması olarak görmektedir. Eğer bu yapılırsa, tam istihdam ve fiyat istikrarı amaçlarına da ulaşılabilir. Toplam talebi genişletmeyi hedefleyen Keynesyen makroekonomik politikalar, ekonomi tam istihdama yaklaştıkça meydana gelen enflasyonist baskıları önleyebilmek için bazı gelirler politikaları (ücret kontrolleri, işsizlik sigortası gibi) ile birleştirilmelidir (Dunn ve Pressman, 2005: 187).

Keynes'in toplam talebi canlandırmak için yapılan yatırımlar kadar, iş hacminin de artacağı düşüncesi Galbraith'i pek tatmin etmemiştir. Galbraith, meydana gelen krizin nedenleri ve sonuçları anlamında Keynes'le hemfikirdir. Ancak bahse konu sonuçlardan birisi ve en önemlisi olan işsizliğin nedenleri ve önlenmesi için alınacak tedbirler noktasında Keynes'ten ayrılmaktadır (Belda, 1972: 49).

Galbraith; toplumda var olan gelir dağılımı, kamusal sefalet ve özel servet problemlerinin, iktisatçıların en başta ilgilenmesi gereken meseleler olduğunu düşünmektedir. Galbraith'e göre bu problemlerin çözüm aşamalarında devlet mutlaka olmalıdır. Dolayısıyla bu sorunlar, gelir dağılımının en dibinde yer alanlara yönelik bir yeniden dağıtım politikalarını uygulaması için hükümetleri harekete geçirmelidir.

Keynes, iktisadi durgunluk dönemlerinde hükümetlerin okul, hastane, yol ve köprü gibi yatırımlara girişmesini destekler. Keynes gibi Galbraith de devletin, özel kesimin yapamayacağı ya da yapmayacağı türdeki işleri üstlenmesi gerektiğini söyler. Galbraith burada, Keynes'ten farklı olarak uzun

dönemdeki faydaları da düşünür ve hükümetlerin bu yöndeki yatırımlarının kısa vadeli getirilerinin yanı sıra, uzun dönemde de verimlilik artışlarına yol açması gerektiğini ifade eder.

Galbraith'e göre hükümetlerin yatırımda bulunması için herhangi bir durgunluğu beklememesi gerekir (Pressman, 2008: 479). Hükümetlerin yapacağı bu yatırımların maliyetinin dünya serveti içerisindeki payı çok küçüktür ancak, bunların genel refah açısından yaratacağı kazanç çok fazla olacaktır.

Galbraith, Keynes'in vermek istediği mesajı ve aktif politika önerilerini anlamış ve ondan önemli ölçüde etkilenmiştir. Hatta çoğu bakımdan Keynes'i aşan görüşler ortaya koymuştur. Ancak diğer taraftan da Ortodoks Keynesyen yaklaşımı şiddetle eleştirmiştir. Galbraith Ortodoks Keynesyenler'in Genel Teori'yi neredeyse okunamaz bir hale dönüştürdüklerini iddia etmekte ve bu yüzden Genel Teori'deki fikirlerin insanların ihtiyacına göre; hükümet yetkililerine, öğrencilere ve genel olarak kamuya tercüme edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Galbraith, 2001: 237).

Galbraith'e göre ana akım iktisat gerçeğin araştırılmasıyla ilgili değildir, daha çok mevcut güç yapılarını meşru kılan inanç sistemlerinin yorumlanmasıyla ilgilidir. Galbraith bu bağlamda ana akım iktisatçıları, kapitalist inanç sisteminin "başrahipleri" (*high priests*) olarak adlandırmakta ve Ortodoks Keynesyen İktisadı da, değerini savaş sonrası müdahaleci hükümetlerle beraber kazanan bir inanç sistemi şeklinde görmektedir (Mair ve Miller, 1991: 217). Ortaya koyduğu bu görüşler Galbraith'i, ortodoks Keynes düşüncesinden ayırarak, daha çok Post Keynesyen İktisat düşüncesi içerisine taşımıştır.

2.3. POST KEYNESYEN İKTİSAT VE GALBRAITH

2.3.1. Post Keynesyen İktisadın Ortaya Çıkışı ve Özellikleri

Post Keynesyen iktisat, neoklasik iktisat ile Keynesyen iktisadın birleşiminden doğan, John Hicks'in temellerini attığı ve Paul Samuelson tarafından "neoklasik sentez"⁹ olarak adlandırılan geleneğe tepki olarak ortaya çıkmıştır. Oysa Post Keynesyenler'e göre Keynes kuramı, neoklasik iktisadın bir eleştirisi olmalıdır. Neoklasik iktisatçılar Keynes'in Genel Teorisi'nden bazı fikirleri seçerek, 1970'lere kadar Keynesçi Devrim'i kendi Ortodoks çerçevelerinde sürdürmüşlerdir.

1970'ten sonra ise bu durumun değişmeye başladığı görülmüştür. Bu dönemde bir grup iktisatçı, Keynes'in neoklasik iktisatla bağdaşmayan fikirlerini Michal Kalecki, Joan Robinson ve Nicholas Kaldor gibi 1930'larda Cambridge Okulu adıyla tanınan iktisatçıların düşünceleriyle buluşturmuşlardır. En başta Paul Davidson ve Sidney Weintraub olmak üzere, Keynesçi geleneğin radikal olarak nitelendirilebilecek tarafını "Post Keynesyenler"¹⁰ adını taşıyan bir okul altında ortaya çıkarmışlardır (Hunt, 2005: 594). Yani Cambridge Keynesyenleri'yle başlayan ve düşüncesinin temellerini Keynes'ten alan bu okulun, Post Keynesyen İktisat olarak anılması daha sonra gerçekleşmiştir.

⁹ "Neoklasik sentez" iktisadi analizde, Keynesyen makroekonomi ile Ortodoks Neoklasik mikroekonominin uzlaşısını ifade etmektedir. Ders kitaplarının ve iktisadi tartışmaların standardı haline gelen bu tanım, Paul Samuelson'a (Economics, 3rd edition, 1955) atfedilmektedir. Bkz (Snowdon ve Vane, 2005: 22).

¹⁰ Post Keynesyen iktisat, Keynes'in Para Üzerine Bir İnceleme (A Treatise on Money, 1930) ve Genel Teori (General Theory of Employment, Interest on Money, 1936) adlı eserlerindeki analizlerinin daha da geliştirilmesini amaçlayan yeni bir paradigma getirme çabasıdır.

Post Keynesyen iktisada adını veren iktisatçılar olan Alfred S. Eichner ve J.A. Kregel, Keynes'e yeni bir yorum getiren bu bakışın ayırt edici temel özelliklerini şöyle sıralamaktadır: (1) Büyüme dinamikleri, (2) Bölüşümle ilgili etkiler, (3) Keynesyen sınırlamalar ve (4) Mikroekonomik temel. Bkz. (Eicher ve Kregel, 1975).

Post Keynesyenler'i diğerk Keynes yorumlarından, özellikle neoklasik sentezden ayıran temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Başoğlu vd., 1999: 23-25):

- Post Keynesyen iktisat ekonomik büyüme ve gelir dağılımına ayrıca dikkat çekmektedir. Post Keynesyenler'e göre bu iki meselenin de temel belirleyicisi yatırım oranıdır. Ücretler emek piyasasında değil, sözleşmelerle belirlenmekte ve ücretlerin belirlenmesinde politik, sosyolojik ve psikolojik unsurlar etkili olmaktadır.

- Post Keynesyenler, ekonomiyi tarihsel bir süreç içinde oluşan bir bütün olarak görmektedir. Ekonomik sistemin bu şekilde geçmiş yılların tecrübelerine dayalı ve sürekli hareket halindeki bir süreç olarak ele alınması, neoklasik iktisadın dengeyi esas alan modelleriyle zıtlıklar oluşturmaktadır. Çünkü bu modellerde parametreler değişse bile, sistem bir süre sonra tekrar dengeye ulaşmaktadır. Oysa Post Keynesyen iktisat denge konusuna kuşkuyla bakmaktadır.

- Post Keynesyen iktisatçılar; Keynes'in zamanı, ekonomik olayların merkezine aldığını düşünmekte ve neoklasik sentezin zaman boyutunu ihmal ettiğini ileri sürmektedir. Post Keynesyenler'e göre zaman, belirsizliği getirmektedir. Ekonomideki her türlü işlem, belirli bir zaman süresinin geçmesini gerektirmektedir. Zaman asimetrik bir değişkendir ve üretim veya tüketim faaliyetleri, zaman boyutu içinde geri dönüşü olmayan faaliyetlerdir. Geçmiş zaman bilinebilirken, gelecek bilinmemektedir.

- Geleceğin belirsiz olması sonucunda beklentiler önemli bir hal almaktadır. Neoklasik teoride kararlar belirli bir zaman anında alındığından ve tam bilgi varsayımı gereği bireyler, hata

yapmamaktadır. Ancak Keynes'te bilinemeyen geleceğe ilişkin kararlar bekleyişler doğrultusunda alınmaktadır. Bireylerin bekleyişleri ve tahminleri ise birbirinden farklı olacağından, alacakları kararlar da farklı olacaktır.

- Post Keynesyen teoriye göre ekonomiyi politik ve kurumsal yapı gibi diğer etkenlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. İktisat tüm bu yapıların yanı sıra, değer yargılarıyla da bağlantılıdır. Bu açıdan iktisadın yöntemi doğa bilimlerinin yöntemi gibi olmayacaktır.

- Post Keynesyen iktisatta kredi başta olmak üzere, parasal kurumlara özel bir önem verilmektedir. Bu noktada Post Keynesyen İktisat, neoklasik teorideki paranın yansızlığı (reel üretim üzerindeki etkisizliği) ve paranın sadece enflasyon yaratma etkisinin olduğu şeklindeki görüşlerden ayrılmaktadır.

- Post Keynesyen iktisatçıların esas aldığı belirsizlik, bekleyişler ve ekonominin tarihsel bir süreç içinde hareket ettiği gibi temel dayanak noktalarından dolayı piyasa ekonomilerinde istikrarsızlıkların meydana gelmesi normaldir.

Post Keynesyen iktisadın kesin (*accurate*) makroekonomik dengeye yönelik eleştirileri ile Kurumsal iktisatçıların ve dolayısıyla Galbraith'in neoklasik iktisadın mikroekonomik varsayımlara ilişkin eleştirileri, bu iki okulu birbirine yaklaştırmaktadır. Post Keynesyenler'in eleştirdiği iktisadi modellerde yer alan (i) otomatik tam istihdam varsayımı, (ii) tasarrufların yatırımı belirlemesi, (iii) zaman kavramının ve sözleşmelerin ihmal edilmesi, (iv) tam bilgi ve kesinlik varsayımı, (v) kamu kesiminin ihmal edilmesi, (vi) uzun dönemdeki kararlı büyüme çözümleri gibi konular Kurumsal iktisatçıların ve Galbraith'in görüşleriyle paralellik göstermektedir (Brazelton, 1981: 540).

2.3.2. Post Keynesyen İktisat ile Galbraith'in İlişkisi

Galbraith, Post Keynesyenler'in de kabul ettiği ve onları diğer düşünce okullarından ayıran ilke ve araçları kullanarak ve modern toplumdaki bazı sorunları, daha çok mikroekonomik sorunları çözümleyerek Keynes'i birkaç adım öteye götürmüştür. Post Keynesyenler'e göre ekonominin genelindeki yapılar ve ilişkiler, sadece grup ya da birey davranışlarını ve amaçlarını etkilememekte, ayrıca bunlar tarafından etkilenmektedir (Harcourt, 2006: 3). Dolayısıyla Post Keynesyenler'in en temel amaçlarından birisi, makroekonomik sorunların altında yatan mikroekonomik temellerin araştırılmasıdır. Galbraith ile Post Keynesyenler'in buluştuğu esas nokta burasıdır. Bu yüzden Galbraith'in eserleri, temel mikroekonomik sorunlar üzerindeki neoklasik yaklaşıma Post Keynesyen bir alternatif teşkil eder.

Keynesyen Devrim, toplam talebin yönetilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak bu yönetim anlayışı, piyasa sisteminin içine fazla nüfuz edememiştir. Galbraith'e göre toplam talep yönetimi ile ilgili politikaların etkinliği, yüksek gelir ve istihdam düzeylerinde gerçekleşebilecektir. Dolayısıyla artık yeni amaç, yüksek gelir seviyelerine ulaşabilmektir. Bunun yolunun ise piyasayı daha fazla kontrol edebilmekten geçtiği açıktır. Bu bağlamda Galbraith'in düşüncesinde Post Keynesyen iktisat, piyasadan uzaklaşmaya, gelir ve fiyatları kontrol altına almaya yönelik çabaları içeren bir düşünce sistemidir (Galbraith, 1978: 10).

Piyanın zayıflaması ve otoritesini kaybetmesi ile birlikte, Galbraith'in modern şirketlerin ihtiyaçlarını yansıtmakla suçladığı, makroekonomi ve mikroekonomi ayrımı¹¹ da anlamını yitirmeye başlamıştır. Post

¹¹ Mikro ve makroekonomi ayrımının geçmişi, Ortodoks Keynesyenler'den hatta Keynes'in Genel Teori'sinden de daha eskiye dayanmaktadır. Bu ayrımı ilk yapan kişi, Norveçli iktisatçı Ragnar Frisch'tir.

Frisch'e göre iktisatta; temelinde, belirli bir piyanın evrimindeki tüketici davranışları gibi detayları incelemek olan "mikro-dinamik analiz" ve tüm ekonomik sistemin bütünlüğü içerisindeki değişimleri dikkate alan makro-dinamik analiz vardır. Bkz. (Frisch, 1933)

Keynesyenler'in de fark ettiği bu ayrımın muğlaklığı ve toplam talep politikalarının, ekonomik istikrarın sağlanması için tek araç olarak görülmesinin yararsızlığı; Galbraith'e göre kendisini Keynes'ten ve Ortodoks Keynesyenler'den daha çok, Post Keynesyenler'e yaklaştırmaktadır (Stanfield J.R. ve Stanfield J.B., 2011: 32). Zaten Keynesyen makro ekonomi politikalarının, mikroekonomideki piyasa yapısında meydana gelen değişimlerden (zayıflama anlamında) dolayı başarısızlığa uğradığı görülmüştür. Dolayısıyla iktisadi eğitimde ve özellikle iktisadi analizlerde yapılan makro ve mikroekonomi ayrımı, Galbraith'e göre hakikatte bağışlanmaz bir hata halini almıştır (Galbraith, 1978: 11). Galbraith her ne kadar, mikro ve makroekonomi ayrımını eleştirse de onun Post Keynesyen düşünce ile ilintisi mikroekonomik meseleler üzerinden kurulmaktadır. Galbraith'i Keynes'ten ve onun devamındaki Ortodoks Keynesyen (Hicks Ve Hansen çizgisi) yaklaşımdan ayıran temel fark, Galbraith'in Post Keynesyen anlayıştan beslenerek geliştirdiğı firma analizleridir.

Post Keynesyen iktisat ile Galbraith arasındaki en net bağlantılar, firmaya ilişkin teoriler noktasındadır. Galbraith'in firma ile ilgili görüşleri, Post Keynesyenler'in işletmeye dair görüşleriyle uyumlu olarak, üretimi koordine eden ve üretimi piyasaya özgü belirsizliklerden koruyan stratejik bir planlamayı içermektedir (Dunn, 2002: 348). Firmalar, yapacakları büyük yatırımların önünde bir engel olan piyasadaki belirsizliği azaltmak için, planlamayı bir araç olarak kullanabilirler (Dunn ve Pressman, 2006-7: 187).

Post Keynesyen teoride verimlilik artışının kaynağı talep artışı olduğı için firmalar, zor durumlarda dahi üretimlerinin devamlılığını sağlamalıdır. Dolayısıyla hem Galbraith'in hem de Post Keynesyenler'in firma teorisine göre ekonomiler durgunluğa girdiğinde, firmalar satışlarına devam etmeli ve ekonominin bu gibi sıkıntılı süreçlerinde; masraflarını kısma, kârlılıktan ve büyümekten vazgeçme pahasına piyasadaki varlıklarını sürdürmeyi başarmalıdır. Ekonominin yükselme dönemlerinde ise, durgunluk

esnasında feragat ettikleri hedeflerine tekrar dönmelidirler (Pressman, 2008: 483).

Yoksulluğun sorgulanmasındaki yaygın neoklasik tutumun aksine Galbraith, insanları yoksulluktan uzak tutmak için yeniden bölüşüm politikalarının önemini fark etmiştir. Onun düşüncesine göre hükümetin olmadığı bir ekonomide yoksulluk oranları, sürekli yükselme eğilimi göstermektedir. Neoklasiklere göre ise hükümet bölüşüm meselesinin dışında kalmalı, aksi takdirde yeniden bölüşüm sadece, servete veya hükümet sadakalarına bağlı bireyler yaratabilmektedir. Ayrıca yeniden bölüşüm politikaları insanlar için kırııcı, ekonomik büyümeyi yavaşlatıcı ve çalışma isteğini düşürücü nitelikte yüksek vergiler gerektiren politikalardır.

Galbraith ise burada fark ettiği bir hatayı belirtir, o da varlıklı insanların vergiler yüksek olduğunda daha az çalışmadıklarıdır. Galbraith'e göre zenginler yüksek vergiden şikâyet ederler ama diğer taraftan sıkı da çalışırlar. Zengin insanların yüksek vergiler karşı ikame etkileri nispeten zayıftır ancak, gelir etkileri oldukça güçlüdür.¹² Yani vergiler yükseldiğinde zenginler; gelir etkisi ikame etkisine üstün geldiğinden, boş zaman yerine çalışmayı tercih etmektedirler. Bunun anlamı, vatandaşların işlerini sürdürebilmeleri, sağlıklı birer birey olabilmeleri ve iyi bir eğitim alabilmeleri için vergilerin yüksek olması gerektiğidir. (Pressman, 2008: 481).

Eğitim sorunu, yoksullukla yakından ilişkilidir. Galbraith'e göre cehalet (ignorance), yoksulluğun nedeni olarak görülebilir, ancak kesin bir şey varsa o da, cehaletin yoksulluğun sonucu olduğudur (Galbraith, 1964a, 19). Post Keynesyenler'in eğitime dair görüşlerinin birçoğu Galbraith'ten beslenir. Post Keynesyenler, yoksul insanların gereken temel eğitimi alabilmeleri için, eğitimin piyasa sisteminden ziyade devlet elinde olması gerektiğini

¹² Gelir vergisindeki artış sonucunda geliri azalan bireylerin, çalışmak yerine dinlenmeyi tercih etmesi verginin "ikame etkisi"dir. Gelir vergisindeki artış sonucunda geliri azalan bireylerin, eski gelir düzeylerini korumak için daha fazla çalışmayı tercih etmesi de verginin "gelir etkisi"dir.

savunurlar. Galbraith, verimlilik artışının ve insan yaşamının ilerlemesi için eğitim ve insan sermayesinin temel bir unsur olduğunu fark etmiştir (Pressman, 2008: 482).

Galbraith'in Post Keynesyen analize yaptığı başka bir katkı da, verimlilik artışı konusundadır. Neoklasik iktisat, sadece işçi verimliliğinde artış yaratacak teşvikleri önerirken, Post Keynesyenler'le birlikte Galbraith, verimlilik artışını asıl belirleyen unsurun teşviklerden ziyade, toplam talep olduğunu ifade etmiştir. Galbraith ve Post Keynesyenler için önemli olan toplam talebin artmasıdır. Toplam talep arttığında, verimlilik de artacaktır.

Keynesyen iktisat, temel olarak işsizliğin yok edilmesi ve aktif maliye politikası uygulayarak yeterli makroekonomik düzeyin sağlanması ile ilgilenmiştir. Böylece sağlanan gelir düzeyi ve iktisadi büyüme sonucu istihdam olanakları ortaya çıkacak ve gelirler enflasyon oranından daha hızlı artacaktır.

Galbraith, Keynes'in bu reçetelerini büyük ölçüde benimsemiştir. Zaten bu çözümlerin hepsi de Post Keynesyen düşüncenin ana eksenleri olarak kabul edilen ve Galbraith'i Post Keynesyen iktisada daha da yaklaştıran analizlerdir. Post Keynesyen iktisat, bu anlamda devrimci bir özellikten daha çok, ıslah edici ve iyileştirici bir özellik taşımaktadır. Post Keynesyenler'in kaygısı; iktisadi düşüncede bir devrim değil, reform yapmaktır ancak, bu reformu pasif bir şekilde gerçekleştirmek niyetinde de değildirler (Galbraith, 1978: 8).

Galbraith'e göre Keynesyen düşüncenin eksiği, politik meselelerin ihmal edilmesidir. Ortodoks Keynesyenler'de eksik olan politik analiz, Galbraith'in eserlerinde iktisat ile iç içe geçmektedir. Aslında Keynes'in politik meselelere bir duyarlılığı vardır ancak, onu yorumlayan neoklasik sentez ya da Ortodoks anlayış; Keynes'in çalışmalarını salt ekonomik kavramlarla

yorumlamış ve kendisinin iktisadi modelini, modern iktisadın matematiksel formasyonuna¹³ dönüştürmüştür (Waligorski, 2006: 22).

Neoklasik iktisat, rasyonel davranış ilkesi ile insanların oy vermesini ve seçim yapma davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Galbraith, kaliteli bir eğitim sürecinden (özellikle yüksek öğretimden) geçen insanların seçim sandığı aracılığıyla politikacılar üzerinde baskı kurması ile birlikte, kamusal çıkarları büyük şirketlerin çıkarlarının üstüne taşıyabileceğini belirtmektedir (Pressman, 2008: 480). Galbraith'e göre oy davranışı, insanların önemli bir karara ulaşmak istediklerinde başvurdukları bir araçtır.

Post Keynesyen iktisat, neoklasik iktisadın rasyonel birey ve tam bilgiye sahip tüketici veya firma gibi varsayımlarına eleştiriler getirmektedir. Post Keynesyen düşünceye göre firmalar ya da tüketiciler, eksik bilgiyle davranabilecekleri gibi tamamen aklı dışı da hareket edebilmektedirler (Hunt, 2005: 596). Galbraith'in de rasyonel ve sadece kendi çıkarını düşünen insan profiline olan şüpheleri, onun Post Keynesyen düşünce ile uyumlu kurumsal ve davranışsal bir insan doğası üzerinde şekillenen düşünceler geliştirmesine yol açmıştır (Pressman, 2008: 479).

Galbraith'in zihnindeki Post Keynesyen iktisat, piyasa sistemini sorgulayan bir noktadadır. Kendi ifadesiyle (1978: 11):

“Bana göre Post Keynesyen iktisadın merkezinde, piyasanın çöküşünü kabullenmek vardır. Daha sonra ise ekonomik performansın, mümkün olduğu kadarıyla insanlar için toplumsal olarak nasıl kabul edilebilir kılınacağı meselesi vardır. Bu benim

¹³ John Hicks'in "Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation" (Econometrica, 1937) başlıklı makalesinde geliştirdiği ve daha sonra Alvin Hansen'in katkılarıyla (Monetary Theory and Fiscal Policy, 1949) Hicks – Hansen IS - LM modeli halini alan matematiksel formülasyon, Keynes'in ilk Ortodoks yorumlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bkz (Ventelou ve Nowell, 2005: 162).

Post Keynesyen iktisadın neyle ilgili olduğu konusundaki görüşümdür.”

Post Keynesyen iktisat, endüstriyel toplumu devam eden ve organik bir değışim süreci içerisinde ele almaktadır (Galbraith, 1978: 8). Galbraith de, endüstriyel toplumun yaşadığı dönüşümleri analiz etmekte ve endüstriyel toplumu merkeze alan bir sistem geliştirmektedir.

Endüstriyel toplumla beraber yaşanan en önemli değışimlerden birisi de, büyük şirketlerin ekonomideki belirginliğinin giderek artmasıdır. Galbraith’in büyük şirketlerin ekonomideki konumlarına ve rollerine ilişkin yaptığı değerlendirmeler, kendisini Post Keynesyen düşüncenin sınırları içerisinde taşımaktadır. Ayrıca sonraki bölümde detaylı olarak incelenecek büyük şirket analizlerinin yanı sıra, Galbraith’in tüketici egemenliği ve modern toplumda tüketicinin ne gibi dönüşümlere uğradığına dair analizleri de bu bağlamda Post Keynesyen iktisat ile ilişkilendirilmektedir.

Galbraith geniş bir çevrede Kurumsal iktisatçı olarak kabul edilse de, onun çalışmalarının John Maynard Keynes’in mirasına bir katkı ve Post Keynesyen düşüncenin ana fikirleriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Galbraith’in düşünceleri ve yazdıkları, Post Keynesyen prensiplerin modern politika sorunlarına uygulanması olarak değerlendirilebilir (Pressman, 2008; 480). Bu prensiplerin en başında da modern makroekonomik sorunların, mikroekonomik temellerinin araştırılması gelmektedir.

Galbraith’in Post Keynesyen düşünce içerisindeki önemi, modern politika sorunlarına Post Keynesyen ilkeler çerçevesinde bakabilmesidir. Bu katkının arkasında Galbraith’in, dinamik güçlerin bağımsızlığını fark ederek iktisadi analize ve politikaya getirdiği bütüncül yaklaşımı vardır (Courvisanos, 2005: 90). Galbraith ayrıca, Post Keynesyenler’i diğer iktisat okullarından farklı kılan mikro temelli analizlerini, modern toplum yapılarını anlamak için kullanarak Keynes’i bir adım daha öteye götürmüştür. Bu açıdan, özellikle

bazı temel mikroekonomik meseleler açısından Galbraith, neoklasiklere alternatif bir Post Keynesyen yaklaşım geliştirmiştir. Galbraith'i ana akım iktisattan genel olarak şu dört başlık itibarıyla ayırabiliriz (Kesting, 2010: 180):

- (1) *Ekonomi politiğinin merkezindeki güç kavramı,*
- (2) *Firma teorisi,*
- (3) *Eşitsizlik ve yoksulluk üzerine tezleri,*
- (4) *Devletin ekonomi içindeki rolüne yaptığı farklı vurgu.*

Galbraith'in Post Keynesyenler'e olan katkıları sadece fikirsel anlamda değildir. Galbraith ayrıca 1978'de kurulan "Journal of Post Keynesian Economics" dergisinin kuruluşu için de büyük çaba harcamış ve finansal destekler sağlamıştır. Post Keynesyenler, Galbraith'in bu katkılarını hiç unutmamış ve önde gelen Amerikalı Post Keynesyen iktisatçı Paul Davidson, Galbraith'e çok şey borçlu olduklarını söylemiştir (2005: 112).

2.4. PAUL SWEEZY, PAUL BARAN VE GALBRAITH

Paul Baran ve Paul Sweezy¹⁴, Galbraith gibi Amerikan kapitalizminin geçirdiği yapısal değişimleri inceleyen görüşler öne sürmüştür. 1966 yılında yazdıkları *Monopoly Capital* (Tekelci Sermaye) adlı eserlerinde Amerikan ekonomisindeki küçük şirket ve bireysel girişimcilerin yerine dev anonim şirketleri ele alarak, bu şirketler üzerinden Amerika'nın ekonomik örgütlenme biçimini incelemişlerdir.

Çağdaş Marksistler ya da Neo Marksistler olarak tanımlanan grubun en önde gelen temsilcilerinden olan Sweezy ve Baran, tam rekabetçi

¹⁴ Paul Sweezy'nin Marksist iktisat yazınına katkılarının yanında ayrıca, yerleşik iktisat tarafından da kabul edilen ve yerleşik iktisadın ders kitaplarının bir parçası haline gelen "dirsekli talep eğrisi" (*kinked demand curve*) modeli vardır. Sweezy, normal talep koşullarının oligopol bir piyasa için uygulanamayacağını ileri sürmüştür. Sweezy'e göre oligopol piyasada, fiyat yükselişleri ve düşüşleri karşısında firma davranışları farklı gerçekleşmektedir. Bkz (Sweezy, 1939).

ekonomik modele itiraz etmekte ve ekonominin tekellerin egemenliği altında işlediğine işaret eden bir teori geliştirmektedir. Bu teoride tek bir girişimci yerine dev anonim şirket; Marx'ın "artık değer" kavramının yerine "artık"; teknolojik işsizliğin yerine efektif talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizlik; Marx'taki kapitalizmin bir devrimle yok olacağı şeklindeki öngörünün yerine kapitalizmin yaşamasını sağlayan mekanizma içerisindeki devletin artan rolü ve yine bu mekanizma içerisindeki dış politikanın ve emperyalizmin üzerinde durulmakta; geçimlik ücrete tâbi olarak yaşayan kitleler yerine ise "potansiyel bolluk toplumu" incelenmektedir (Kazgan, 1980: 417).

Karl Marx'tan ayrıldıkları bir diğer nokta da kapitalizmin krizleri konusundadır. Bu noktada Sweezy ve Baran'a göre tarihte meydana gelen kapitalist krizlerin nedeni Marx'ta olduğu gibi kâr oranlarının düşmesi değil, eksik tüketimdir (Landreth ve Colander, 2002: 474).

Galbraith ile Baran – Sweezy yaklaşımında göze çarpan ilk benzerlik, incelenen firmadır. Galbraith'in Amerikan iktisadi sistemi analizlerinde olduğu gibi, Baran ve Sweezy'nin Tekelci Sermaye teorisinde de yer alan en temel unsur dev çaplı anonim şirkettir. Galbraith'in en önemli eserlerinden birisi olarak sayılan ve 1967 yılında yayımlanmış olan Yeni Sanayi Devleti kitabındaki görüşlerin temelinde de dev şirketler bulunmaktadır. Tekelci Sermaye'de ele alınan bu şirket türünün üç temel özelliği vardır (Baran ve Sweezy, 2007: 33):

- Bu şirketin kontrolü ve yönetimi; yönetim kurulu ve önde gelen üst düzey yöneticilerin sorumluluğundadır. Şirketi temsil eden gerçek güç, zamanının tümünü şirkette geçiren, menfaatleri ve mesleki gelecekleri şirketin durumuna bağlı olan içerideki yöneticilerin elindedir.

- Şirketin yöneticileri, kendi kendini devam ettiren bir grup hâlinde. Dışarıdaki hissedarlara karşı sorumluluk, şirketin amaçları

açısından geçersizdir. Her yönetici kuşağın kendisinden sonra gelecek kuşakları belli bir standarda, kurallara ve değerlere göre yetiştirmek gibi bir misyonu vardır.

■ Her şirket, yönetimin emri altındaki şirket içi fonlar yoluyla finansal bağımsızlığını elde etme amacındadır ve bu amacına da ulaşmaktadır. Şirket, yürüttüğü politika nedeniyle finansal kurumlar aracılığıyla borçlanmaktadır.

Anonim şirket, geleneksel girişimci türünden şu açılardan farklılaşmaktadır. Birincisi; anonim şirket, kapitalistin işlevini kurumsallaştırmakta ve yerleşik bir hâle getirmektedir. İkincisi ise, anonim şirkette zaman boyutu daha uzundur ve bundan dolayı da anonim şirket daha rasyonel hesaplar yapmaktadır. Anonim şirket yaptığı bu hesapların sonucunda riskten kaçınmakta ve diğer küçük şirketlerin yok olmasından ziyade onların da piyasa içerisinde faaliyetlerini sürdürerek yaşamasından yana bir davranış göstermektedir (Baran ve Sweezy, 2007: 61).

Sweezy ve Baran'ın Tekelci Sermaye teorisi ile birlikte yapmak istedikleri, en gelişmiş tekelci kapitalist toplum deneyiminden hareketle, tekelci kapitalist sistemi sistematik bir şekil çerçevesinde analiz etmeye çalışmaktır (2007: 24). Tekelci Sermaye'nin önemli bir kısmı Amerikan Kapitalizminin iktisadi artığı nasıl massettiğine (*absorption*) ayrılmıştır. İktisadi artık, kitabın içerisinde *“toplumun ürettiği ile bunu üretmenin maliyeti arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır”* (2007: 26).

Anonim şirketlerin yürüttüğü fiyat ve maliyet politikaları sonucunda iktisadi artık, toplam üretime kıyasla sürekli artmaktadır. Anonim şirketler tekel değilse, fiyatları tek başlarına belirleyemezler. Yine de piyasadaki fiyat rekabeti üzerinde etkili oldukları için, fiyat rekabetini engelleyecek davranışlar gösterebilmektedirler. Dolayısıyla anonim şirketlerin egemen olduğu bir

ekonomide, Klasik ve neoklasik iktisadi düşüncenin incelediği geleneksel özellikteki tekellerin fiyat politikaları son derece etkilidir (Kazgan, 1980: 418).

Galbraith İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika’da biriken zenginliğin kamu ve özel harcamalar arasındaki dağılımını analiz ederken, Sweezy ve Baran ise yükselen iktisadi artığın nasıl massedileceğini araştırmışlardır. Bu noktada “iktisadi artık” meselesi etrafında şekillenen Tekelci Sermayenin, Galbraith’in Bolluk Toplumu düşüncelerinden etkilendiği söylenebilir.

İktisadi artığın büyüklüğü verimliliğin, servetin ve toplumun hedeflerine ulaşması için sahip olduğu özgürlüğün göstergesiyken, artığın bileşimi ise; bu özgürlüğün nasıl yönlendirildiğini ifade etmektedir (Sweezy ve Baran, 2007: 26). Artığın nasıl massedileceği meselesi Tekelci Sermaye teorisinin özünü oluşturmaktadır. Bunun yolları ise tüketim harcamaları ve kapitalistlerce yapılan yatırım harcamalarının artırılması, reklam ve diğer pazarlama araçlarının daha yoğun olarak kullanılması, sivil hükümet harcamalarının artırılması ile militarizm ve emperyalizm aracılığıyla yapılmasıdır. Vietnam Savaşı’nın en çetin günlerinde yazan Sweezy ve Baran, iktisadi artığın massedilmesinde askeri harcamaların önemli bir yeri olduğunu iddia etmektedir.

Amerika’nın elinde bulunan büyük askeri gücün amacı, Amerikan imparatorluğunun devamını sağlamak ve sosyalizmin ilerlemesine izin vermemektir (Kazgan 1980: 421). Galbraith ise askeri harcamalara ayrılan kaynakların, gelir dağılımıyla ilgili bazı sosyal dengesizlikleri de beraberinde getirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Galbraith, militarist harcamaların İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktisadi büyüme için gerekli olduğu şeklindeki anlayışa karşı çıkmıştır (Cypher, 2008: 45).

Galbraith, ekonominin tüm kesimlerindeki rekabetin sekteye uğramasının, bir güçler dengesi ortaya çıkardığını öne sürmektedir. Sweezy

ve Baran’da ise rekabetten uzaklaşılması, sisteminin tümünün eleştirilmesinin temelini oluşturmaktadır. Amerikan toplumundaki büyük üretim potansiyeli Galbraith’e göre toplumsal problemlerin çözümüne de aracılık ederken, Tekelci Sermaye teorisinde bu durum yeni sorunların kaynağını oluşturmaktadır (Kazgan, 1980: 422).

Galbraith de Sweezy – Baran gibi çağdaş Marksistlerin büyük bir kısmı ile birlikte ana akım iktisadın, gerçek dünya pratiğine uzaklığını eleştirmişlerdir. Ana akım iktisadın teorilerinde yer alan sosyal uyum (social harmony), çağdaş Marksistlerde yerini sosyal çatışmaya (social conflict) bırakmaktadır (Landreth ve Colander, 2002: 475).

Sweezy – Baran çizgisini, Galbraith’ten ayıran nokta ise, Keynesyen düşünce sistemi, Sweezy’nin de içinde bulunduğu Harvard Üniversitesi aracılığıyla Amerika’ya yerleşirken kendilerinin bu noktada Marksist geleneğe bağlı kalmalarıdır. Galbraith’in yaklaşımı ise bu anlamda daha çok Keynes’ten beslenmektedir. Fakat artığın massedilmesi konusu, Keynes’in efektif talep meselesi ile birebir bağlantılı görünmektedir.

Sweezy ve Baran’ın düşüncelerinin bir sentez olduğu söylenebilir. Zira Sweezy ve Baran’ın teorisinin temelinde öncelikli olarak tekelci rekabet, Keynesgil efektif talep ve kısmen Marksizme atfedilen ancak daha sonra Lenin, Hilferding, Hobson ve Luxemburg gibi isimlerce geliştirilmiş olan “emperyalizm teorileri” yatmaktadır.

Ayrıca Galbraith’in bolluk toplumu analizi ile Tekelci Sermaye’de artığın massedilmesi sorununu çözmek için ortaya atılan, tüketim harcamalarının artırılması için reklam ve pazarlama araçlarının öneminin vurgulanması arasındaki bağlantı dikkat çekmektedir. Galbraith’in Tekelci Sermaye’den bir yıl sonra yazdığı ve bu çalışmanın son kısmında incelenecek olan Yeni Sanayi Devleti (1967) kitabındaki teorilerinin temel çatısını da dev çaplı anonim şirketler oluşturmaktadır. Galbraith’in dev

şirketlerin yönetimini kontrol eden sınıf olarak tanımladığı “teknostrüktür” ile aynı şekilde Sweezy ve Baran’ın teorisindeki dev anonim şirketin içindeki benzer bir yönetici grup da bu açıdan örtüşmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN İKTİSADİ DÜŞÜNCE SİSTEMİ

3.1. Dengeleyici Güç Teorisi

3.1.1. Ekonomide Dengeleyici Gücün Ortaya Çıkması

Galbraith, hâkim iktisat teorisinin piyasa mekanizmasına alternatif sayılabilecek teorisini geliştirirken “güç” olgusundan önemli ölçüde yararlanmıştır. Galbraith’e göre güç, *“Bir bireyin ya da bir grubun, kendi amaçlarını başkalarına kabul ettirebilmesi”* şeklinde tanımlanmaktadır (Galbraith, 1990b: 111). Bir ekonomide gücün varlığı, gücün kimin elinde olduğu ve hangi amaçlar için kullanıldığı gibi sorular; Galbraith’in “dengeleyici güç teorisi”ni oluşturmasında temel rol oynamıştır..

Galbraith, yerleşik iktisat teorisinin iktisadı, kavramsal olarak dar bir alana hapsettiğini vurgulamaktadır. Bu düşüncesini ise iktisadın “politik ve iktisadi güç” gibi sorunlarla ilgilenmemesi çerçevesinde şekillendirmektedir. İktisadi güç ile politik gücün birbirinden tam olarak ayıramamasına rağmen Galbraith, bir iktisatçı olarak politik güçten ziyade iktisadi gücün yapısı üzerine daha fazla eğilmiştir.

Hâkim iktisat teorisinin iktisadi gücü, analizlerinin dışında tutması bazı olumsuz durumlar ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yerleşik iktisat teorisi, Galbraith'e göre yanlış sonuçlara ulaşmıştır. Bu yanlış sonuçlardan birisi, piyasalardaki rekabetten herhangi bir sapmanın, kaynakların daha optimal dışı dağıldığı şeklindeki değerlendirmelerdir.

Amerikan ekonomisi incelendiğinde; monopol ya da oligopol piyasaların oluşmasının normal ya da olağan piyasa yapısı içerisinde bir aykırılık değil, aslında bu durumun ekonominin temel yapısı olduğu gözlemlenebilir (Landreth, 1976: 355). Galbraith, modern büyük şirketlerin doğmasıyla birlikte bu şirketlerin ellerinde muazzam bir gücün biriktiğini ve bu güç olgusunun da ekonomik sistem içerisinde irdelenmesi gereken bir kavram olarak ortaya çıktığını görmüştür.

Tam rekabet varsayımı altında işleyen piyasa türünde fiyat, piyasadaki aktörler için dışsal (veri) kabul edildiğinden, bu fiyata ya da piyasada belirlenecek üretim miktarına karar vermesi sonucu firmaların elde edebileceği “güç” hâkim iktisat teorisinin dışında kalmıştır. Diğer taraftan kapitalizmin gelişmesiyle birlikte dev firmaların ortaya çıkması, oligopol adı verilen piyasa tiplerinin doğması ve bu piyasa tipinde yer alan oligopolist firmaların “güç” sahibi olması kaçınılmazdır.

Galbraith, modern büyük şirketlerin yükselişini önceki çalışmalarında da keşfetmiş ancak, *Amerikan Kapitalizmi: Dengeleyici Güç Kavramı* (1952) adlı eserinden sonra gelişmiş ekonomilerdeki büyük firmaların önderlik ettiği değişimi açıklayan, neoklasik model dışında alternatif bir teorik yaklaşım geliştirmeye başlamıştır (Dunn ve Pressman, 2005: 170). Ayrıca bu eserinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan ekonomisi içinde yer alan sınırlı sayıdaki büyük firmanın elinde biriken muazzam güce rağmen, bu ekonominin nasıl iyi bir şekilde işlediğini de açıklamaktadır.

Artık Adam Smith'in "görünmez el"i ya da otomatik denge mekanizması yeni dünya düzeniyle birlikte oluşan ekonomik sistemleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Özetle Galbraith'e göre rekabetçi modeli kullanarak modern sanayileşmenin işleyişini (*modus operandi*) tahlil etmek artık mümkün değildir (Sharpe, 1974: 8).

Monopoller ya da büyük şirketler Galbraith'in iktisadi düşüncesinde normal olan düzenden bir sapma değildir. Zaten düzenin kendisi böyledir ve bunlar ekonominin olağan işleyişi içindedir. Dahası bu modern şirket olgusu, iktisat kitaplarında anlatılan yaygın analizlerden oldukça farklı olan ve modern ekonomiyi hâkimiyeti altına alan üretim tarzının bir sonucudur (Dunn ve Pressman, 2005: 170). Galbraith'in dikkat çekmeye çalıştığı nokta bu şirketlerin ellerinde yoğunlaşan güçtür.

Galbraith, kendisinin iktisat teorisine en önemli katkılarından biri sayılan ve "dengeleyici güç"¹⁵ (*countervailing power*) adını verdiği kavramı şöyle tanımlar (1956: 111):

"Aslında, özel gücün üzerindeki kısıtlamalar rekabetin yerini almış görünmektedir. Bu kısıtlamalar, rekabeti engelleyen veya yok eden aynı yoğunlaşma sürecinden beslenmiştir. Fakat bunlar piyasanın aynı tarafında, rakiplerle beraber değil, müşterilerle veya satıcılarla beraber görünmüştür. Rekabetin karşılığı olarak buna bir isim vermek uygun olacaktır ve ben bunu "dengeleyici güç" olarak adlandıracam."

Galbraith'e göre artık rekabetin düzenleyici rolünün yerinde "dengeleyici güç" vardır. Dengeleyici gücün işleyişinin en net biçimiyle

¹⁵ Dengeleyici güç kavramı, genellikle Galbraith'e atfedilse de bu kavramın temel izlerine Avusturya Okulu'nun önemli iktisatçılarından olan Friedrich Von Wieser (1851-1926)'de rastlamak mümkündür. Von Wieser Galbraith'ten çok önce, emek birliklerinin (sendikaların) büyük monopol yapılarına ve şirketlere karşı önemli bir savunma gücü unsuru olduğunu ifade etmiştir (Ekelund ve Hebert, 1997: 430).

görüldüğü yer ise, bu gücün en fazla geliştiği yer olan emek piyasalarıdır (Galbraith, 1956: 114). Galbraith bu teorisini en başta makro düzeyde bir ilke olarak geliştirmişse de, dengeleyici gücü sosyal yapıda bir sorun olarak değil ama hemen hemen otomatik biçimde, kendiliğinden ortaya çıkan bir durum olarak görmektedir (Kesting, 2008: 11).

Ekonomik sistemin içindeki rekabet azalmaya başladığında iktisadi güç, büyük şirketlerin kontrolüne daha da yoğun olarak girmekte ve ekonomide belli güç odakları doğurmaktadır. Bu odakların gücünü kısıtlamak ve dengelemek üzere başka güçlerin ortaya çıkması, “dengeleyici güç teorisi”nin ifade ettiği temel mekanizmadır. Bu açıdan oligopol bir piyasada dengeleyici güç, oligopol bir firmanın başka bir oligopol firmayla, örneğin bir çelik üreticisini otomobil üreten diğer bir şirketle pazarlık etme mecburiyetinde bırakabilir (Spiegel, 1971: 641).

Adam Smith’in rekabet mekanizması ile Galbraith’in dengeleyici güç mekanizması ayrı özellikler taşımaktadır. Dengeleyici güç mekanizması, piyasanın aynı tarafında etkili sınırlama sağlayan rekabet mekanizmasından farklı olarak, piyasanın diğer tarafında etkili sınırlama sağlamaktadır (Sharpe, 1974: 16). Örneğin büyük şirketlerin güçlenmesi karşısında, aynı endüstri içinde güçlü birliklerin (sendikalar gibi) kurulmasına, yine büyük imalatçı güçlerin varlığı karşısında güçlenmek isteyen perakendecilerin birlikte hareket etmesine yol açar ve devam eden hükümet politikaları da dengeleyici gücün gelişmesine yardımcı olur (Landreth, 1970: 356).

3.1.2. Enflasyon, Dengeleyici Güç ve Hükümet Müdahalesi

Dengeleyici gücün ekonominin büyük bölümüne yayılması durumunda, bu gücün iktisadi gelişmeye de ön ayak olması mümkündür. Ekonomideki güçlü satıcılar, güçlü alıcılar ve güçlü işçi sınıfı, birbirlerini dengeleyen ve ekonominin kalkınması amacıyla birleşen toplumsal

aktörlerdir. Ancak kapitalizmin mevcut hali, kendiliğinden optimal sonuçları yaratamaz, bu açıdan devlet müdahalesinin gerekli olduğu anlaşılabilir (Kazgan, 1980: 215).

Dengeleyici güç tarafından şekillenen bir ekonominin enflasyona karşı özel bir duyarlılığı vardır (Galbraith, 1954: 4). Enflasyonun ya da enflasyonist baskının olduğu bir ortamda dengeleyici gücün işlevini yitirdiği görülmektedir. Çünkü dengeleyici güç mekanizması talep düzeyiyle doğrudan bağlantılıdır. Talebin güçlü olduğu, özellikle enflasyonist baskı ortamında zayıf örgütlenmiş veya örgütlenememiş işçilerin pazarlık durumları daha müsait iken, talebin düşük olduğu düzeylerde güçlü sendikaların pazarlık durumları ise, nispeten daha kötüleşmektedir (Galbraith, 1956: 130).

Enflasyonist baskının bulunduğu durumlarda, dengeleyici gücün kendiliğinden düzeni sağlayan otomatik mekanizması devre dışı kalacaktır. Enflasyon durumunda, sendika ile işçiler arasında gerçek bir çıkar çatışması ortaya çıkmamaktadır (Beishuizen, 1989: 138). Çünkü işçiler ve sendikalar karşı tarafla bir anlaşma yapmanın iki taraf için de daha avantajlı olduğunu düşünürler. Burada amaçları, yüksek fiyatlarla birlikte ortaya çıkan ücret artış maliyetlerini tüketicilere ödetmektir (Sharpe, 1974: 17).

Fiyatlar ve hayat pahalılığı yükseldiği müddetçe, sendikalar gelecekteki fiyat artışlarından da en az zararla çıkma düşüncesiyle bu tavırlarını devam ettireceklerdir. Bundan sonra fiyatlar daha da çok artacak ve gelecek dönemde ücret artışları daha büyük olacaktır. Yüksek talep düzeylerindeki ekonomide meydana gelen yüksek ücret artışları, tüketicilere yüksek fiyatlar biçiminde yansıyacak ve özetle ekonomi, sadece büyük şirketlerin işine gelen bir “ücret – fiyat spirali”nin (*the wage – price spiral*) içerisine girecektir (Galbraith, 1990b: 209).

Dengeleyici gücün otomatik olarak harekete geçmediği noktalarda hükümet devreye girecektir. Sadece enflasyon durumuyla sınırlı olmamak

kaydıyla, dengeleyici gücün gelişmesi ya da ortaya çıkması engellenecek ya da yavaşlayacak olursa, hükümet bu duruma müdahil olmalıdır (Beishuizen, 1989: 138). Hükümet ise burada dengeleyici gücün gelişmesini nerede ve nasıl desteklemesi gerektiği şeklinde iki soruyla karşılaşabilir (Galbraith, 1956: 137). Hükümetler, dengeleyici gücün kendiliğinden ortaya çıkamadığı durumlarda dengeleyici gücün başlatılması ve desteklenmesi hususunda kritik rol oynamaktadır. Galbraith'in iktisadındaki güç kavramı bu anlamda, kamu müdahalesi gereğinin temelini oluşturmaktadır (Kazgan, 1980: 215).

Hükümetlerin yapması gereken, sendikaları ve rekabetçi küçük işletmeleri destekleyerek ekonominin özel kesimi içindeki dengeleyici gücün, kendisine zemin bulmasının yollarını araştırmak ve buna göre planlar hazırlamaktır (Dunn ve Pressman, 2005: 184). Büyük firmaların karşısındaki bu küçük grupların devlet desteğine ihtiyaç duyması, hükümetin dengeleyici gücün piyasa karşısındaki konumunu belirlemesi görevini üstlenmesine neden olmuştur. Dengeleyici gücü yönlendirmek, artık hükümetin merkezi görevlerinden biridir (Galbraith, 1956: 136).

Anti tröst yasaları, monopol gücünü kontrol altında tutabilecek bir dengeleyici gücün gelişimi için gerekli politikaların uygulanmasına yardımcı olabilir. Galbraith'e göre hükümet müdahalesi burada, "rekabetin zarar gördüğü" şeklinde bir gerekçeyle eleştirilemez. Çünkü Galbraith'e göre hükümet müdahalesi; rekabet sisteminde değil, dengeleyici güç mekanizmasında bir aksama olduğunda gerçekleşmektedir (Ekelund ve Hebert, 1997: 431). Dengeleyici gücün gelişimi için uygulanan yasalar, kamu çıkarına ve devletin koyduğu anti tröst kanunlarının itibarına da zarar vermemelidir.

3.1.3. Dengeleyici Güç Teorisinin Eleştirisi

Galbraith'in dengeleyici güç teorisi, en çok eleştirilen teorilerinden birisidir. Diğer iktisatçıların bu teori üzerine yaptığı incelemeler neticesinde, Galbraith'in dengeleyici güç analizinde bazı boşluklar gözlenmiştir. Bu eleştirilerle birlikte Galbraith, dengeleyici güç teorisini yeniden gözden geçirmiş ve teori üzerinde, dengeleyici gücün toplumsal etkinliğine bağlı olarak bazı geliştirmeler yapmıştır (Kesting, 2010: 183). Hükümetin, dengeleyici gücün başlaması ve ilerlemesi için katkı yapması, dengeleyici gücün etkinliğinin artırılmasındaki önemli unsurlardan birisi olmuştur.

Dengeleyici güç teorisine yönelik eleştiriler, çeşitli açılardan dört noktada toplanabilir (Kesting, 2008: 12):

- Dengeleyici gücün en zayıf tarafı, Galbraith'in "asıl gücün (ör: firma gücü), dengeleyici gücü doğurmasıyla birlikte otomatik ve kendiliğinden ortaya çıktığı" şeklindeki görüşüyle belirginleşen tarafıdır. Bu durumun enflasyonla birlikte nasıl tersine döndüğü, Galbraith'in de kabul ettiği bir gerçektir.

- İkinci eleştiri; dengeleyici gücün iddia edilen otomatik özelliğinin piyasa gibi bir mekanizma olmadığı, politik ve yasal süreçlerin de, piyasadaki güçlü aktörler karşısında yer alan daha avantajsız kesimler için destek sağlamasının mümkün olduğudur. Yani dengeleyici gücün, kendi kendine bir çözüm üretmesi, bu eleştiri çerçevesinde mantıklı bir durum değildir.

- Dengeleyici güç, karşısındaki asıl gücü kesin olarak nötr hâle getirmemektedir. Buradaki eleştiri, teorisin ismindeki güç olgusunun önünde yer alan "dengeleyici" rolü üzerinedir. Eleştiriye göre dengeleyici güç, karşısındaki asıl gücü dengelememekte, hatta zaman zaman ezebilmektedir.

■ Diğer bir eleştiri de, Galbraith'in şekillendirdiği bu teoride hükümetin rolünün aslında çok daha geniş ve aktif olduğu yönündedir. Burada hükümetin çoğu zaman, asıl gücü engelleyen ve dengeleyici gücü destekleyen bir konumda olduğuna dönük bir eleştiri vardır.

Galbraith'in *Amerikan Kapitalizmi* adlı eserindeki dengeleyici güç analizlerinin genelde abartılı olduğu düşünülür. Yaygın bir görüşe göre Galbraith'in teorisinde, gücün ilk olarak nasıl ortaya çıktığı ve politik sistemle, piyasa sürecini nasıl etkilediği konusunda ikna edici bir açıklama yer almamaktadır (Ekelund ve Hebert, 1997: 431). Dengeleyici güç ortaya çıktıktan sonra da çeşitli sorular akla gelebilmektedir.

Akla gelen soruların başında Galbraith'in dengeleyici gücün işleyişini, tam olarak izah edemediği yer alır. Örneğin dengeleyici gücün fiyatları nasıl etkilediği ve gelir dağılımını nasıl biçimlendirdiği de sorulan diğer bir sorudur. Galbraith'in bu teorisini, son derece iddialı bir biçimde neoklasik iktisadın piyasa kavramına alternatif olarak getirmesi, yoğun eleştiriler almasına neden olmuştur. Rekabetçi piyasa modelinin düzenleyici mekanizmasına bir nevi alternatif olarak düşünülen dengeleyici güç teorisi, bu bağlamda çok sorgulanmıştır. Piyasa mekanizmasına atfedilen; etkin kaynak dağılımı, fiyatların optimal düzeyde oluşması, yoksulluğun çözümü ve kamusal hizmetlerin sağlanması gibi sonuçları, dengeleyici güç teorisinin yaratamadığı öne sürülmüştür (Sharpe, 1973: 19).

Galbraith'in sonraki çalışmalarında bu teorinin izlerine pek rastlanmamaktadır. Ancak iktisadi düşünce içerisinde, "dengeleyici güç" kavramının tarihsel bir öneme sahip olduğu da açıktır. Galbraith'in bu teorisi, henüz olgunlaşmamış bir teori olarak değerlendirilebilir. Dengeleyici güç, Galbraith'e özgü kavramlar (*Galbraithian phrase*) içinde ilktir ve akıllarda kalıcı bir etki yaratması bakımından oldukça başarılı sayılmaktadır (Beishuizen, 1989: 139).

3.2. BOLLUK TOPLUMU

3.2.1. Bolluk Toplumunun Doğuşu

Galbraith, İkinci Dünya Savaşı sonrasında batı toplumlarının, özellikle de Amerika'nın müthiş bir zenginlik içinde bulunduğunu, fakat bu zenginliğin o toplumlar için ne ölçüde bir refah kaynağı olup olmadığını sorgulamıştır.

Galbraith'in 1958 yılında yayımlanan *Affluent Society* (Bolluk Toplumu) adlı eserinde iki gerçeği vurguladığı görülmektedir (Parker, 2004: 85). Birincisi, 1950'lerden sonra Amerika'nın kıtlık sonrası bir çağa geçmesi ve Lionel Robbins'in -kıtlık ve ihtiyaçlar karşılaştırması- tanımı çerçevesindeki iktisat anlayışının artık oluşan bu yeni düzeni açıklamakta yetersiz kalacağıdır. İkincisi ise, bu dönem ve sonrasında modern kapitalizmin ayırt edici bir kurumu olan dev şirketlerin reklamlarla, ürün çeşitleriyle ve pazarlama teknikleriyle tüketici talebinin doğası, şekli ve yoğunluğu gibi unsurları üzerinde büyük etkileri olacağıdır.

Bu kitap (*Affluent Society*), Amerikan ekonomisi ve toplumuna dikkatli bir gözle yapılan eleştirilerden oluşmaktadır. Yayımlandığı 1958 yılında savaş sonrası oluşan bolluk ya da zenginlik, yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu kitapta hem bolluk döneminin iyimserliği, hem de bu zenginliğin sarsılmaya başladığı dönemin kötümserliği göze çarpmaktadır. Bu dönemdeki muazzam üretim artışı sorgulanmakta ve bunun toplum üzerindeki etkileri irdelenmektedir. Galbraith'in Bolluk Toplumu'ndaki temel iddiası, üretimin ihtiyaçları nasıl artırdığı ve artan bu üretimin nasıl toplumu daha iyi bir duruma taşımakta başarısız olduğudur (Dutt, 2008: 528).

Amerika, savaş sonrasında zengin bir toplum haline gelmiştir ancak, bir şeylerin yanlış gittiği de görülmektedir. Mal üretimi katlanarak artmakta, ülkenin toplam geliri sürekli yükselmekte fakat hayat standartları giderek

düşmektedir. Şehirler daha az yaşanır bir konuma doğru gitmekte, eğitim ve sağlık hizmetleri dengesiz ve kötü bir biçimde sunulmakta ve toplumun refahına, huzuruna yönelik çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Galbraith'e göre bolluk toplumunda kıtlık ve belirsizlik gibi problemler çözülmüştür, artık iktisadi gücü ve fikirleri bu gibi problemler yerine, şehirlerin daha güzel olmasına, havanın daha temiz olmasına ve eğitimin niteliğinin iyileştirilmesi üzerine harcamak gerekmektedir (Zinkin, 1967: 1).

Amerika'nın içinde bulunduğu zenginlik ortamı, insanların gerçekleri görmesine engel olmak gibi bir amaçla yönlendiriliyordu. Oysa Amerika, on sekizinci yüzyılın yoksulluk içindeki dönemiyle kıyaslanamayacak derecede zenginleşmişti ve bu toplum artık, eski iktisadi görüşlerin kapsamındaki "geçimlik ücret" (*subsistence wage*) ve "kıtlık" (*scarcity*) gibi kavramlar aracılığıyla anlaşılamazdı. İktisat, bu dönemle birlikte "kasvetli bilim" (*dismal science*) olma özelliğinden kurtulmalıydı (Savaş, 2000: 916).

3.2.2. Mevcut İktisat Düşüncesinin Eleştirisi: Geleneksel Akıl Kavramı

Amerikan toplumunun sahip olduğu büyük zenginliğin yanında duran fakirlik, eşitsizlik ve güvenlik gibi meseleler açıkça ortadadır. Toplumdaki bu mevcut zenginliğin tüm problemleri geride bırakması gerekirken, "geleneksel akıl" bunları canlı tutmaktadır. Geleneksel akıl, toplum içinde alışlagelen iktisadi düşünce biçimini temsil etmektedir. Galbraith, yoksulluğun olduğu zamanlardan beslenen bu fikirlerin ya da "geleneksel aklın" yerine, bolluk veya servetin olduğu mevcut dünyanın gerçeklerini açıklayabilme yetisine sahip fikirleri geçirme çabası içerisindedir.

Galbraith'e göre insanlar karmaşık ve anlamak için zahmet gösterecekleri fikirlerden ziyade, daha basit ve tanıdıkları veya aşına oldukları fikirleri benimsemektedirler. Aşinalık (*familiarity*) ve öngörülebilirlik (*predictability*) geleneksel aklın en önemli özellikleridir. Bu özelliklerle birlikte

ortaya çıkan, geleneksel akla itibarını kazandıran ve bu akıldan doğan fikirlere saygı duyulmasını sağlayan bir diğer özellik ise onun kabul edilebilirliğidir (*acceptability*). Dolayısıyla Galbraith bu yerleşik fikirlere, sözü edilen özelliklerini (aşinalık, öngörülebilirlik ve kabul edilebilirlik) de göz önünde bulundurarak tasarladığı bir isim vermenin uygun olduğunu düşünmüş ve tüm bu fikir alışkanlıklarını, “geleneksel akıl” (*conventional wisdom*) olarak tanımlamıştır (Galbraith, 1960a: 9).

Geleneksel akıl, sadece herhangi bir politik ideolojiye özgü bir anlayış değildir. Bu anlayışı liberal kesim de kabul edebilir, muhafazakâr kesim içinden de geleneksel aklı takip edenler olabilir. Örneğin on dokuzuncu yüzyılın geleneksel aklı, liberal ilkelere bağlı bir ekonomik anlayışı temsil eden ve denk bütçe hedefi çerçevesinde, devletin rolünün en aza indirgenmesi gerektiğini ileri süren fikirler bütünüdür. Bu anlayış refah devletini dışlar.

Refah döneminin, yani Galbraith’in irdelediği dönemin geleneksel aklı ise kapitalizmin revize edilmesine dönük, açık bir bütçeyi esas alan bir refah devletini savunur. Bu fikirlerin gerisinde de Keynes’in Genel Teorisi’nde temelleri atılan bir sistem yatar. Bu açıdan on dokuzuncu yüzyılın geleneksel aklını Adam Smith, yirminci yüzyılın refah döneminin geleneksel aklını ise John Maynard Keynes (daha çok Ortodoks Keynes yorumları) oluşturmuştur.

Geleneksel aklın, insanların davranışlarını yönlendirme gücünün olması, onların belirli bir düşünce çerçevesinin dışına çıkmasına izin vermemesi Galbraith’in dikkat çekmek istediği tehlikeli bir durumdur. Geleneksel aklın ürettiği normlar, gerçekte büyük bir dinamizmi olan dünya düzenine aykırıdır. Çünkü dünya sürekli değişmekte, yerleşik düşünce alışkanlıkları ise sabit kalmaktadır (Breit ve Ransom, 1971; 161). Dünyada yaşanan değişimler ile bunun karşısında ona ayak uydurmaya çalışan geleneksel aklın düşünce yöntemi çatışmaktadır.

Galbraith'e göre geleneksel akıl, diğer düşünce akımlarından gelen eleştirilerle değil ama değişen dünya ile birlikte oluşan şartların ve bu şartların şekillendirdiği toplumsal olayların yaratacağı etkiyle sarsılacaktır. Galbraith, bu noktada şunları söyler (1960a: 13), “*geleneksel aklın düşmanı fikirler değil ama olayların seyridir*”.

Değişen dünyanın yarattığı etkilerden en önemlisi sanayileşmedir. Galbraith, bu etkilerle birlikte değişen ekonominin ve toplumun problemlerini anlayabilmek için, hâlihazırdaki düşünce biçiminden uzaklaşılması gerektiğini vurgular. Çünkü bu düşünce biçimi kendisini, anlamak istediği dünyaya değil takipçilerinin görüşlerine uydurmaktadır (Galbraith, 1960a: 13). Bu yüzden Galbraith geleneksel akıl, gerçek dünya ile ilişkisini kesmiş bir fikirler seti olarak değerlendirmektedir. Galbraith'in geleneksel akıl üzerinden yaptığı bu analizler, birçok açıdan Veblen'in eleştirilerinin Galbraith'e yansımalarıdır (Spiegel, 1971: 640).

3.2.3. Bolluk Toplumunun Sorunları

3.2.3.1. Eşitsizlik, İktisadi Güvenlik ve Üretimin Önemi

Galbraith'in görüşüne göre, toplumdaki insanların hemen hemen hepsinin gelir düzeylerinde bir yükselme meydana gelmiş ve eşitsizlik de acilen halledilmesi gereken bir sorun olmaktan uzaklaşmıştır. O dönem için eşitsizlik artık, politik açıdan da önemli bir sorun değildir. Bu durumdan şikâyetçi olanlar ise sadece çiftçilerdir. Çünkü onlar için ekonomik gelecek belirsizdir. Bunun nedeni, çiftçilerin ekonomideki belirsizliği minimize etme çabalarının, ticaret birlikleri ya da dev şirketlerin çabalarından daha az etkili olmasında yatar (Galbraith, 1960a: 113). Eşitsizliğe karşı yapılan mücadeledeki yanlış ise, gelir dağılımını yeniden tanzim etmek yerine sürekli ekonomik büyümeyi hedef olarak koymaktır.

İktisadi güvenliği sağlama arzusunun çoğu zaman üretimin karşısında durduğu ve hatta üretim artışının en büyük düşmanının, iktisadi güvenlik endişesinin olduğu uzun bir süre boyunca iddia edilmiştir (Galbraith, 1960a: 112). Galbraith'e göre bu iddia, toplumu büyük bir yanılsaya sürüklemektedir.

Galbraith'e göre koruyucu önlemler, ekonomik sistem içindeki monopollerin doğmasıyla başlamaktadır. 1930'lu yıllarda Amerikan hükümetinin yaptığı birçok reformun amacı, toplumun tüm kesimlerini ve ekonomide yer alan sektörleri iktisadi güvensizliklere karşı korumaktır. Ülke insanların büyük bir kısmının gelirleri arttıkça bu insanlar, gelirlerinin korunması hususunda da hassas bir hale gelmiştir.

1950'lerin refah ortamına girildiğinde ise, iktisadi hayatın içindeki bu kaygılar da ortadan kalktığı için, korunma ihtiyaçlarına olan istekleri de azalmıştır. Ancak liberal kesimin "geleneksel aklı" henüz bunu fark edemediğinden, hâlâ yeni koruma yöntemleri ve tedbirleri geliştirmekte ısrarcı olmuşlardır. Oysa güvensizlik, genel bir açıdan bakıldığında eskide kalan bir problem halini almıştır. Ancak bunu tam anlamıyla sağlayabilmek için, güvensizliğin temelinde yatan asıl sorun olan işsizliğin yok edilmesinin gerektiği açıktır.

Galbraith'in düşüncesine göre güven meselesi, istikrarın kaynağı olarak sürekli bir üretim artışına neden olmaktadır. Güvenin sağlanması için, yüksek düzeyde üretim yapılması gerektiği şeklindeki tavsiyeler de, mevcut sistemi sadece üretime odaklanan bir anlayışa sürüklemektedir.

Galbraith, savaş sonrası dünya çapında yaşanan durgunluğun milyarlarca dolar değerinde üretimden vazgeçilmesine neden olduğunu, ancak diğer taraftan bu mallara ihtiyacın pek duyulmaması nedeniyle, zararın da çok fazla hissedilmediğini ifade eder. Galbraith, belli düzeyde bir işsizlik sigortası ile toplam talepteki azalmanın karşılanarak bu durgunluğun etkilerinin giderilebileceğini belirtmektedir.

İktisadi güvensizlik kavramının, etkinlik ve iktisadi gelişme için gerekli olduğu konusunda Galbraith'in eleştirisi oldukça serttir. Galbraith bu görüşü, “*belki de iktisadi düşünceler tarihinin en büyük yanılgısı*” olarak değerlendirmiştir (Galbraith, 1960a: 113). Galbraith'e göre iktisadi güvensizliğin azaltılması ile üretimin artırılması arasında sadece bir tutarlılık değil, ayrıca vazgeçilmez bir bağ vardır. Maksimum üretim için yüksek bir iktisadi güvenlik seviyesine, iktisadi güvenlik için de yüksek bir üretim düzeyine ihtiyaç vardır. Toplumun refahı için, bu iki unsurun da birbirinden beslenmesi gerekmektedir (Galbraith, 1960a: 115).

Üretime verilen büyük önem geleneksel aklın en önemli ilkelerinden birisidir. Ancak Galbraith, verilen bu öneme kuşkuyla yaklaşmaktadır. Ona göre geleneksel aklın üretimin artırılması için aldığı önlemler gerçekçi olmaktan uzaktır. Galbraith, üretimin ya da verimliliğin artırılması için başvurulmuş yolların, aslında üretime ne kadar az önem verildiğinin bir göstergesi olduğunu ispata çalışmaktadır. Çünkü üretime verilen önem hakikaten çok ciddi düzeylerde olsaydı, yatırımların yenilik ve icatları teşvik etmek için yapılacak araştırmalara yönlendirilmiş olmasının gerektiği açıktı (Galbraith, 1960a: 124).

Galbraith, üretimin artırılması için, temel olarak beş yol önermektedir. Bu farklı beş yolun uygulanmasıyla üretimin artırılabilceğini ifade etmiştir. Galbraith, bu beş yolu şöyle sıralar (1960a: 125):

(1) Mevcut verimli kaynaklar, özellikle emek ve sermaye (var olan hammadde de dâhil) daha da bütünüyle istihdam edilebilir. Diğer bir ifadeyle, işsizlik ortadan kaldırılabilir.

(2) Hâlihazırdaki zanaatların teknik durumuna göre, bu kaynaklar daha etkin olarak istihdam edilebilir. Emek ve sermaye daha avantajlı bileşimlerle üretimde yer alabilmelidir.

(3) Emek arzı artırılabilir.

(4) Ayrıca emeğin yerine de kullanılabilen, sermaye arzı artırılabilir.

(5) Zanaatların durumu teknolojik yenilikler aracılığıyla geliştirilebilir. Bunun neticesinde, mevcut emek ve sermaye arzından daha çok çıktı elde edilebilecek ve sermaye daha nitelikli bir hale gelecektir.

Galbraith'e göre toplum, üretim meselesine geleneksel aklın sınırlarından baktığı için bu gibi yöntemlere uzaktır. Geleneksel akıldan beslenen fikirlerde, üretimi artırmak için teknolojik ilerlemenin yerini kimse sorgulamamaktadır (Galbraith, 1960a: 126).

Bir diğer mesele de, piyasanın ürettiği her türlü mal ve hizmet değer görürken, hükümetin sağladığı hizmet ya da ürettiği mallar itibar görmemektedir. Galbraith'e göre bu durumun arkasında, yine geleneksel akla olan sıkı sıkıya bağlılık vardır. Kamusal hizmetler arttıkça, geleneksel akla göre iktisadi özgürlüğün kaybedileceği korkusu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca devletin iktisadi gelişmeye katkı vermek amacıyla harcamalar yapması sonucu toplum, geleneksel aklın da etkisiyle sosyalizm korkusuna da kapılmaktadır (Galbraith, 1960a: 136).

3.2.3.2. Enflasyon ve Enflasyonun Kontrolü

Enflasyon savaş sonrasında da dünyadaki etkisini korumuş ve yok olmanın tersine, üretimi kutsayan sistemlerin içinde sürekli yer alan bir sorun haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Keynes, işsizliğin kendiliğinden çözülemeyecek bir sorun olduğunu göstermiştir. Fakat refah döneminde de enflasyonu ayrıntılarıyla inceleyecek ve bu sorunun da kendi

kendisine halledilemeyeceğini ortaya koyacak yeni bir Keynes ihtiyacı doğmuştur. İşsizliği tek sorun olarak gören sistem, enflasyonu ihmal etmiştir.

Galbraith'e göre enflasyon, toplumun kısa vadedeki tüm üretim güçlerinin tam ya da tama yakın kapasitede çalıştığı düzeye tekabül eden talep artışı miktarıdır (Galbraith, 1960a: 214). Ekonominin sektörlerinde yer alan yoğunlaşmış ya da piyasada monopol haline gelmiş büyük firmalar, kendi fiyatlarını talepteki değişmelere göre ayarlayabilmektedir. Söz konusu büyük firmalar, planlarını daha çok uzun vadeli yapmaktadırlar.

Sendikalar, bu büyük firmalara ücret zammı isteğiyle gittiğinde, fiyatları artırma güçleriyle sendikaların bu isteklerine cevap vermektedirler. Bu durumun sonucunda ise, ücret ve fiyatın birbirini beslediği bir enflasyonist baskı doğmaktadır. Bu süreçten çıkan enflasyonist etkiler ekonomiye hızla yayılmaktadır. Bu yayılma sonucunda enflasyondan en fazla zararı görecektir olanlar; çiftçi, küçük esnaf gibi büyük firma haricindeki iktisadi aktörlerdir (Galbraith, 1960a: 221).

Galbraith, enflasyonist bir ortamda üretimi ya da kapasiteyi artırmanın hiçbir şekilde netice vermeyeceğini belirtmektedir. Çünkü talep de diğer taraftan artacaktır. Galbraith'e göre bu sorunun çözülmesi için, iktisadi güvenlik ve üretim açısından sıkıntılar doğarsa bile, ekonominin kaldırabileceği belli bir oranda işsizliğe izin verilmesi gerekmektedir (Galbraith, 1960a: 223). Bunun dışında, ücret ve fiyatların sürekli bir artış eğilimine girmesiyle oluşan karşılıklı enflasyonist etkileri önlemek için direkt olarak ücret ve fiyat kontrollerini uygulamak da bir çözüm yolu olabilmektedir.

Diğer bir çözüm yolu ise, Galbraith'in pek sıcak bakmadığı para politikasıdır. Galbraith enflasyonla mücadelede, para politikasına güçsüz bir araç olarak bakmaktadır. Galbraith'e göre bunun nedeni ise, para politikasının sadece toplam talep düzeyinde etki yapmasıdır (Galbraith, 1960a: 229). Büyük firmalar yatırımlarını sahip oldukları tasarruf aracılığıyla

yaparken, para darlığını sadece çiftçiler ve küçük esnaf çekmektedir. Para politikası en iyi şekilde uygulansa bile, ayrıca toplumun yatırım ve iktisadi gelişme gibi konularda kendi inisiyatifi ile davranma imkânlarına da zarar vermekte ve iktisadi durgunluğu hızlandırabilmektedir (Galbraith, 1960a: 237). Bu gibi endişeler sonucu Galbraith; para politikasının, enflasyonun kontrolü için sağlıklı ve güvenilir bir politika aracı olmadığını düşünmektedir.

3.2.4. Bolluk Toplumu ve Tüketim

3.2.4.1. Marjinal Faydanın Eleştirisi ve Bolluk

Tüketici davranışları analizinin bugünün şartlarına göre değil de, hâlâ on dokuzuncu yüzyıldaki fakir toplumun koşullarına göre yapılması, iktisadi yaklaşımda geleneksel aklın etkilerinin görüldüğü diğer meselelerden birisidir. Galbraith'e göre bu analizin temelindeki "azalan marjinal fayda kanunu" ve "iktisadi sistemin dışında kalan unsurların, tüketicinin zevk ve tercihlerini belirlediği" gibi varsayımlar geçerliliğini yitirmektedir.

Azalan marjinal fayda ilkesi gereğince, bir maldan tüketilen miktar arttıkça, ilave edilen son birimden elde edilen faydanın azalacağı düşünülmektedir. Marjinal fayda teorisi, belirli bir malın tüketimi arttıkça (tek mal varsayımı) onun öneminde bir azalmanın olacağını kabul ederken, bu durumu tüm mallar için ya da daha doğru bir ifadeyle bir grup veya bütün halindeki mallar için geçerli saymamaktadır. Galbraith, bu durumu sorgularken; kişi başına düşen reel gelirdeki artışlarla insanların ek ihtiyaçlarını karşıladıklarını ve bu malların ise karşılanmasının daha az aciliyeti olan mallar olduklarını ifade eder.

Bu durumda ise aciliyeti daha düşük ihtiyaçları karşılayacak malların üretiminin de, daha az önem arz etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla burada,

tüm üretimdeki ilave artışın öneminin daha düşük olduğu ve düşmeye de devam ettiği varsayımı vardır. Sonuçta marjinal fayda ilkesine bağlı üretilen iktisadi fikirlerin, artan zenginlik şartlarında, doğrudan üretimin azalan önemi noktasına yerleştirilmekte olduğu açıktır (Galbraith, 1960a: 145). Artan zenginlikle beraber, verimlilik gibi önemli bir iktisadi amaç ve üretimin önemi de bu süreçte azalmaktadır.

Azalan marjinal fayda teorisi analizinde, tüketicinin elinde tek bir mal olduğu ve tüketicinin elindeki bu malın miktarı arttıkça marjinal faydasının azalacağı şeklindeki ilkeden dolayı bu teorinin, sadece tek bir mala uygulanacağı, bütün mallara uygulanmasının mümkün olmadığı şeklinde bir ön kabul vardır. Galbraith'in itirazı, bu ön kabulün bazı malların diğer mallardan önce edinildiği gerçeğini ve bu yüzden daha fazla öneme sahip olan malların bir önceliği olduğunu ihmal ettiği ve ihtiyaçların önceliği özelliğinin azalan bir karakter taşıdığını gösterdiği noktasındadır (Galbraith, 1960a: 148).

Ana akım iktisadın teorisyenleri, azalan marjinal fayda olgusunu hep savunmuşlardır. Ancak bu durum, Marshall'ın fayda ve talep analizinde birtakım problemler doğurabilmektedir. Sadece fayda kavramının sınırları içerisinde düşünen iktisatçıların, gelir yükseldikçe paranın marjinal faydasının konumu hususunda kayıtsız kaldıklarını ifade etmektedir. (Breit ve Ransom, 1971; 167).

Galbraith'e göre gelir arttıkça paranın marjinal faydasının azalacağı ya da artacağı konusundaki bu kayıtsızlık, talep teorisinin en önemli unsurudur. Galbraith, bunun kanıtlanmasının çok zor olduğunu görmüş olsa da, gelir yükseldikçe paranın marjinal faydasının azalacağını düşünmektedir. Bunun arkasında ise tüketicilerin zevk ve tercihleri yatmaktadır. Tüketicilerin zevk ve tercihlerinin iktisadi olmayan birçok faktörle belirlendiği varsayımı nedeniyle, geleneksel akıl kendisine gelecek fikir saldırılarına karşı da sağlam kalabilmektedir (Breit ve Ransom, 1971; 168).

3.2.4.2. Bağımlılık Etkisi Kavramı ve İstek Yaratma

Ortodoks iktisadi görüşlerden kaynağını alan geleneksel akla göre tüketicinin ihtiyaçları, iktisadi olmayan (kültürel, biyolojik ve politik vb.) bazı faktörlerce belirlenmektedir. Ayrıca iktisadi olmayan bu faktörler aracılığıyla, gerçek olmayan bir takım suni ihtiyaçlar yaratılmaktadır. Oysa geniş bir çevrede kabul edilen tüketici talebi teorisi, daha önceden var olan (*pre-existing*) bir ihtiyacı tatmin ettiğinden dolayı, bu ihtiyacı tatmin eden herhangi bir mal ya da hizmetin üretimini her şekilde haklı görmektedir (Boddewyn, 1961: 14).

Geleneksel akıl, üretime en yüksek derecede önem vermekte ve üretimi sadece tüketicinin ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde yönlendirmektedir. Bu düşünceye göre, tüketici ihtiyaçları hiçbir zaman tam olarak tatmin edilemeyeceğinden, mal ve hizmetlerin üretiminin artırılması toplumun iyiliğine olacaktır. Ancak Galbraith'e göre bu düşünce biçimi, iktisadi olarak güvenlikten yoksun ve yoksul insanların yaşadığı bir dönem için geçerli olabilir. Fakat artık toplum bolluk çağındadır ve üretim meselesine bu şekilde yaklaşmak, çağın gereklerine uygun düşmemektedir. Bundan sonra yapılması gereken, tüketicilerin bireysel ihtiyaçlarının tatmin edilmesi değil, toplumun genel koşullarının iyileştirilmesi olmalıdır (Zinkin, 1967:1).

Tüketicilerin vermiş olduğu tüketim kararları ile üreticinin üretim kararları arasında var olan güçlü ilişki, tüketiciler üzerinde bir etkiye neden olmaktadır. Bu etki Galbraith'in kavramsallaştırmasıyla, "bağımlılık etkisi" adını almaktadır. Galbraith bağımlılık etkisini şu şekilde tanımlar (Galbraith, 1960a: 158):

"...Daha yüksek üretim düzeyi; sadece, daha yüksek ihtiyaç tatmini düzeyi gerektiren, daha yüksek bir istek yaratma düzeyine sahiptir. Tatmin edildikleri sürece bağlı olan ihtiyaçların,

bu sürecini adlandırmak için çok fırsat vardır. Buna “bağımlılık etkisi” adını vermek uygun olacaktır.”

Galbraith, öncelikleri-aciliyetleri (*urgency*) üretim tarafından zorlanan veya dikte edilen ihtiyaçların ortaya çıktığı bir tüketim toplumuna (*consumer society*) dikkat çekmektedir (Munier ve Wang, 2005: 67). Üreticiler tarafından çeşitli reklam kampanyaları, pazarlama taktikleri ve ürün üzerinde değişiklikler gibi teknikler ile tüketiciler etkilenmekte ve tüketicilerin talep davranışları, ihtiyaç duydukları mal grupları manipüle edilmektedir. Galbraith bağımlılık etkisini açıklarken üreticinin, tüketicilerin zevk ve tercihlerini yönlendiren ya da manipüle eden bir araç olarak kullandığı reklamlar üzerine yoğunlaşmaktadır (Sharpe, 1973: 30).

Bazı temel isteklerin, vazgeçilmez ihtiyaçları temsil etmesi ve bu ihtiyaçlara olan arzunun çok güçlü olması gerektiği açıktır. Ancak bolluk toplumunda insanlar, kendilerinin temel ihtiyaçları karşılandıktan ya da tam olarak karşılanmadıktan sonra çok da acil olmayan veya tatmin edilme önceliği düşük olan ilave bazı ihtiyaçlarla tanışmaktadır (Waller, 2008: 15). Bunlar genelde Veblen’in gösteriş tüketimi kavramıyla özdeşleşen ve gösteriş yapma gayesiyle sahip olunmak istenen mal ve hizmetlerdir. Artık bolluk toplumunda talepler, belli baskılardan doğmaktadır. Bunlar, tüketicinin çevresine iyi görünme, gösteriş yapma kaygısıyla kendi kendisine oluşturduğu baskılar olabileceği gibi, mal ve hizmet üretenlerin, o mal ve hizmetleri satmak için reklam, kampanya ve satış tedbirleri aracılığıyla tüketici üzerinde yapacağı baskılar da olabilir.

Üreticilerin amacı, tüketicilerin yeni ve farklı malları tüketmesini sağlamak ve aslında ihtiyaç duyulmayan mallara karşı bile tüketicilerde bir istek yaratmaktır. Bu nedenle üreticiler de, elindeki reklam ve tanıtım gibi mekanizmalar aracılığıyla, yeni ihtiyaçlar ve yeni istekler ortaya çıkarmaktadırlar. Galbraith’e göre mal ve hizmet üreticilerinin amacı, tüketici üzerindeki bağımlılık etkisi neticesinde hayli değişmiştir. Mal ve hizmet

üretenler artık, tüketicilerin ihtiyaçlarını (*needs*) tatmin etmek yerine, yeni istekler (*wants*) yaratmaktadır¹⁶. Galbraith, bu olguyu “istek yaratma” (*want creation*) olarak tanımlamaktadır (1960a: 153):

“Üretim, tatmin etmeyi amaçladığı ihtiyaçlar yaratırsa veya ihtiyaçlar üretimle birlikte aynı hızla (pari passu) ortaya çıkarsa, bu yüzden ihtiyaçların önceliği, üretim önceliğini savunabilmek için artık kullanılamayacaktır.”

Galbraith’e göre neoklasik iktisattaki, tüketicinin zevklerinin, tercihlerinin ve tüketim davranışlarının ekonominin dışında işleyen, biyolojik, siyasi ya da kültürel bir takım faktörler tarafından belirlendiği varsayımı gerçekçilikten uzaktır. Çünkü artık üreticiler tarafından, iktisadi faktörler aracılığıyla (reklam veya piyasanın diğer araçları ile) tüketicinin zevk ve tercihlerini üreticinin kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmek mümkün hale gelmiştir (Munier ve Wang, 2005: 67).

Galbraith istek yaratma sürecini değerlendirirken bağımlılık etkisi kavramından sık faydalanmaktadır. Bu etkinin diğer bir boyutu da, büyük ölçüde reklamlarla sağlanan, tüketici konumundaki insanların diğerlerinin tüketimlerine tanık olmasıdır. Reklamlarla birlikte oluşan başkalarına özenme hissi, istek yaratma sürecinin pasif ve çok dikkate alınmayan bir yönüdür. Bu

¹⁶ Heilbroner’a (1989: 369) göre Galbraith’in istek yaratma ifadesini kullanmasıyla birlikte, arkalarında uzun felsefi tartışmalar yatan “wants - needs”, “necessities - luxuries” ve “entitlements – desires” gibi ayrımlar akla gelmiştir.

“Want” ve “need” İngilizce sözlüklerde genellikle, “ihtiyaç”, “gereksinim” veya “istek” gibi aynı anlama gelebilecek şekillerde tanımlanmaktadır. Ancak genel kanıya göre “need” insanların yaşamını devam ettirmesi için kesinlikle tatmin edilmesi gereken ve yüksek derecede önem taşıyan ihtiyaçları (beslenme gibi) ifade etmektedir. “Want” ise, tatmin edilmediğinde insanlar için çok önemli sorunlar yaratmayan ve yaşamını devam ettirmesinde herhangi bir rolü olmayan ihtiyaçları ifade etmektedir.

Özet olarak, ikisi de ihtiyaçtır fakat aciliyet (*urgency*) dereceleri farklıdır. Bundan dolayı bu çalışmada “want” kelimesi Türkçe “istek” sözcüğü ile, “need” kelimesi ise “ihtiyaç” sözcüğü ile karşılanacaktır.

sürecin asıl aktif ve önemli unsurları reklam ve modern kültürde kitlelere sürekli olarak “AL” mesajı vermeye çalışan satıcı faaliyetleridir (Stanfield, 1983: 590).

3.2.4.3. Tüketici Egemenliğinin Eleştirisi

Bağımlılık etkisi tüketici egemenliğini zayıflatan bir unsurdur. Tüketici talebinin üretimi teşvik etmesi gerekirken, tüketici talebi bağımlılık etkisi vasıtasıyla üretime bağlı ya da şartlı bir hale dönüşmektedir. Böylece, üretime bağlı olan tüketici ihtiyaçları neticesinde, neoklasik iktisadın “kararlarını fayda maksimizasyonu çerçevesinde alan rasyonel tüketici”, “veri zevk ve tercihleri olan tüketici” ve “tam bilgiye sahip tüketici” varsayımları da sorgulanır hale gelmektedir. Tüketici bu varsayımlar altında, kendisine en uygun seçimi yapmaktadır. Tüketicinin tercihlerini etkileyen bu varsayımlar, tüketici egemenliğine öncülük etmektedir (Munier ve Wang, 2005: 67).

Üretimin artmasıyla beraber üreticiler, tüketicilerin kendi zevk ve tercihlerinin sonucu olan ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmetlerin yerine, kendilerinin belirledikleri ve yarattıkları arzuları (istek yaratma) tatmin eden ve geniş kitlelere satmak istedikleri mal ve hizmetleri üretmektedirler (Waller, 2008: 15). Bu şekildeki bir ekonomik sistem içerisinde de, “tüketici egemenliği”nden söz etmek mümkün değildir. Burada üreticilerin kararları neticesinde oluşan bir “üretici egemenliği” vardır.

Tüketici egemenliği, 1930’lu yıllarda yeni bir kavram olarak modern ekonominin bir parçası haline gelmiştir. Bu kavramı ilk kullanan kişi Avusturya Okulu’nun temsilcilerinden olan İngiliz iktisatçı, William Hutt’tır. Hutt’a (1936)¹⁷ göre (Hutt’tan aktaran High, 1988: 59) *“Tüketici, vatandaş olarak gücünü, toplumsal anlamda kullanabildiği talep gücünü siyasi kurumların otoriter*

¹⁷ Bkz. Hutt, William; *Economist and the Public: A Study of Competition and Opinion*, London, Jonathan Cape, 1936.

kullanımına devretmediğinde egemendir.” Yani tüketici egemenliği temel olarak, bir gücün (talep gücü) piyasada kullanılabilme olasılığıdır.

Galbraith, neoklasik iktisadın geliştirdiği “tüketici egemenliği” efsanesini, Amerikan toplumunun yaşam tarzı üzerinden eleştirmektedir. Galbraith’e göre ekonomiye iki açıdan bakmak gerekir. Birincisi; tüketicilerin seçimlerini ve davranış biçimlerini, fiyat ve maliyetleri etkileme gücü olmayan işletme oluşumudur. Bu tür piyasa sistemini, neoklasik iktisadi düşüncede rekabetçi ve çok sayıda firma oluşturmaktadır.

İkincisi ise, yeni bir firma türünün doğduğu ve rekabetin varsayıldığı gibi işlemediği bir düzene işaret eder. Modern ekonomiyi ifade eden bu sistemde, yeni bir firma biçimi olarak ifade edilen dev şirketin (*huge corporation*) ortaya çıkmasıyla birinci ekonomik yaklaşımdaki varsayımlar, geçerliliğini yitirmektedir. Dev firmalar sadece fiyat ve maliyetleri değil, ayrıca tüketicilerin davranış kalıplarını da etkileyebilme gücüne sahiptir. Galbraith’in tasvir ettiği modern ekonomide oluşan bu etkiler, tüketiciler tarafından değil, üreticiler tarafından harekete geçirilmektedir (Munier ve Wang, 2005: 67).

Galbraith, Bolluk Toplumu’nda ihtiyaçların tüketicilere zorla kabul ettirildiği bir tüketim toplumunu tasvir etmektedir. Tüketicilerin hakim olduğu bir toplum ancak, ihtiyaçların önceliğinin (*urgency of wants*) çözülmesi gereken bir sorun olarak ortada durmadığı kitlesel tüketici toplumlarında mümkündür. Oysa tüketiciler, ihtiyaç duymadıkları halde önlerine sunulan sonsuz sayıda ürün ve hizmetle karşı karşıyadır (Munier ve Wang, 2005: 67). Bu yüzden tüketici egemenliğini, başka açılardan ve daha farklı toplum anlayışları üzerinden değerlendirmek gerekmektedir.

Üretime aşırı bir önem veren geleneksel akıl, üretimdeki artışın piyasadaki egemen tüketicilerin istekleri doğrultusunda gerçekleşen bir durum olduğunu iddia etmektedir. Geleneksel akla göre, tüketicinin ihtiyaçları hiçbir zaman tatmin edilemeyeceğinden (ihtiyaçların sonsuz olması), mal ve

hizmetlerin üretiminin sürekli artması toplum için güzel bir gelişmedir. Oysa Galbraith'in bu yaklaşıma itirazı vardır. Galbraith'e göre bolluk toplumları için kontrolsüz bir üretim artışı, kötü neticeler doğurmaktadır.

Galbraith, bolluk toplumlarındaki üretim artışıyla birlikte yeni yaratılan yapay isteklerin (*artificial wants*) tüketiciyi bulunduğu konumdan daha iyi bir noktaya getirmeyeceğini düşünmektedir (Dutt, 2008: 527). Hatta özel mallar (*private goods*) için yaratılan yeni ihtiyaçlar, sağlık, eğitim ve bunun gibi tüketicilerin yaşam koşullarını doğrudan etkileyen birçok kamusal hizmeti tercih etmesine engel olacak ve bir sosyal dengesizlik (*social imbalance*) meydana getirecektir.

Özet olarak interaktif ve bilgiye dayalı küresel bir ekonomide, Galbraith'in ifade ettiği bağımlılık etkisinin tüketiciyi yönlendirdiği ve tüketicinin isteklerinin üreticilerin kontrolünde biçimlendirildiği bir iktisadi sistem içerisinde tüketicinin mi yoksa üreticinin mi egemen olduğu daha derinlikli bir tartışmanın konusudur.

Neoklasik teoride tüketici, fayda maksimizasyonu amacıyla davranan ve bu davranışlarını rasyonel mantığa oturtan iktisadi bir aktördür. Ayrıca neoklasik iktisadın varsayımlarına göre insanlar özgür ve kendi kararlarını almakta bağımsızdır. Ancak Galbraith bu varsayımlara şiddetle itiraz etmektedir, çünkü Galbraith'e göre bağımlılık etkisinin olduğu bir ekonomide tüketicinin bağımsızlığı iddiası tam anlamıyla bir yanılsamadır (Humbert, 2005: 57). Bağımsız olmayan bir tüketicinin de piyasada egemen olması mümkün değildir. Hatta iktisadi sistem bireyci olmadığından, Galbraith ne tüketicilerin ne de vatandaşların toplum içerisinde egemen olmadığını düşünmektedir (Waligorski, 2006: 127).

3.2.5. Bolluk Toplumu'nda Sosyal Denge ya da Dengesizlik

Bolluk toplumunun ve modern toplumun en temel meselelerinden birisi de, ekonomide hangi malların üretileceğine karar verilmesidir. Galbraith, bolluk toplumu içerisinde gözlemlediği ve ayrıntılarıyla incelediği; eşitsizlik, güvenlik, üretim, talep, gelir düzeyi, enflasyon, para politikası ve yoksulluk gibi konuları Amerika'daki sosyal dengesizlik sorunuyla bağlantılı olarak görmektedir.

Sosyal dengesizlik kavramını anlamak için, ilk önce “sosyal denge”nin ne olduğuna bakılması gerekmektedir. Bu bağlamda Galbraith, sosyal dengeyi şu şekilde tanımlamaktadır (1960a: 255):

“...özel malların tüketimindeki her artış normal olarak, devlet tarafından koruyucu ve kolaylaştırıcı adım anlamına gelmektedir. Bu hizmetler yakın bir zamanda gerçekleştirilmezse, her durumda bunun sonuçları da bir açıdan sıkıntılı olacaktır. Devletin sağladığı mal ve hizmetlerle, özel sektörün ürettiği mal ve hizmetler arasında memnun edici bir ilişkiyi ifade eden bir kavram bulmak gerekirse; bunun adı sosyal denge olabilir.”

Özel bir malın üretilmesiyle ve bu malın tüketiminde bir artış olmasıyla birlikte, devletin aldığı koruyucu ve kolaylaştırıcı olarak nitelendirilen önlemleri veya attığı adımları ise Galbraith'in şöyle örneklendirdiği görülmektedir (1960a: 255):

“... ifade edildiği gibi otomobil tüketiminde gerçekleşen bir artış, kolaylaştırıcı anlamda sokaklar, otoyollar, trafik kontrolleri ve park alanları ihtiyacı doğurmaktadır. Koruyucu anlamda olanlar ise, polis ve otoyol devriyesi hizmetleri ve buralardaki hastaneler gibi ayrıca olması gereken hizmetlerdir.”

Galbraith sosyal dengenin, ekonomideki özel sektörle kamu sektörünün istikrarlı ilişkisine bağlı olduğunu söylemektedir. Bu istikrarın sağlanması içinse, özel sektörün ürettiği mal ve hizmetlerin, kamu kesiminin ürettiği mal ve hizmetlerle dengeli bir mesafe içerisinde bulunması gerekmektedir. İki sektör de birbirinin üzerinde hakimiyet kurmayı değil, birbirinin tamamlayıcısı olabilmeyi göz önünde tutmalıdır.

Ancak refah toplumunun sahip olduğu servet, ölçüsüz bir şekilde özel sektöre doğru yönlendirilmektedir. Bu yüzden toplumun, genel olarak hayat standardı önemli bir oranda düşük görünmektedir. Servetin bu şekilde özel sektöre yönlendirilmesi neticesinde kamu güvenliği, sağlık, eğitim, ulaştırma, barınma, eğlence ve ayrıca hava kirliliği gibi ekolojik meseleler ihmal edilmektedir. Galbraith'in vurguladığı "sosyal dengesizlik" sorunu, böyle toplumsal bir durumla sonuçlanmaktadır.

Bu dengesizliğin doğmasının temel nedeni de, özel sektörün kamu kesiminden daha fazla ve aşırı şekilde gelişim göstermesidir. Özel kesim ile kamu kesimi arasındaki uyumsuzluk, ekonominin gelişmesine de engel olduğundan toplumun iktisadi açıdan memnuniyet seviyesini düşürmektedir. Özetle Galbraith'e göre bu dengesizlik, sosyal bir takım rahatsızlıklara ve sıkıntılara da sebebiyet vermektedir (1960a: 251).

Sosyal dengesizliğin çok çeşitli nedenleri olmakla birlikte, bu nedenleri genel olarak beş başlık altında toplamak mümkündür (Sharpe, 1973: 33):

- **İstek Yaratma:** Reklamlar aracılığıyla istek yaratmanın etkisi, daha önce de bahsedildiği gibi tüketici talebinin yönlendirilmesiyle ilgilidir. Örneğin televizyon üreticileri, televizyonun özelliklerini övebilmekte ve bu ürünle alakalı reklam kampanyaları düzenleyebilmektedir. Oysa diğer taraftan mesela eğitim gibi bir konuda, okul özel sektör açısından büyük kar elde etme amaçlı bir şirket olmadığından, okulun reklamı yapılmadığından ve kimse eğitimin niteliklerini övmediğinden, eğitim ihtiyacı en azından bir televizyon

ihtiyacı kadar hissedilmemektedir. Neticede insanlar, özel mallara ilişkin her türlü avantajı reklamlar vasıtasıyla öğrenebiliyorken, eğitim gibi kamusal hizmetlerin ihmal edilmesi nedeniyle bu hizmetlerden yoksun kalabilmektedir.

- **Büyüme:** Galbraith'e göre sosyal problemlerin çözümü, sürekli artmakta olan üretimin içerisinde yer almaktadır. Üretim ve milli gelir arttıkça sağlık, eğitim ve refah için gereken kaynak ihtiyacı da artmaktadır. Daha fazla milli gelir, daha az yoksulluğu; daha az yoksulluk ise kamusal hizmetlere daha düşük bir ihtiyaç seviyesini beraberinde getirecektir.

- **Enflasyon:** İkinci Dünya Savaşı sonrası, yani refah döneminde çözülmesi için büyük çaba sarf edilen kronik sorun enflasyon, kamu hizmetlerinin devam etmesini daha da hızlandırmıştır. Vergilerle idare edilen şehirlerin belediyeçilik hizmetleri ve eğitim hizmetleri gibi çeşitli kamusal hizmetler, enflasyon yüzünden büyük bir oranda aksamaya başlamıştır. Ayrıca enflasyon, devletin emrinde çalışan memurların da içinde bulunduğu ekonomik koşulları etkilediğinden, kamu hizmetleri bu vesileyle de kötü etkilenmiştir.

- **Askeri Harcamalar:** Bütçenin önemli bir kısmının askeri harcamalara, orduya aktarılması nedeniyle sosyal denge olumsuz şekilde etkilenmiştir.

- **Kaynak Dağılımı:** İnsana yapılan yatırım (eğitim) kamusal bir hizmet olarak sayılırken, eşyaya yapılan yatırım ise özeldir. Piyasa mekanizmasının hiçbir unsuru, eğitimin topluma olan katkısı daha yüksek olsa bile, eğitimden kâr elde edilmesi zor olduğu için, kaynakları özel ve kamu kesimi arasında bölüştürmemektedir. Kaynak dağılımının uyumlu bir şekilde yapılmaması neticesinde sadece kaynak dağılımında bir dengesizlik değil, ayrıca özel ve kamu kesimi arasındaki dengesizlikte daha da şiddetli ayrışmalar meydana gelmiştir.

Geleneksel akıl, ekonomideki mevcut kaynakların nerelere veya kimlere tahsis edilmesi gerektiği konusunda tüketicinin rasyonel bir biçimde, aklına ve demokratik ilkelere uygun olarak tercihini yapacağına inanmaktadır. Ancak Galbraith'e göre tüketiciler üzerinde bağımlılık etkisinin bulunması sonucunda, kamusal kesimin ihmal edilmesi sürececek gibi görünmektedir. Hatta bağımlılık etkisinden ziyade bu etkinin altında yatan tüketici için istek yaratma süreci, fakir bir kamu sektörünün oluşmasına katkı yapmaktadır.

Modern tüketim toplumunun içerisinde, toplumdaki bireylere zarar veren bir sosyal dengesizlik gerçeği ve özel servet (*private opulence*) ile kamusal sefalet (*public squalor*) arasında bir zıtlık bulunduğu iddiası, Galbraith'in bolluk toplumu için geliştirdiği analizi içerisindeki en temel tezlerinden birisidir (Stanfield, 1983: 592). Galbraith, özel malların giderek, erdemli ya da kamusal mallardan daha fazla üretilmeye başlanması sonucu ortaya çıkan sosyal dengesizlik sorununun çözümü içinse, tek bir yol önermektedir. O yol da, kamu sektörünün mal ve hizmet üretme kabiliyetini artıracak süreçleri kullanarak, özel mallar veya tüketici malları üzerine satış vergilerinin uygulanmasıdır (Brue ve Grant, 2007: 390).

3.3. YENİ SANAYİ DEVLETİ

3.3.1. Yeni Sanayi Devleti Analizi

Galbraith'in ünlü üçlemesinin sonuncu kitabı olan *Yeni Sanayi Devleti*, iktisadi organizasyon ve üretim konuları açısından önemli analizler içeren bir kitaptır. Galbraith'in Bolluk Toplumu'nda çizdiği ekonomik sistem resminin tamamlayıcısı ve daha da geliştirilmiş bir biçimi olan Yeni Sanayi Devleti, dev şirketlerin ve bu şirketlerin toplum ve devletle olan ilişkilerinin özenli açıklamalarını kapsamaktadır (Sharpe, 1973: 42).

Galbraith'in yeni sanayi devleti analizi, bir yandan toplumdaki iktisadi zenginliği yaratan ve bolluk toplumunu meydana getiren araçların, diğer taraftan aynı toplumun yaşam niteliklerini nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan değişimler, toplumdaki değerleri ve kurumları etkisi altına almaktadır. Bu etkilerin sonucunda oluşan yapıyı Galbraith, "Yeni Sanayi Devleti" olarak nitelendirmektedir. Galbraith'in yeni sanayi devleti yaklaşımında, modern şirketlerin geçirdiği evrime dair bazı ipuçları vardır. Bunlar; şirket hissedarlarının şirket kontrolü üzerindeki etkilerinin zayıflaması, bir yönetim bürokrasisinin ortaya çıkması (teknostrüktür) ve sermaye ihtiyacının büyük kısmını şirketin kendisinin karşılamasıdır. (Gafgen, 1974: 712).

Yeni sanayi devletinin bileşenleri arasında piyasayı kontrol altına alan dev şirketler, bu şirketlerin karar mekanizmalarını şirket sahiplerinin adına kullanan donanımlı - eğitimli mühendis sınıf ve bu şirketlerin piyasayı arz – talep ilişkilerine göre yönlendirmeyen, fakat belirli bir planlama anlayışı içinde yönlendiren bir davranış biçimi vardır. Modern sanayi devletinin en ayırt edici özelliği dev şirketlerdir ve bu şirketlerin tek bir sahibi yoktur. Bu şirketlerin yönetimi, yönlendirilmesi ve elde ettiği başarılar bireysel olarak değil, belirli bir organizasyon dahilinde şekillenmektedir (Galbraith, 1960b: 131).

Galbraith'in bu analizinde ilgilendiği çeşitli meseleler ise; piyasa karşısındaki planlama anlayışı, şirketler ve onların amaçları ile iş alemi – hükümet ilişkileridir. Galbraith ayrıca yeni sanayi devleti analizinde, önceki eserlerinde çok fazla değinmediği teknolojik ilerleme ve teknolojinin toplum ve ekonomi üzerindeki etkilerine de önemli ölçüde yer ayırmıştır. Galbraith'e göre son yetmiş yılda iktisadi hayatı şekillendiren büyük yenilikler ve değişimler İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından sonra ortaya çıkmıştır. Bu değişimlerin en belirgin olanı da, malların üretimine karmaşık teknolojinin artan bir şekilde uygulanması ve insan gücünün yerine makinenin ikame edilmesidir (Galbraith, 1967: 1).

Yeni sanayi devleti dönemine kadar yaşanan değişimlerden bir diğeri de, devletin toplam geliri ve talebi ayarlama konusunda görevler üstlenmesidir. Keynesyen devrim sonrasında devletin amacı, toplam talebi artırmanın yollarını aramak olmuştur. Devlet, ekonomide üretilen malları satın alarak toplumda bir satın alma gücü yaratmaya çalışmıştır. İş dünyası ile devletin arasındaki ilişkiler, bu noktada büyük değişiklikler geçirmiştir. Devlet o dönemde sadece satın alma gücü yaratmamış, ayrıca işletmelerin de büyük bir kısmını finanse etmiştir.

Özel şirketlerin yönetim mekanizmalarında yaşanan değişimler de dikkat çekmektedir. Galbraith'e göre kendilerini yıllar önce sadece demiryolu, deniz taşımacılığı, madencilik, petrol rafinerisi ve çelik endüstrisi gibi büyük ölçekli sektörlerle sınırlayan büyük şirketler, faaliyet sınırlarını daha da genişletmeye başlamıştır. İşletmelerin yönetiminde yaşanan dönüşümle beraber bu şirketler, daha önce küçük esnafın veya önemsiz ölçekteki şirketlerin yaptığı market, gazete yayınlama ve eğlence sektörü gibi iş alanlarına girmiştir (Galbraith, 1967:1).

Yeni sanayi devletinde küçük firmalar önemini kaybetmeye başlamıştır. Bunun nedeni ise, küçük firmaların teknolojik yeniliklere ayak uyduramaması değil, o dönemin en büyük aktörleri olan dev şirketler gibi tekel gücüne sahip olamayışlarıdır. Dev şirketlerin ortaya çıkması ile birlikte, piyasadaki fiyatın oluşma biçimi değişmiştir. Neoklasik teorideki piyasa fiyatının oluşumu arz ve talep koşullarına bağlı iken, yeni sanayi devletinde firmaların üretim kararları piyasanın durumunu ve piyasa fiyatını belirliyordu (Galbraith, 1967: 181).

Eğitimin ve araştırma çalışmalarının büyük artış göstermesi de, bu dönemde yaşanan başka bir değişimdir. Teknolojide meydana gelen ilerleme ve teknolojinin üretim sürecinde kazandığı önem, eğitim ve araştırma alanlarına yönelen büyük ilginin başlıca nedeni olarak görülmektedir. Bu durumun arkasında ayrıca, makinalaşmanın ortaya çıkışı da vardır. Çünkü

makinalaşma gibi bir sürecin sonucunda, eğitilmiş ve kalifiye emeğe olan ihtiyaç, daha da artmaktadır.

Eğitime ve teknolojiye verilen önemin giderek artması, bu alanlara yapılması gereken yatırımları da artırmaktadır. Bu tür yatırımların neticesinde, kârlı üretim alanlarının doğması kesin bir durum olmadığından, büyük şirketler bu yatırımları yapmaktan kaçınmaktadır. Ayrıca özel sektör, bu yatırımları yapma kararı alsa bile, finansal sıkıntılar da yaşayabilmektedir. Bu açıdan eğitim ve teknoloji yatırımları, kendisine sürekli finansal kaynak sağlayacak bir destek birimi gerektirmektedir. Galbraith'e göre bu birim, devlettir (Galbraith, 1967: 371).

Galbraith'in yeni sanayi devletiyle birlikte geliştirdiği düşünceleri; devlet – ekonomi ilişkileri, eğitim sistemi ve teknoloji, dev şirketlerin ekonominin her sektöründe kendisini göstermesi ve sanayi devriminin toplumsal yapıda meydana getirdiği değişiklikler içerisinde şekillenmiştir. Bu düşünceler üç başlık altında toplanacak olursa (Breit ve Ransom, 1971: 171-172):

- Geçen yüzyılda (19. yy) ortaya çıkan teknolojik devrim, endüstriyel organizasyonun ölçeğinin artmasına ön ayak olan yaygın bir güç yaratmıştır. Artık piyasalar, birkaç tane dev şirketin hâkimiyeti altındadır.

- Modern teknolojinin karmaşıklığı, firmaları idare edecek bir grup eğitilmiş mühendis – yönetici sınıfa olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu grup, firmaların herhangi bir bölümüne sahip değildir ve firma yöneticilerinin takip ettiği firma kârını maksimize etmek gibi geleneksel bir varsayım ile hareket etmemektedir.

- Endüstriyel organizasyonun ölçeğinin büyümesi, fiyat konusundaki başarısızlığı da artırmıştır. Firmalar bu riski,

piyasaları planlama yoluyla kontrol ederek minimize etmenin yollarını aramaktadır. Bu durumun sonucunda da, piyasadaki arz – talep koşullarına bağlı olmayan fiyat ve hasıla belirleme anlayışı ortaya çıkmıştır.

Galbraith'in yeni sanayi devleti, iktisadi hayatın merkezine dev şirketleri getirme çabası olarak değerlendirilebilir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Amerika'da ortaya çıkmaya başlayan dev şirketler; iletişimden, taşımacılığa ve çok çeşitli üretim ve hizmet alanlarına kadar piyasanın hâkimi konumuna yerleşmeyi başarmışlardır. Galbraith'e göre, yaşanan iktisadi ve toplumsal dönüşümleri anlayabilmenin yolu, sözü edilen bu az sayıdaki dev şirketlerin yapısını anlamaktan geçmektedir (Galbraith, 1967: 9).

Galbraith, birkaç şirketin egemen olduğu bu iktisadi düzeni tanımlarken en başta “Sanayi Sistemi” (*Industrial System*) adını düşünmüş, ancak daha sonra sanayi sisteminin, yeni sanayi devletinin en önemli unsurlarından birisi olduğunu ifade ederek, mevcut düzene ve bu düzeni analiz ettiği kitabına “Yeni Sanayi Devleti” (*New Industrial State*) adını vermiştir.

3.3.2. Yeni Yönetici Sınıf: Teknostrüktür

Dev şirketlerin idaresi hususunda geleneksel iktisat, idareyi girişimcilerin eline bırakırken Galbraith, teknostrüktürleri öne çıkarmaktadır. Endüstriyel gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte şirketlerin karar birimleri de, çeşitli dönüşüm süreçlerine uğramıştır. Şirket sermayesini ve şirketin organizasyonunu kontrol eden unsur olan girişimci, şirketin işletmesi görevinin altına gizlenmektedir (Breit ve Ransom, 1971: 173). Ancak şirketin idarecileri, endüstriyel değişimler sonrasında karar verirken, şirketin işleyişinde önemli sorumlulukları ve bu işleyişte büyük etkinlikleri olan birimlere bağlı olarak

hareket etmiştir. Bu birimler, Galbraith'in yeni sanayi devleti döneminde büyük roller üstlenen bir ekip olan teknostrüktürdür.

Galbraith, teknik bilgisi üst düzeyde ve eğitimi yüksek nitelikte olan bu grubu şöyle tasvir etmektedir (1967: 71):

“...Şirketin yönlendirici gücü olarak işletmeyle, girişimcinin yerine geçmektedir. Bu birim, dev şirketin içinde başkanı, önemli bir ekipte veya bölümde sorumlu olan başkan yardımcılarını, diğer temel kadro pozisyonlarını ve muhtemelen yukarıda sayılmayan bölüm şeflerini de içine alan bir birimdir. Ancak bu birim, grup kararlarına katkısı olan, sadece küçük bir orandaki kişileri kapsamaktadır. Bu son grup, şirketin en kıdemli memurlarından, dış çevrede yer alan, az veya çok talimatları veya günlük işleri mekanik olarak yürütmekle ilgili olan mavi ya da beyaz yakalılara kadar uzanmaktadır. Grup kararı alma süreci; uzmanlığa dayalı bilgi, kabiliyet veya tecrübe taşıyan herkesi içine katmaktadır. Bu işletmecilik değil, şirketin lider zekası ya da beynidir. Onların oluşturduğu organizasyona ya da grup kararı alımlarına katılan kimse için verilmiş bir isim yoktur. Ben bu organizasyona “teknostrüktür (technostructure)” adını vermeyi öneriyorum. ”

Teknostrüktür, çağdaş işletmecilik açısından önemli bir aşamadır. Teknostrüktür kavramının kodlarına, Galbraith'ten önce de rastlanmaktadır. James Burnham (1941) bu kavramın temellerini oluşturan isimlerden birisidir. Burnham, şirket elindeki gücün şirket sahiplerinden, yöneticilere geçtiği uyarısını Galbraith'ten 26 sene önce yapmıştır. Galbraith bu uyarıyı yeni sanayi devleti analiziyle beraber daha da geliştirmiş ve teknostrüktür kavramını ortaya atarken Burnham'a borçlu olduğunu da unutmamıştır (Caire, 2006: 89).

Burnham'ın siyasette ve üretim alanında ortaya çıkan ve belirli planlama anlayışı çerçevesinde hareket eden bu yeni idareci sınıf, Galbraith'in özellikle üretim odaklı düşüncesinde bilimsel olarak "teknostrüktür" halini almıştır. Küçük şirketlerde girişimcinin kullandığı yetkiler ve karar alma hakkı onun sermaye sahibi olmasından kaynaklanmaktadır. Dev şirketlerde ise şirket modern bir yapıya kavuştuğundan, yetkiler de modern bir organizasyonla biçimlenen örgütlerin elindedir. Bu örgüt, şirketin en önemli unsuru olan teknisyen – yönetici sınıf, yani teknostrüktürdür (Galbraith, 1990b, 59).

Yeni modern işletmelerin teknolojiyi üst seviyede kullanması nedeniyle, bilgi ve uzmanlaşma ihtiyacı; kararların şirket sahipleri tarafından değil, uzmanlık sahibi teknostrüktürler tarafından alınması ya da şirket sahiplerinin kararlarını alırken, oluşturulan bu modern teknik yapıya danışması durumunu ortaya çıkarmıştır.

Galbraith'in düşüncesinde teknostrüktür, çağdaş dev şirketlerin başarılı ve verimli bir şekilde işlemesi için gereken teknik bilgiler bütününe sahip bir yapıdır. Teknostrüktür kararlarını ortak bir şekilde ve kolektif olarak aldığından diğer geleneksel yönetim tarzlarından farklılaşmaktadır. Galbraith'e göre büyük şirketlerin yönetilmesi ancak, kolektif bir yapıyla mümkün görünmektedir. Geniş bir örgütsel alana sahip bu şirketler; üretim tekniklerinden işletmenin organize edilmesine, finansman tekniklerinden pazarlama stratejilerine, geleceğe yönelik tahmin ve planlama becerilerine kadar oldukça geniş bilgiler bütününe ihtiyaç duymaktadır.

Bu bilgiler karmaşık ve ileri derecede uzmanlaşma gerektiren nitelikte oldukları için, bunların tek bir kişinin elinde toplanması gerçekçi değildir. Birçok kişinin oluşturduğu teknostrüktür denen yapı da bu yüzden ortaya çıkmaktadır. Ortaklaşa alınan kararlara katkısı olan tüm müdürler, mühendisler, bilim adamları, üretim planlamacıları, piyasa araştırmacıları, satış uzmanları ve bunun gibi daha bir çok donanımlı kişiler, teknostrüktür

denen ve girişimcinin ya da kapitalistin yerini alan yeni yönetici sınıfı temsil eden teknostrüktürü meydana getirmektedir (Oser, 1970: 365).

Şirketin gelişmesi için tüm bu kişilerin ayrı ayrı bireysel katkılarını ve bu katkıların niteliğini tespit etmek için, karar alma yetkilerine sahip olan gruba mensup uzmanları birleştirmek gerekecektir. Teknostrüktür, bu birleştirme sonucunda ortaya çıkan gruptur. Yani Galbraith'e göre uzmanlaşma gerektiren alanlar için gereken unsur koordinasyondur ve bunu yapacak olan birim de teknostrüktürdür (1967: 63).

İşletme yönetimi içerisinde yer alan ve kendilerine ait birçok uzmanlık alanı olan bu uzman kadrolar arasındaki koordinasyonla beraber şirketlerin amaçları da değişmektedir. Şirketler artık bundan sonra, geleneksel iktisat teorisindeki en temel firma amacı olan kâr maksimizasyonundan daha çok, şu hedefleri benimsemektedir (Breit ve Ransom, 1971: 175):

- Firmaların amacı varlıklarını sürdürmek, piyasada devamlı faaliyet göstermek olmalıdır. Bunu gerçekleştirmek içinse, firmanın varlığını devam ettirmesini sağlayacak asgari seviyede bir kazancı elde etmesi gerekmektedir. Bu tür bir davranış, teknostrüktürün firma içerisindeki yerini de güvence altına alacak ve dışarıdan gelecek müdahale olasılığını da azaltacaktır.

- Asgari seviyedeki kazanç elde edildikten sonra, firmanın büyümesi de temel hedefler içinde olmalıdır. Teknostrüktür, firmanın büyüme hızını maksimum kılacak önlemler almalıdır. Dev firmanın burada karşılaşacağı temel sorun, modern piyasalarda yapılacak büyük yatırımlar için gereken sermayenin finanse edilmesidir. Mantıklı olan, firmanın bu sermayeyi firmanın içinde tutulan kazançlarından sağlamasıdır. Daha fazla büyüme oranı, dış sermayeye olan daha az bağımlılık demektir. Dış sermaye ihtiyacı, teknostrüktürün yine bir dış müdahale tehdidiyle karşılaşması demektir.

- Firma bu iki hedefe ulaştıktan sonra teknolojiyi, teknik gelişmeyi, eğitimi, araştırmayı ve diğer toplumsal önem taşıyan bu gibi faaliyetleri destekleyecek uygulamaları da hedefleri içerisine almalıdır.

3.3.3. Teknostrüktür, Tüketiciler ve Yenilenmiş Düzen

Teknostrüktürler, Galbraith'in ilk olarak Bolluk Toplumu'nda ortaya attığı ve firmaların tüketici taleplerini kontrol etmesine öncü olan bağımlılık etkisinin de devamını sağlayacak ve onu daha da geliştireceklerdir. Tüketici egemenliği olarak ifade edilen ve piyasadaki gücün tüketicinin elinde olduğunu varsayan anlayış, Galbraith'e göre alışılmış düzenin bir unsuru olarak ifade edilir (Galbraith, 1967: 211). Bu düzende tüketiciler, ihtiyaçlarının ve satın almak istedikleri mal ve hizmetlerin ne olacağına yine kendileri karar vermektedir. Alışılmış düzende üreticiler, zevk ve tercihleriyle piyasayı yönlendiren tüketicilerin hizmetindedir ve piyasadaki fiyatı değiştirme güçleri bulunmamaktadır (Pouchol, 2006: 74).

Teknostrüktürlerin de ortaya çıkmasıyla beraber alışılmış düzenin sürdürülmesi ise artık mümkün değildir. Galbraith Yeni Sanayi Devleti'nde, büyük ölçekli teknoloji yatırımları ve teknostrüktürün çıkarlarıyla tüketici davranışlarını kontrol etme mekanizmaları arasında bağlantı kurmaktadır (Dunn ve Pressman, 2005: 174). Teknostrüktür, tüketici ihtiyaçlarını kontrol edecek ve yönlendirecek donanımına sahiptir. Alışılmış düzeni tersine çeviren de, amacı tüketicilerin mal ve hizmet satın alırken üreticilerin koyduğu fiyatlardan almasını sağlamak olan ve muazzam bir hızla büyüyen endüstrinin içinde yer alan tüketici talebi yönetimi mekanizmalarıdır (Oser, 1970: 365).

Tüketicinin ve tüketici talebinin yönetilmesi olgusu Galbraith'in en çok üzerinde durduğu meselelerden birisidir. Galbraith bu bağlamda alışılmış düzenin yerine, yenilenmiş düzenin ortaya çıktığını savunmaktadır. Yenilenmiş düzende nelerin üretileceğine üreticiler karar vermekte ve

tüketicilerin tercihlerini bu ürünleri alması için şekillendirmektedir. Galbraith'e göre yenilenmiş düzende modern dev şirketler, tüketicilerin ihtiyaçlarını tatmin etmekten ziyade tüketiciyle teknostrüktürün çıkarlarını uzlaştırma ve bu neticeyi yaratacak toplumsal bir inanç yaratma peşindedirler (Galbraith, 1967: 212).

Tüketici talebi yönlendirilmeye müsait ise, bu durumda üretilen ve satılan malların tüketici memnuniyetini amaçladığına dair bir algının oluşması zor görünmektedir (Sharpe, 1973: 64). Tıpkı bağımlılık etkisinde görüldüğü gibi, yenilenmiş düzende de dev şirketlerin tüketici talebi yönetimi daha da geniş bir biçimde yer almaktadır. Tüketici talebini ya da davranışlarını kontrol etme ihtiyacı modern endüstriyel hayatın; karmaşık teknoloji, büyük sermaye taahhütleri, ürün geliştirme ve üretimdeki uzun vadeli planlamalar ve bunlardan dolayı ortaya çıkan büyük, katı ve esnek organizasyonlar gibi şartlarından doğmaktadır (Dunn, 2001: 165).

Bu şartlarla bağlantılı olarak, dev şirketler özelinde tüketici talebini kontrol etmenin ise iki temel nedeni vardır (Sheehan, 2010: 152). Bunlardan birincisi ve en önemli olanı, dev şirketlerin ürün sağlama hedefiyle sürekli genişleyen kapasitesinden yararlanabilmesi için ekstra satışları teşvik etme ihtiyacıdır. İkincisi ve Galbraith'e göre sürekli gözden kaçırılan nedeni ise, firmanın kendi ürünü için yönlendirdiği talep neticesinde piyasadaki planlanmayan tüketici davranışlarından kendisini kurtarmak ve bu vesileyle satış gelirlerinin getirisi hakkında kendisine, önceden kestirebileceği bir tahmin ortamı ve müthiş bir netlik kazandırmaktır.

Geleneksel iktisadın tüketici hâkimiyeti varsayımı, tüm bu modern endüstriyel hayatla birlikte ortaya çıkan üretici ve onun yönlendirdiği tüketici profiline uymaktan uzaktır. Galbraith bunları, alışılmış düzenin parçaları olarak görmektedir. Tüketici egemenliği kavramı, dev şirketlerin ellerindeki gücü ihmal etmekte ve iktisadi hayatta var olan gerçek durumu yansıtmamaktadır. Galbraith ise modern dev şirketlerin sahip olduğu gücü

kullanarak tüketicuyu manipüle ettiğini gözlemlemiş ve “yenilenmiş düzen” ifadesini modern kapitalist ekonominin içerisine yerleştirmiştir (Donald ve Hutton, 2001: 200).

Yenilenmiş düzen kavramıyla birlikte şirket güçleri hem satılan ürün miktarına hem de birim başına fiyat üzerine yoğunlaşmaktadır. Her şirket sattığı ürün miktarını maksimum düzeye çıkarmanın peşindedir. Bu yüzden en çok çabayı, tüketici ürünleri piyasasındaki fiyatları etkileyebilmek için harcamaktadırlar. Fiyatları etkileme çabalarının arkasındaki asıl hedefleri de; oluşturmak istedikleri yüksek fiyat üzerinden tüketicileri, ürettikleri ürünleri almaları için pazarlama teknikleri ve reklamlar aracılığıyla ikna etmektir.

Galbraith’in yenilenmiş düzeninde, dev şirketlerin verdiği üretim kararları tüketicilerin satın alma biçimini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda tüketicilerin istekleri, kendilerinin yaptığı fayda hesaplarının sonucunda bağımsız bir şekilde ortaya çıkmamakta, reklamlar onlara neyi almalarını işaret ediyorsa onu yansıtmaktadır: “*Önce malı yarat, sonra da piyasasını*” (*First you make the good, then you make the market*) (Waligorski, 2006: 83).

Galbraith’in yenilenmiş düzen kavramı, kendisinin modern kapitalizm analizlerinde yer alan en tartışmalı kavramlarından birisidir. Burada akla ilk gelen soru, yenilenmiş düzendeki tüm bu tüketici manipülasyonlarını ve tüketici talebinin yönlendirilmesini kimin yapacağıdır. Galbraith, şirket içinde bu konudaki sorumluluğu teknostrüktürlerin üstlendiğini ifade eder. Daha önce de söylendiği gibi teknostrüktür, birçok çeşitli uzmanlaşma alanından gelen nitelikli uzmanlardan meydana gelmektedir. Dolayısıyla teknostrüktür, şirket adına karar verirken, çeşitli uzmanlaşma alanlarından gelen bilgileri bir arada toplayıp buna göre hareket etmektedir (Sheehan, 2010: 152).

Çağdaş kapitalizmin temel problemi “kâr maksimizasyonu” ile “üretimin rasyonalizasyonu” arasındaki çelişki değil, “sınırsız verimlilik” ile “ürünün

elden çıkarılma ihtiyacı” arasındaki çelişkidir (Baudrillard, 1999: 41). Teknostrüktür, yenilenmiş düzende tüketicilerin davranışlarını, üreticilerin ve ayrıca kendisinin çıkarlarıyla uyumlu bir hale getirmek için önemli görevler üstlenirken, bu çelişkinin aşılmasında da kilit bir rol oynamaktadır. Çünkü iktisadi sistem için önemli olan sadece üretim mekanizmasının kontrolü değildir. Bunun yanında tüketici talebi ile fiyatların da kontrol altına alınması gerekmektedir.

Galbraith ise, teknostrüktürün yenilenmiş düzen içerisindeki konumuna ilişkin şunları söylemektedir (Galbraith, 1967: 212):

“Değişen bu düzeni desteklemek teknostrüktürün temel motivasyonudur. Üyeler (teknostrüktürün üyeleri) şirketin amaçlarını kendilerine daha da yakın olarak ayarlamak için çabalar, bundan dolayı şirket de sosyal tutum ve amaçları, bünyesindeki teknostrüktür üyelerinin tutum ve amaçlarına uyarlamak için çabalar. Böylece sosyal inanç, en azından üreticinin bir parçasından kaynaklanır. Dolayısıyla bireyin piyasa davranışının, genelde sosyal tutumlar için olduğu kadar üreticinin ihtiyaçları ve teknostrüktürün amaçlarıyla uzlaştırılması sistemin kendisine özgü bir özelliğidir. Bu da endüstriyel sistemin gelişmesiyle beraber artarak önem kazanmaktadır.”

Galbraith’e göre teknostrüktür ve dev şirketler, kendi hedeflerini toplumsal bir takım hedefler gibi sunmakta, kendisi için iyi olan hedeflerin toplum için de iyi olacağı şeklinde bir algı yaratma peşindedirler. Dev şirketler bunu genellikle, reklamları kullanarak yapmaktadırlar. Sistem reklam teknikleri aracılığıyla, toplumsal amaçları kendi kazancı için uygun hale getirmekte ve kendi amaçlarını sanki toplumsal amaçlarmış gibi empoze etmektedir: *“General Motors için iyi olan şey..... (What’s good for General Motors)”* (Baudrillard, 1999: 42).

Galbraith teknostrüktürün piyasadaki gücü ve rolüne büyük vurgu yapmaktadır. Teknostrüktür, yönetilen piyasalarda aktif bir piyasa aktörü olarak ortaya çıkmakta ve hangi ürünlerin üretileceğine, bu ürünlere olan özel talebin hangi biçimde yönlendirileceğine ve aynı ürünler için tüketicilerin piyasada katlanacağı fiyatların ne olacağına kadar hemen hemen her şeye kendisi karar vermektedir (Sheehan, 2010: 153).

Bolluk toplumu başlığında incelenen bağımlılık etkisinde olduğu gibi, bunun daha da olgunlaşmış bir aşaması olan yenilenmiş düzende de tüketicilerin egemenliği varsayımı sorgulanmaktadır. Özet olarak Galbraith, piyasanın ve tüketicilerin yönlendirildiğine kanaat getirdikten sonra alışılmış düzeni ve tüketici egemenliğini reddetmektedir. Alışılmış düzenin yerine, teknostrüktürün temel bir öneme sahip olduğu yenilenmiş düzeni önermektedir. Ancak Galbraith, yenilenmiş düzenin, alışılmış düzeni tam olarak ortadan kaldırdığını düşünmemektedir. Endüstriyel sistemin dışında alışılmış düzen, özellikle dev şirketlerin sınırlarının dışında hâlâ etkisini sürdürmektedir. Sadece endüstriyel sistemin gelişimiyle birlikte, alışılmış düzenin önemi, yenilenmiş düzenin karşısında azalmaya başlamıştır (Galbraith, 1967: 213).

3.4. GALBRAITH'İN İKİLİ İKTİSADİ YAPISI: PİYASA SİSTEMİ VE PLANLI SİSTEM

Galbraith'in öncelikli amacı, yirminci yüzyılın endüstriyel kapitalizmini gerçeğe en yakın biçimde tasvir eden ve bu endüstriyel kapitalizmin ana özelliklerini yansıtan bir model inşa etmektir (Sharpe, 1973: 43). Sadece küçük ya da orta ölçekli işletmelerin bulunduğu ya da ekonominin sadece birkaç tane dev şirketten oluştuğunu düşünmek, Galbraith'e göre gerçek iktisadi dünyayı açıklamakta yetersiz kalacaktır. Tek bir rekabetçi ve girişimci sistem, ekonominin geçerli bir resmini ortaya koyamamaktadır. Çünkü Galbraith, işletmelerin büyümesiyle beraber onların yapılarının ve amaçlarının

da bir takım değişimler geçirdiğini iddia etmektedir. Galbraith'in ifadesiyle (Salinger ve Galbraith, 2002: 70):

“...Exxon ya da General Motors'un, Renault ya da Citroen'in köşedeki bakkal, aşevi ya da küçük bir aile çiftliği ile aynı temel özelliklere sahip olduğunu öne sürmek ne büyük yanlışlı olurdu! Tek bir işletme kuramı bugüne değin, gerçeği saklamak için bulunabilen en iyi araç olmuştur.”

Modern iktisadi toplumun fiili hayattaki geçerli resmini yansıtan, son derece büyük birkaç firma ile son derece fazla sayıdaki küçük firma arasında görev dağılımının yapıldığı bir ekonomik düzendir (Galbraith, 1977: 192). Galbraith'e göre kabaca, kamu sektörünün dışında kalan toplam üretim içindeki payın yarısını büyük şirketler oluştururken, kalan diğer yarısını ise küçük ve orta büyüklükteki işletmeler oluşturmaktadır. Bu bağlamda Galbraith; arz, talep ve fiyat rekabeti ile işleyen rekabetçi bir “piyasa sistemi”nden (*market system*) ve arzın, talebin ve şirketin gelişimini ve kazancını oluşturan fiyatların teknostrüktür tarafından yönetildiği oligopolistik bir “planlı sistemden”¹⁸ (*planning system*) oluşan ikili bir yapı (*bimodal economy*) geliştirmiştir (Harms, 2007: 79).

Ekonominin istikrarını ve şirketlerin işleyişini tehdit eden en temel unsur belirsizliktir. Teknostrüktürün önemli görevlerinden birisi de, bu belirsizlik riskini ortadan kaldırmak veya bunu yapmak çok da mümkün olmadığından bu riski minimize etmektir. Şirketlerin karşılaştığı belirsizlik risklerinin en başında gelen risk, piyasanın belirsizliğidir. Galbraith'e göre teknostrüktür, bu belirsizlikten kaçabilmek için devletin, ekonominin genelinde

¹⁸ Galbraith'in ifade ettiği planlı sistem, ekonominin tüm aygıtlarının tek bir noktadan belirlendiği merkezi planlama (*central planning*) ya da ulusal ölçekte yapılan bir devlet planlaması (*state planning*) değildir. Buradaki planlı sistem, büyük şirketlerin iktisadi sistem içerisindeki hedeflerini gerçekleştirmek üzere yaptığı bazı uygulamaları ifade eden özel bir planlamadır (*private planning*).

uyguladığı çeşitli iktisadi politikaların destekçisi olmalıdır. Bunlar temel olarak dört alanda toplanabilir (Breit ve Ransom, 1971: 177):

- *Toplam Talebin Kontrolü:* Şirketler kendi mallarına olan talebi kontrol edebilmekte ancak, bunu bütün sistem için yapamamaktadır. Ekonominin istikrarı, endüstriyel sistem için yapısal bir gerekliliktir. Toplam talepteki küçük dalgalanmalar bile, firmaların piyasada hiç ummadığı büyük kazanç kayıplarına neden olabilir. Sonuçta Galbraith, teknostrüktürlerin her zaman istihdam ve fiyatların istikrarını savunması gerektiğini ifade etmiştir.

- *İstihdam ve Emek:* Teknostrüktür emeğin yerine sermayenin ikame edilmesi hususunda büyük eğilime sahiptir. Bunun nedeni, sermaye ekipmanlarının satın alınması için ortada büyük bir netliğin olmasıdır. Firma planladığı yatırımlar için kendi kaynaklarına sahiptir ancak, faktör piyasasından emek istihdam ederken aynı güvence söz konusu değildir. Emek piyasasının belirsizliğini azaltıcı bir unsur olan istihdam politikaları ve sendika gibi oluşumlar, teknostrüktürlerin destek vermesi gereken konulardır.

- *Eğitim:* Endüstriyel sistem, değişen teknolojiyle başa çıkabilmek için doğal olarak eğitimi desteklemek zorundadır.

- *Araştırma Geliştirme Harcamaları ve Endüstriyel Sistem:* Teknolojik sürecin artan bir biçimde genişlemesi, düzenli yeni fikirlerin ortaya çıkmasına bağlıdır. Ancak bu alana yapılacak yatırımlar riskli olduğundan burada devreye hükümetler girmelidir. Hem endüstrideki hem de eğitimdeki temel araştırmaların büyük payı, hükümet fonlarıyla karşılanmalıdır.

Galbraith'in ileri gelişmenin genel teorisi olarak ifade ettiği ikili yapıdaki modern ekonomi görüşü, neoklasik teoriden iki temel açı itibarıyla farklılık

göstermektedir (Canterbery, 2001: 340): Bunlardan birincisi; fiyat teorisinin, planlı sistemlerin özel önem taşıyan bir parçası olmadığıdır. İkincisi ise; ekonomide fiyatları kontrol edecek tek bir unsur olmadığı için neoklasik düzen sürdürülürken, dev şirketlerin kendi amaçlarını diğerlerine empoze edeceği güce sahip olduğudur.

Modern ekonomi Galbraith'in düşüncesinde, piyasa sistemine dahil olanların fiyatları üstlendiği, planlı sisteme dahil olanların ise fiyatları belirlediği ve dolayısıyla planlı sistemdekilerin piyasa sistemi içindekilere bu fiyatları zorla kabul ettirdiği, dengesiz güç ilişkilerine dayalı bir sistem olarak resmedilmektedir (Reisman, 1982: 200). Galbraith, planlı sisteme dair görüşlerini ifade ederken 1960'lı yılların en büyük otomobil üreticisi olan *General Motors* firması özelinde planlı sistemin esaslarını çizmektedir. Auerbach, planlı sistemin esaslarını şu üç madde altında sunar (Auerbach, 1992: 144):

- Planlı sistemin ilk esası, yirminci yüzyıl teknolojilerinin ortaya çıkışının dikte ettiği, dev firmaların büyümesiyle beraber ekonomideki küçük firmaların kaçınılmaz biçimde yok olacağına öncülük edeceği şeklindeki inançtır.

- İkinci esas, General Motors gibi dev firmaların çevrelerinde tam bir kontrol sağladığıdır. Bu kontroller; tekel gücüyle piyasa üzerindeki kontrol, reklamlar aracılığıyla tüketicilerin kontrolü ve yeni yatırımlarını finanse etmek için finansal çevrenin kontrolüdür.

- General Motors'un piyasayı ve piyasa araçlarını kullanmak yerine karmaşık bir planlama biçiminin üstesinden gelmesi gibi kapitalizmin en gelişmiş belirtilerinde planlama, piyasanın yerine ikame edilmektedir. Bu esas, Galbraith'in planlama konusundaki görüşleriyle beraber, kapitalizmin en ileri aşamaları için ulaştığı sonuçtur.

Galbraith'e göre planlı sistem ile piyasa sisteminden oluşan ekonomideki bu ikili yapıda, iyi organize olan az sayıdaki büyük şirketin ekonomik ilişkileri kontrol ettiği ve ekonomiyi egemenliği altına aldığı, milyonlarca küçük işletmenin ise piyasa sınırlamalarına ve planlı sistemin egemenliğine tabi olduğu bir ortam söz konusudur (Waligorski, 2006: 59). Planlı sistemde şirketin mülkiyeti ile yönetiminin, farklı ellerde toplandığı görülmektedir. Dev firmaların mülkiyeti, şirketin işleyişi üzerinde hiçbir yetkisi olmayan milyonlarca tasarruf sahibi yatırımcıların elindedir. Şirketin kontrolü ise, elit bir profesyonel grup olarak öne çıkan teknostrüktürlerin elindedir.

Bu iki sistemin arasındaki önemli bir farklılık, ilk başta göze çarpmaktadır. Piyasa sistemi, planlı sistemden farklı olarak daha istikrarlı ve içindeki aktörlerin (esnaf, küçük ve orta ölçekli işletmeler) müşterileri, tedarikçileri, hükümeti ve fiyatları kontrol edebilme gücünden yoksun olması gibi özellikler taşır. Serbest piyasa ekonomisinin büyük bir kısmını meydana getiren milyonlarca küçük işletmeyi, birkaç sayıdaki dev şirketten farklı kılan diğer bir özelliği de kendi satış düzeylerini belirleyememeleri ve hep kâr maksimizasyonu gibi belirsiz bir hedefin peşinden gitmeleridir (Galbraith, 1990b: 63).

Piyanın sınırlamalarından kaçarak iktisadi sistem üzerinde söz sahibi olma kaygısı, bu iki sistem arasındaki temel fark değildir. Sistemde söz sahibi olmak için gösterilen çabaların ve kullanılan araçların nasıl netice verdiği, iki sistem arasındaki temel farktır. Piyasa sistemindeki aktörler, fiyatların sabit kalmasını ya da arzın kontrol edilmesini arzu ettiklerinde ya ortak bir şekilde hareket etmeli ya da hükümetten yardım istemelidirler. Galbraith'e göre ise bu birlikte hareket etme düşüncesi ve devletten yardım isteme çabaları, müdahaleci bir duruma işaret ettiğinden yerleşik iktisat ilkelerine ters düşmektedir (Galbraith, 1990b: 69).

Planlı sistem, neoklasik iktisadi ilkelerle taban tabana zıt özellikler gösterirken, piyasa sistemi her ne kadar zaman zaman tekel veya tekelle

rekabeti yansıtan durumlar ortaya çıkarsa da neoklasik ilkelere daha uygun nitelikler taşımaktadır. Ancak Galbraith'e göre piyasa sisteminin de neoklasik modelden ayrıldığı iki nokta vardır: Bunlardan birincisi, piyasa sistemine yapılan devlet müdahalesinin neoklasik kuramda belirtilen sınırlardan daha da fazla olması ve bunun normal karşılanabilmesidir. İkincisi ise, piyasa sisteminin planlı sistemle beraber aynı ekonomik yapı içerisinde, varlığını birlikte sürdürmesinin zorunlu olmasıdır (Galbraith, 1990b: 63).

Galbraith'in Dengeleyici Güç Teorisi ile başlayan, Bolluk Toplumu ve Yeni Sanayi Devleti ile devam eden Amerikan Kapitalizmi araştırmalarının ulaştığı son aşama, "planlı sistem" ve "piyasa sistemi"nden oluşan ikili ekonomik yapı görüşüdür. "İleri gelişmenin genel teorisi" (*General theory of advanced development*) olarak da adlandırılan bu görüş, sadece piyasa mekanizmasına odaklı neoklasik iktisadi analizlerin temel bir eleştirisi olmuştur.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, John Kenneth Galbraith'ın mevcut iktisat teorisine yönelik eleştirileri ve kendisinin de içinde yaşadığı Amerikan toplumu üzerine gözlemlerinden hareketle geliştirdiği iktisadi fikirleri değerlendirilmiştir. Galbraith'ın fikirlerine kaynaklık eden Kurumsal İktisat Okulu, Keynesyen İktisat ve Keynesyen İktisat'ın farklı bir yorumu olan Post Keynesyen İktisat Okulu ile olan bağlantıları da incelenmiştir.

Neoklasik iktisat teorisine getirdiği eleştirilerle tanınan bir iktisatçı olan Galbraith'ın bu eleştirileri, daha çok iktisadın sosyal bir bilim olma niteliğinden uzaklaşmakta olduğu yönündedir. Ayrıca neoklasik iktisattaki soyutlama, dengeye dayalı analiz mantığı ve birey odaklı anlayış da Galbraith'ın eleştirilerinin kapsamı içindedir. Galbraith'ın eleştirilerinde özellikle Kurumsal iktisadi yaklaşımın ve Veblen'in tarzı kendisini göstermektedir. Ayrıca modern büyük şirketlerin çıkarlarını savunmaya dönük bir ayrım olarak gördüğü makro ve mikro ekonomi ayrımının, yanlışlığına işaret etmiştir.

Galbraith, düşüncesinin temel köklerini on dokuzuncu yüzyıl Kurumsal iktisadi düşüncesinden ve onun kurucusu olan Thorstein Veblen'den alarak; yirminci yüzyılın modern sanayi toplumunu ve özellikle Amerikan toplumunu detaylı bir şekilde inceleme altına almıştır. Sanayileşen dünya ile birlikte ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin, firma ya da şirket biçimlerinin değişiminin ve buna bağlı olarak piyasa yapılarında meydana gelen dönüşümlerin iktisadi hayatı ne şekilde etkilediği; Galbraith'ın analizlerinin önemli çıkış noktalarıdır. Tüm bu değişim ve dönüşümlerle beraber, toplumdaki insanların yaşam standartlarında da bir takım etkileşimler meydana gelmektedir.

Neoklasik iktisadın piyasadaki güç ilişkilerini ihmal ettiğini düşünen Galbraith, kendisinin ortaya attığı dengeleyici güç teorisi ile yerleşik iktisadın görünmez ele dayanan piyasa mekanizmasına da bir alternatif getirmeyi

amaçlamıştır. Galbraith, piyasada var olan her güç odağının, karşısında başka bir gücü doğuracağını ifade etmiş ve özellikle Amerikan ekonomisinde ortaya çıkan modern büyük şirketlerin ellerinde biriken gücün, karşısında örneğin sendikal bir dengeleyici gücü ortaya çıkarmasıyla, bu dengeleyici gücün piyasadaki rekabetin yerini alacağını iddia etmiştir. Ayrıca dengeleyici güç, piyasada kendiliğinden doğan bir mekanizma olarak tasarlanmıştır. Ancak Galbraith'in bu teorisinin geçerli olmadığı, dengeleyici gücün özellikle otomatik bir şekilde meydana gelmesinin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Galbraith, böyle bir durumda dengeleyici gücün hükümetin yardımıyla ortaya çıkmasını savunmuş ancak, bu da onun kendisiyle çelişmesine neden olmuştur. Gelen eleştirilerin de etkisiyle bu teori, Galbraith tarafından daha sonra hiç kullanılmamıştır.

Galbraith'in düşüncelerini ifade ederken çeşitli toplumsal kaygılar taşıdığı görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın sahip olduğu zenginliğin, kamusal yararları olan alanlara değil de, bireysel yararı gözetilen ve özel tüketimi özendiren alanlara aktarılmasını şiddetle eleştirmiştir. Modern kapitalizmin gelişmesiyle birlikte daha da güçlenen ve piyasaları kontrol etme kabiliyetine sahip olan dev şirketlerin, tüketicilerin zevklerini, tercihlerini ve talep davranışlarını da kontrol etmesiyle neoklasik iktisadın "tüketici egemenliği" varsayımı da sorgulanmaya başlamıştır.

Galbraith'in diğer bir toplumsal kaygısı da, üretimin aşırı derecede kutsanmasının ortaya çıkardığı sorunlardır. Oysa üretimin sürekli artmasının doğuracağı maliyetlerin göz önüne alınması gerekir. Bu maliyetlerin en başında gelen de, ekolojik düzene yüklenen maliyettir. Galbraith, daha fazla üretim için, daha temiz bir çevreden vazgeçmenin pek de mantıklı olmadığını düşünmektedir.

Galbraith'in *The Affluent Society* (Bolluk Toplumu) ile Amerikan toplumunun kapsamlı bir ekonomi politliğini yaptığı anlaşılmaktadır. Bu ekonomi politik içerisinde, kamusal sefalet - özel servet çelişkisi çerçevesinde

şekillendirdiği sosyal denge teorisi ile Galbraith, bolluk toplumunun elindeki zenginliği nasıl kullandığını ve bu zenginliğin neden daha fazla kamusal yarar için yönlendirilmediğinin nedenlerini araştırmıştır. Özel mal ve hizmetlerin, kamusal mal ve hizmetlerden daha fazla üretildiği bir toplum içerisinde büyük sosyal dengesizliklerin ortaya çıkacağını vurgulamıştır.

Neoklasik tüketici teorisinin, Galbraith'in en çok eleştirdiği konulardan birisi olduğu bu tez içerisinde ulaşılan sonuçlar içindedir. Galbraith, bu eleştirisini tüketici – üretici ilişkilerinin niteliği üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu ilişkide egemen olan bir taraf varsa onların tüketiciler değil, üreticiler olduğu anlaşılmaktadır. Üreticilerin tüketiciler üzerindeki kontrolü, Galbraith'in kendi kavramsallaştırmasıyla ifade ettiği “bağımlılık etkisi” aracılığıyla sağlanmıştır. Bağımlılık etkisi neticesinde tüketiciler, aslında ihtiyacı olmadığı mal ve hizmetleri almaya başlamıştır. Üreticilerin reklamlar vasıtasıyla tüketiciler için istekler yaratmasının, bağımlılık etkisini ortaya çıkaran temel unsur olduğu görülmüştür.

Teknolojik gelişmelerle birlikte hızlanan sanayileşme süreci Galbraith'e göre yeni bir sanayi devleti düzenini meydana getirmiştir. Bu düzen, bolluk toplumundan sonra daha da olgunlaşan modern bir kapitalizm düzenidir. Dev şirketlerin yönetim biçimleri de bu düzen içerisinde önemli değişimler göstermiştir. Çünkü yoğun teknolojik dönüşümlerin yaşandığı bu süreçte, bu teknolojileri kavrayabilecek ve şirketin yararına kullanabilecek uzman ihtiyacı doğmuştur.

Bu değişimlerin neticesinde ortaya çıkan yeni teknisyen-yönetici sınıf olan teknostrüktür, sadece yeni teknolojilere uyum sağlamada değil, şirketlerin piyasayı kontrolü altına almak için gerçekleştirdiği uygulamalarda da rol oynayan en önemli gruptur. Çeşitli uzmanlık alanlarından gelen eğitilmiş ve donanımlı kişilerden oluşan bu grup, şirketlerin daha önceden sadece kâr maksimizasyonu olarak çizilen hedeflerini de değiştirmiştir.

Yeni sanayi devletinin ortaya çıkması ile Galbraith, alışılmış düzen olarak tasvir ettiği eski anlayışların yenilenmiş düzen karşısında zayıfladığını ifade etmiş ve bu noktadan sonra yeni bir ekonomik yapı önerisi sunmuştur. Galbraith rekabetçi olarak sunulan iktisadi düzenin, pür rekabet mekanizmasına dayanmadığını ifade etmiş ve bu düzenin aslında “piyasa”dan ve “planlı sistem”den oluşan iki boyutlu bir yapıya sahip olduğunu öne sürmüştür. Piyasa sistemi çok sayıda küçük çaptaki işletmelerin rekabet ettiği yapıyı, planlı sistem ise oldukça az sayıda dev şirketlerin kontrolünde olan bir yapıyı temsil etmektedir.

Gerek Galbraith’in yaptığı bu ayrımla oluşturduğu ikili ekonomik yapı teorisi ve gerekse daha önce geliştirdiği dengeleyici güç teorisinden de anlaşılacağı üzere Galbraith, piyasa mekanizmasının yerine sürekli bir alternatif geliştirme çabası içinde olmuştur. Ona göre rekabetçi piyasa modeli, gerçek dünyayı açıklamakta başarısız kalmıştır.

Galbraith’in penceresinden günümüze bakıldığında, dev şirketlerin iktisadi sistem içerisindeki belirleyici konumunun devam ettiği söylenebilir. Bu şirketlerin çok uluslu kimliklere bürünmesiyle birlikte, sadece bulundukları ülkelerin yerel sınırlarında değil dünya üzerinde de söz sahibi oldukları görülmektedir. Dev şirketlerin elinde bulundurdukları güç, piyasalarda rekabetçi bir ortamın oluşmasına engel olmakta veya oluşan rekabetçi sistemlerin işleyişine zarar vermektedir.

Tüketicilerin tercihlerinin manipüle edilmesi; insanların tüketime özendirilerek aslında pek de ihtiyacının olmadığı malları bile satın almasının sağlanması; bugün de rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Sürekli üretime dayalı bu sistem ayrıca, toplumda arz fazlasına yol açarak aşırı üretim krizlerine neden olmaktadır. Toplumda var olan bu aşırı üretim fazlasının veya zenginliğin bölüşümünde yaşanan herhangi bir sosyal dengesizlik, gelir dağılımında adaletsizlik gibi ciddi sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkan bu sıkıntıların giderilmesinde devlete büyük roller düşmektedir.

Galbraith'e göre de bu tür sorunların çözümünde devlet, her zaman devreye girmelidir. Gelirin yeniden dağılımını sağlayacak ve yoksulluğu azaltacak politikalar, özellikle devlet tarafından sağlanmalıdır. 1970'li yıllardan sonra devletin özellikle emek piyasasına dönük iyileştirici müdahaleleri önem kazanmıştır. Bu dönemden sonra sosyal refah devleti çözülmeye başlamıştır.

Keynesyen iktisat, liberalizmin eski bireyci, mülkiyetçi rekabetçi ve dokunulmaz serbest piyasa düzeni anlayışını törpülemiş ve klasik liberalizmi bir anlamda ıslah etmiştir. Ancak 1970'lerde enflasyonun işsizlikle beraber görüldüğü krizlerin (stagflasyon) ortaya çıkmasıyla birlikte Keynesyen iktisat politikaları, işlevini yitirmeye başlamıştır. Bu noktadan sonra, tekrar klasik liberalizme dönüşü temsil eden Neo liberal bir dönem başlamıştır. Neo liberal düşünce; devletin küçültülmesi, finans ve ticaret piyasaların serbestleştirilmesi ve özelleştirme gibi alanlarda yapılan çalışmaları hızlandırmıştır. Tıpkı klasik liberalizm çağındaki gibi devletin ekonomideki ağırlığının asgari düzeye çekilmesine dönük düşünceler, yoğun bir şekilde dile getirilmeye başlamıştır.

Durgunluk ve işsizliğin birlikte yaşandığı dönemde, devletin sosyal olma niteliği sürekli genişlemekteydi. Emek maliyetlerinin yüksekliği, piyasadaki dengeleri bozmakta ve işsizliğin devam etmesini sağlamaktaydı. Durgunluğu yaratan unsurun, sadece yüksek emek maliyetleri olarak gösterilmesi mevcut işsizliğin talep yönünün ihmal edilmesine neden oldu. Bu gelişmelerden sonra özellikle çok uluslu şirketlerin ve büyük şirketlerin istekleri sonucu hükümetler sosyal hakları azaltmaya başladı. Emek piyasasının esnekleştirilmesi de bu noktada ortaya çıkmış ve yarı-zamanlı, taşeron, evden çalışma ve geçici işçilik gibi yeni çalışma biçimleri doğmuştur. Özellikle taşeron çalışma biçimleriyle birlikte büyük işletmeler, işlerini sendikasıız işçilerle yürüten küçük firmalara devretmektedirler. Artık sendikalar vasıtasıyla örgütlenmek, işçiler açısından olumsuz bir nitelik olarak görülmektedir. Sendikalı işçiler, işten çıkarılma tehditleriyle karşı karşıya kalmakta ve çoğu durumda da sendikalı oldukları için iş bulamamaktadır. Dolayısıyla emek piyasasındaki esnekleşmeyle beraber sendikalı işçi

sayısında büyük ölçüde azalmalar meydana gelmiş ve sendikalar eski güçlerini, Galbraith'in ifadesiyle dengeleyici güçlerini kaybetmişlerdir.

Ekonomide devletin varlığını gerekli gören Amerikan liberal geleneğinden gelen Galbraith de devletin, ekonomide düzenleyici ve denetleyici bir kurum olarak bulunmasından yanadır. Galbraith'in en temel düşüncesi, toplumların sahip olduğu zenginliğin sosyal faydası düşük tüketim mallarının yerine, toplum için daha faydalı olan mal ve hizmetlere harcanması gerektiğidir.

Galbraith'in tüm görüşlerinin, neoklasik iktisadın soyutlamacı ve matematiksel yaklaşımından oldukça farklı olduğu göze çarpmaktadır. Galbraith, iktisadi meselelere toplumsal ve tarihsel gözlemlerinden hareketle, insanlık durumları üzerinden bakmaktadır. Ayrıca eleştirdiği neoklasik iktisada karşı esaslı bir alternatif geliştirememiş olsa bile, neoklasik veya yerleşik iktisadın eksik noktalarını vurgulamak açısından önemli katkılar yapmıştır. Galbraith'in eleştirilerinin ve yaptığı analizlerin, akademik iktisat eğitiminde ve yapılacak iktisat çalışmalarında yeni açılımlara ışık tutabilmesi de mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

AUERBACH, Paul; Vertical Integration, Planning and the Market, **Recent Developments in Post – Keynesian Economics**, ed. by: Philip Arestis and Victoria Chick, Aldershot, Edward Elgar Publishing, 1992.

BAŞOĞLU, U., ÖLMEZOĞULLARI, N., PARASIZ, İ.; **Çağdaş İktisadi Düşüncede Devrimler Karşı Devrimler**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1999.

BAUDRILLARD, Jean; “Consumer Society”, **Consumer Society in American History: A Reader**, ed. by: Lawrence B. Glickman, New York, Cornell University Press, 1999.

BEISHUIZEN, J.; “Octogenarian John Kenneth Galbraith: Sunday Scientist or Superstar”, **De Economist**, 137, NR. 2, 1989.

BELDA, Vehbi; **Milletlerin Yaşantısını Değiştiren İktisatçılar**, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1972.

BLAUG, Mark; **Economic Theory in Retrospect**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.

BODDEWYN, Jean; “Galbraith’s Wicked Wants”, **Journal of Marketing**, Vol. 25, No. 6, Oct. 1961, pp. 14 – 18.

BRAZELTON, W. Robert; Post Keynesian Economics; An Institutional Compatibility?, **Journal of Economic Issues**, Vol. 15, No. 2, June 1981, pp. 531 – 542.

BREIT, W., RANSOM, R.L.; **The Academic Scribblers**, New York, Holt, Rinehart and Winston Inc., 1971.

BRUE, S.L., GRANT, R.R. ; **The Evolution of Economic Thought**, Mason, Thomson South-Western, 2007.

BUCHHOLZ, Todd G.; **Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler**, çev: İsmail Aktar, Ankara, Adres Yayınları, 2003.

BURNHAM, James.; **The Managerial Revolution: What is Happening in the World**, Michigan, The John Day Company, 1941.

CAIRE, Guy; "Is Capitalism Stil Galbraithian?", **Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of Galbraith**, ed. by: B. Laparche, James K. Galbraith, D. Uzunidis, Massachusetts, Edward Elgar Publishing, 2006.

CANTERBERY, E. Ray; **A Brief History Of Economics: Artful Approaches to The Dismal Science**, Singapore, World Scientific Publishing, 2001.

COURVISANOS, Jerry; "Techonological Innovation: Galbraith, the Post Keynesians and a Heterodox Future", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 28, No. 1, Fall 2005, pp. 83 – 102.

CYPHER, James M.; "Economic Consequences of Armaments Production: Institutional Perspectives of J.K. Galbraith and T.B. Veblen", **Journal of Economic Issues**, Vol. 42, No. 1, March 2008, pp 37 – 47.

DAVIDSON, Paul; "Galbraith and the Post Keynesians", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 28, No. 1, Fall 2005, pp. 103 – 113.

DEMİR, Ömer; **Kurumcu İktisat**, Ankara, Vadi Yayınları, 1996.

DONALD, David, HUTTON, Alan; "Galbraith, Globalism and the Good Life: Making the Best of the Capitalist Predicament", **Economist with a Public Purpose: Essays in Honour of John Kenneth Galbraith**, ed. by: Michael Keaney, London, Routledge, 2001.

DUNN, Stephen P.; "The Origins of the Galbraithian System: Stephen P. Dunn in Conversation with J.K. Galbraith," **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 24, No. 3, Spring 2002, pp. 347 - 365.

DUNN, Stephen P.; "Galbraith, Uncertainty and the Modern Corporation", **Economist with a Public Purpose: Essays in Honour of John Kenneth Galbraith**, ed. by: Michael Keaney, London, Routledge, 2001.

DUNN, Stephen P.; **The Economics of John Kenneth Galbraith Introduction, Persuasion, and Rehabilitation**, New York, Cambridge University Press, 2011.

DUNN, S.P., PRESSMAN, S.; "The Economic Contributions of John Kenneth Galbraith", **Review of Political Economy**, Vol. 17, No. 2, April 2005, pp. 161-209.

DUNN, S.P., PRESSMAN, S.; "The Lasting Economic Contributions of John Kenneth Galbraith 1908-2006", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 29, No. 2; Winter 2006-7, pp. 180-189.

DUTT, Amithava K.; "The Dependence Effect, Consumption and Happiness: Galbraith Revisited", **Review of Political Economy**, Vol. 20, No. 4, October 2008, pp. 527 – 550.

EICHNER, Alfred S., KREGEL, J.G.; "An Essay on Post-Keynesian Theory: A New Paradigm in Economics", **Journal of Economic Literature**, Vol. 13, No. 4, (Dec. 1975), pp. 1293 – 1314.

EKELUND, Robert B., HEBERT, R.F.; **A History of Economic Theory and Method**, New York, McGraw Hill, 1997.

FRISCH, Ragnar; "Propagation Problems and Impulse Problems in Dynamic Economics", **Essays in Honour of Gustav Cassel**, London, George Allen & Unwin Ltd, 1933.

FUSFELD, Daniel R.; **The Age of the Economist**, Scott, Foresman and Company, Illionis, 1966.

GAFGEN, Gerard; "On the Methodology and Political Economy of Galbraithian Economics", **Kyklos**, Vol. 27, No. 4, Nov. 1974, pp. 705 – 731.

GALBRAITH, James K.; "The Abiding Economics of John Kenneth Galbraith", **Review of Political Economy**, Vol. 20, No. 4, October 2008, pp. 491 – 499.

GALBRAITH, John Kenneth.; "Countervailing Power", **The American Economic Review**, Vol. 44, No. 2, May 1954, pp. 1 – 6.

_____ **American Capitalism: the Concept of Countervailing Power**, Massachusetts, Houghton Mifflin Company, 1956.

_____ **The Affluent Society**, Massachusetts, Houghton Mifflin Company, (1960a).

_____ **The Liberal Hour**, London, Hamish Hamilton, (1960b).

_____ **Economic Development**, Massachusetts, Harvard University Press, (1964a).

_____ "Economics and the Quality of Life", **Science New Series**, Vol. 145, No. 3628, Jul (1964b), pp. 117 – 123.

_____ **The New Industrial State**, London, Hamish Hamilton, 1967.

_____ "Economics as a System of Belief", **The American Economic Review**, Vol. 60, No. 2, May 1970, pp. 469 – 478.

_____ "Power and the Useful Economist", **The American Economic Review**, Vol. 63, No. 1, Mar. 1973, pp. 1 - 11.

_____ “The Bimodal Image of the Modern Economy: Remarks upon Receipt of the Veblen – Commons Award”, **Journal of Economic Issues**, Vol. 11, No. 2, June 1977, pp. 185 – 200.

_____ “On Post Keynesian Economics”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 1, No.1, Autumn 1978, pp. 8 – 11.

_____ **A Life in Our Times**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1981.

_____ “Keynes, Roosevelt and the Complementary Revolutions”, **The Policy Consequences of John Maynard Keynes**, ed. by: Harold L. Wattel, New York, M. E. Sharpe Inc., 1985.

_____ “A Look Back: Affirmation and Error”, **Journal of Economic Issues**, Vol. 23, No.2, June 1989, pp. 413 – 6.

_____ **Kuşku Çağı**, çev: Reşit Aşçıoğlu ve Nilgün Himmetoğlu, İstanbul, Altın Kitaplar, 1989.

_____ **Para: Nereden Gelir Nereye Gider**, çev. Belkıs Çorakçı ve Nilgün Himmetoğlu, İstanbul, Altın Kitaplar, (1990a).

_____ **Ekonomi Kimden Yana**, çev. Belkıs Çorakçı, Nilgün Himmetoğlu, İstanbul, Altın Kitaplar, (1990b).

_____ “Economics in the Century Ahead”, **The Economic Journal**, Vol. 101, No. 404, Jan. 1991, pp. 41 – 46.

_____ **The Essential Galbraith**, John Kenneth Galbraith selected and edited by. Andrea D. Williams, Boston, Houghton Mifflin Company, 2001.

_____ **İktisat Tarihi**, çev. Müfit Günay, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2004.

HARCOURT, Geoffrey C.; **The Structure of Post-Keynesian Economics: The Core Contributions of the Pioneers**, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

HARMS, John B.; "Neoliberalism and Social Imbalance: Higher Education in Missouri", **Research in Political Sociology**, Vol. 16, 2007, pp. 61 – 83.

HEILBRONER, Robert; "Rereading the Affluent Society", **Journal of Economic Issues**, Vol. 23, No. 2, June 1989, pp. 367 – 377.

HEILBRONER, Robert; **İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri**, çev. Ali Tartanoğlu, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.

HESSION, Charles H.; **John Kenneth Galbraith and His Critics**, New York, The New American Library, 1972.

HIGH, S. Hugh; "W. H. Hutt and Apartheid", **Managerial and Decision Economics**, Vol. 9, No. 5, Winter 1988, pp. 59 – 63.

HILL, Lewis E.; "Clarence Edwin Ayres and John Kenneth Galbraith: From Instrumental Institutionalism to the New Industrial State", **International Journal of Social Economics**, Vol. 24, No.10, 1997, pp. 1094 -1102.

HODGSON, Geoffrey M.; "The Approach of Institutional Economics", **Journal of Economic Literature**, Vol.36, No.1, March 1998, pp. 166 -192.

HUNT, E. K.; **İktisadi Düşünce Tarihi**, çev. Müfit Günay, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2005.

KAZGAN, Gülten; **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1980.

KELLNER, Hansfried, HEURBERGER, Frank W.; **Hidden Technocrats: The New Class and New Capitalism**, New Jersey, Transaction Publishers, 1994.

KESTING, Stefan; “Countervailing, Conditioned, and Contingent: The Power Theory of John Kenneth Galbraith”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 28, No. 1, Fall 2005, pp. 3 – 23.

KESTING, Stefan; “John Kenneth Galbraith: A Radical Economist?”, **International Journal of Social Economics**, Vol. 37 No. 3, 2010, pp. 179 - 196.

KIZILKAYA, Ertuğrul; “Thorstein B. Veblen’in İktisat Düşüncesinde Metafizik Değer Yargılarının İzleri”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2003, sy. 89 – 100.

LANDRETH, Harry; **History of Economic Theory: Scope, Method and Content**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1976.

LANDRETH, Harry, COLANDER, David; **History of Economic Thought**, Boston, Houghton Mifflin Company, 2002.

LAPERCHE, B., UZUNIDIS, D. (ed. by); **John Kenneth Galbraith and the Future of Economics**, New York, Palgrave Macmillan, 2005.

LEATHERS, Charles G., EVANS, John S.; “Thorstein Veblen and The New Industrial State”, **History of Political Economy**, Vol. 5, No. 2, Fall 1973, pp. 420 – 437.

MAIR D., MILLER Anne G. (ed. by); **A Modern Guide to Economic Thought: An Introduction to Comparative Schools of Thought in Economics**, Aldershot, Edward Elgar Publishing, 1991.

MUNIER, Francis, WANG, Zhao; “Consumer Sovereign and Consumption Routine: A Reexamination of Galbraithian Concept of the Dependence Effect”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 28, No. 1, Fall 2005, pp. 66 – 82.

OKROI, Loren J.; **Galbraith, Harrington, Heilbroner: Economics and Dissent in an Age of Optimism**, New Jersey, Princeton University Press, 1988.

OLSON, Mancur; "Esthetics, Economics and Wit", **Unconventional Wisdom: Essays In Honor of John Kenneth Galbraith**, ed. by: Samuel Bowles, R. Edwards and William G. Shepherd, Boston, Houghton Mifflin Company, 1989.

OSER, Jacob; **The Evolution of Economic Thought**, New York, Harcourt, Brace&World, Inc., 1970.

ÖZVEREN, Eyüp; "Kurumsal İktisat: Aralanan Karakutu", **Kurumsal İktisat**, der. Eyüp Özveren, Ankara, İmge Yayınları, 2007.

PARKER, Richard; "The Legacy of John Kenneth Galbraith", **Challenge**, Vol. 47, March - April 2004, pp. 81 - 89.

PARKER, Richard; **John Kenneth Galbraith His Life, His Politics, His Economics**, Chicago, University of Chicago Press, 2006.

PARKER, Richard; "Does John Kenneth Galbraith Have a Legacy?", **Post-Autistic Economics Review**, No. 41, March 2007, pp. 29 - 33.

POUCHOL, Marlyse; "The Power of Large Companies", **Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of Galbraith**, ed. by: B. Laparche, James K. Galbraith, D. Uzunidis, Massachusetts, Edward Elgar Publishing, 2006.

PRESSMAN, Steven; "John Kenneth Galbraith and the Post Keynesian Tradition in Economics", **Review of Political Economy**, Vol. 20, No. 4, October 2008, pp. 475 - 489.

RAMRATTAN, L., SZENBERG, M.; “Memorializing John K. Galbraith: A Review of His Major Works 1908 - 2006”, **The American Economist**, Vol. 55, No. 1, Spring 2010, pp. 31 – 45.

REISMAN, David; **State and Welfare: Tawney, Galbraith and Adam Smith**, London, Macmillan Press, 1982.

REISMAN, David; **Democracy and Exchange: Schumpeter, Galbraith, T.H. Marshall, Titmuss and Adam Smith**, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2005.

REYNOLDS, Llyod G.; “Dissent a Century Ago: The Veblen Era”, **Unconventional Wisdom: Essays In Honor of John Kenneth Galbraith**, ed. by: Samuel Bowles, R. Edwards and William G. Shepherd, Boston, Houghton Mifflin Company, 1989.

RUTHERFORD, Malcolm.; **Institutions in Economics: The Old and New Institutionalism**, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

SALINGER, N., GALBRAITH, J.K.; **Ekonomi Üzerine Hemen Her Şey**, çev. Özer Ozankaya, İstanbul, Cem Yayınevi, 2002.

SAVAŞ, Vural; **İktisadın Tarihi**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.

SHARPE, Myron E.; **John Kenneth Galbraith and the Lower Economics**, New York, International Arts and Sciences Press, 1974.

SHEEHAN, Brendan; **The Economics of Abundance: Affluent Consumption and the Global Economy**, Massachusetts, Edward Elgar Publishing, 2010.

SKOUSEN, Mark; **Modern İktisadın İnşası**, çev. M.Toprak, M.Acar, E. Erdem, Ankara, Liberte Yayınları, 2003.

SNOWDON, Brian, VANE, Howard R.; **Modern Macroeconomics: Its Origins, Development And Current State**, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2005.

SPIEGEL, Henry W.; **The Growth of Economic Thought**, New Jersey, Prentice-Hall Inc., 1971.

STANFIELD, J. Ronald; "The Affluent Society after Twenty – five Years", **Journal of Economic Issues**, Vol. 17, No. 3, Sept. 1983, pp. 589 – 607.

STANFIELD, J. Ronald; "The Useful Economist", **Economist with a Public Purpose**, ed. by: Michael Keaney, London, Routledge, 2001.

STANFIELD, J. Ronald, WRENN, Mary; "John Kenneth Galbraith and Original Institutional Economics", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 28, No. 1, Fall 2005, pp. 25 - 45.

STANFIELD, J. Ronald, STANFIELD, J. Bloom; **Great Thinkers in Economics: John Kenneth Galbraith**, London, Palgrave Macmillan, 2011.

SWEEZY, Paul; "Demand Under Conditions of Oligopoly", **Journal of Political Economy**, Vol. 47, No. 4 (Aug. 1939), pp. 568 - 573.

SWEEZY, Paul, BARAN, Paul; **Tekelci Kapitalizm**, çev. Gülsüm Akalın, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2007.

ŞENALP, M. Gürsan; "Dünden Bugüne Kurumsal İktisat", **Kurumsal İktisat**, der: Eyüp Özveren, Ankara, İmge Yayınları, 2007.

TSURU, Shigeto; **Institutional Economics Revisited**, Milano, Cambridge University Press, 1993.

VEBLEN, Thorstein; "Why is Economics Not an Evolutionary Science", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 12, No. 4, 1898, pp. 373 – 397.

VEBLEN, Thorstein; “The Preconceptions of Economic Science”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 13, No. 4, 1899, pp. 396 – 426.

VEBLEN, Thorstein; **The Theory of the Leisure Class** with an introduction by John Kenneth Galbraith, Boston, Houghton Mifflin Company, 1973.

VENTELOU, Bruno, NOWELL, Gregory P.; **Millennial Keynes: An Introduction to the Origin, Development, and Later Currents of Keynesian Thought**, New York, M. E. Sharpe Inc., 2005.

WALIGORSKI, Conrad P.; **Liberal Economics and Democracy: Keynes, Galbraith, Thurow, and Reich**, Kansas, University Press of Kansas, 1997.

WALIGORSKI, Conrad P.; **John Kenneth Galbraith: The Economist as Political Theorist**, Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, 2006.

WALLER; William; “John Kenneth Galbraith: Cultural Theorist of Consumption and Power”, **Journal of Economic Issues**, Vol. 42, No. 1, March 2008, pp.13 -24.

ZINKIN, Maurice; “Galbraith and Consumer Sovereignty”, **The Journal of Industrial Economics**, Vol. 16, No. 1, Nov. 1967, pp. 1 – 9.

ÖZET

BAŞARAN, Anıl. John Kenneth Galbraith'in İktisadi Düşüncesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

John Kenneth Galbraith, ana akım iktisat düşüncesini eleştiren düşünceleriyle ön plana çıkmış ve genellikle, disiplinlerarası çalışmalar döneminden çok önce disiplinlerarası bir yaklaşımı benimsemiştir. Bugün artık, Amerikan Kurumsal İktisadi düşüncesinin önemli temsilcilerinden birisi olarak gösterilen Galbraith görüşlerini, tarihsel ve kurumsal olgular çerçevesinde ifade etmiştir. Çünkü Galbraith iktisadı, sürekli değişen ve gelişen toplumların incelenmesini konu alan bir bilim olarak görmüştür.

Bu çalışma, Galbraith'in iktisadi düşüncesi ve iktisadi düşüncesinin temellerine odaklanmaktadır. Çalışmada Galbraith'in etkilendiği iktisadi düşünce akımlarının en başında gelen Kurumsal İktisat, Keynesyen İktisat, Post Keynesyen İktisat ve çağdaş Marksistlerle olan bağlantıları da incelenmektedir.

Galbraith'in en temel iktisadi düşünceleri ise, üç önemli eseri olan *Amerikan Kapitalizmi ve Dengeleyici Güç Kavramı*, *Bolluk Toplumu* ve *Yeni Sanayi Devleti* içerisinde şekillenmiştir. Galbraith'in teorileri bu anlamda aşama aşama gelişen bir seyir izlemektedir.

Galbraith özellikle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir sanayileşme sürecine giren Amerikan toplumunun yaşadığı iktisadi dönüşümleri analiz etmiştir. Galbraith'in bu analizlerinin özünde; İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika'da biriken zenginlik, dev şirketler, dev şirketlerin teknostrüktür olarak adlandırılan yönetici sınıfı, tüketici ve firma davranışları gibi konular yatmaktadır.

Bu çalışmanın amacı da, Galbraith'in bu noktadaki özgün fikirlerini incelemek ve kendisinin iktisadi düşünce geleneği içerisindeki yerine ilişkin değerlendirmeler yapmaktır.

Anahtar Kelimeler:

1. John Kenneth Galbraith
2. Kurumsal İktisat
3. Bolluk Toplumu
4. Bağımlılık Etkisi
5. Tüketiciler Egemenliği

ABSTRACT

BAŞARAN, Anıl. The Economic Thought of John Kenneth Galbraith, Master Thesis, Ankara, 2012.

John Kenneth Galbraith has come into prominence with his ideas criticizing mainstream economic thought and adopted an interdisciplinary approach long before the age of interdisciplinary studies. Galbraith, shown as one of the representatives of American Institutional economic thought today, has expressed his opinions in accordance with historical and institutional facts because Galbraith has considered economics as a science interested in changing and developing societies.

This study concentrates on economic thought of John Kenneth Galbraith and its foundations. In this study, his relationships with Institutional Economics, which has the most influence on Galbraith's ideas, Keynesian Economics, Post Keynesian Economics and contemporary Marxians are investigated.

Galbraith's major economic thoughts have been formed in his three important books, American Capitalism and the Concept of Countervailing Power, The Affluent Society and The New Industrial State. Galbraith, especially, has analyzed the economic transformations that American society, entering into rapid industrialization process after the Second World War, has lived. There are issues in the core of these analyses of Galbraith like the affluence accumulating in America after the Second World War, giant corporations, managerial group of giant corporations named technostructure, consumer and firm behaviours. Consequently, Galbraith's theories follow an emerging progress step by step.

The aim of this study is to examine his original thoughts and evaluate his place in the tradition of economic thought.

Key Words:

1. John Kenneth Galbraith
2. Institutional Economics
3. Affluent Society
4. Dependence Effect
5. Consumer Sovereignty